

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI
VE EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SEDA CEYLAN SAĞIR

İSTANBUL 2024

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI
VE EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SEDA CEYLAN SAĞIR

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEDA SARAÇ

İSTANBUL 2024

T.C.

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

03/06/2024

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Program Adı:	Okul Öncesi Eğitimi
Öğrencinin Adı Soyadı:	Seda Ceylan SAĞIR
Tezin Adı:	Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Kavramı ve Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi
Tez Savunma Tarihi:	30/05/2024

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Yücel Batu SALMAN
Enstitü Müdürü

Bu tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Seda SARAÇ	Bahçeşehir Üniversitesi	
2. Üye (Kurum İçi):	Doç. Dr. Tuğba ÇELİK KORAT	Bahçeşehir Üniversitesi	
3. Üye (Kurum Dışı):	Prof. Dr. Hülya GÜLAY OGELMAN	Sinop Üniversitesi	

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.

Ad, Soyad : Seda Ceylan SAĞIR

İmza :

ÖZ

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

SAĞIR, Seda Ceylan

Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Seda SARAÇ

Haziran 2024, 113 sayfa

Bu çalışma, okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmış temel betimsel nitel araştırmadır. Araştırmada, örneklem olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan kolay ulaşılabilir durum örnekleme modeli kullanılmıştır. Veri analiz yöntemlerinden ise tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bir ilin merkez ilçelerinde bulunan devlet ve özel okullarında 3, 4, 5 yaş grubu ile çalışan, ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunu 30 okul öncesi öğretmeni ile görüşme yapılarak bilgi toplanılmıştır.

Araştırma sonuçları öğretmenlerin sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve toplumsal yönlerine ilişkin farkındalıkları olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin toplumun sürdürülebilirlik hakkında bilinçlendirilmesi gerektiği görüşleri de bulunmaktadır. Öğretmenler çocuğa sürdürülebilirlik bilinci yüksek olan bireyler tarafından aktarılan sürdürülebilirlik eğitiminin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kendi sınıflarında, daha çok sürdürülebilirliğin çevresel ve ekonomik boyutlarına ilişkin etkinlikler yaptıkları görülürken, toplumsal ve kültürel boyutlarına ilişkin etkinliklere daha az yer verdikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Eğitimi, Sürdürülebilir Kalkınma, Okul Öncesi Dönem, Okul Öncesi Eğitim

ABSTRACT

DETERMINING PRESCHOOL TEACHERS' OPINIONS ON THE CONCEPT OF SUSTAINABILITY AND EDUCATION

Sağır, Seda Ceylan

Early Childhood Education Master's Program

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. SARAÇ Seda

Haziran 2024, 113 pages

This study is a basic descriptive qualitative research conducted to determine the opinions of preschool teachers about the concept and education of sustainability. In the research, for the sample convenience sampling model which is widely common in qualitative research which is one of the qualitative research designs was used. Among the data analysis methods, thematic analysis methods were used. In the study, data was collected by interviewing 30 pre-school teachers with associate, bachelor's and master's degrees who worked with 3, 4, 5 age groups in public and private schools located in the central districts of a province in the Southeastern Anatolia Region of Turkey.

Research results show that teachers are aware of the environmental, economic and social aspects of sustainability. Also teachers have opinions that the society should be enlightened on sustainability. Teachers pointed out the importance of sustainability education imparted to the child by individuals with high sustainability awareness. In addition, it was determined that teachers mostly carried out activities related to the environmental and economic dimensions of sustainability in their classes, while they included less activities related to the social and cultural dimensions.

Keywords: Sustainability, Sustainability Education, Sustainable Development, Preschool Period, Preschool Education.

TEŞEKKÜR

Meşakkatli ve bir o kadar da anlamlı olan bu yolda, bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle, samimi ve yardımsever bakış açısıyla hümanist bir süreç sağlayarak çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Seda Saraç'a sonsuz teşekkürlerimi saygı ile sunarım. İyi ki siz...

Yüksek lisans eğitimim sürecinde kendilerinden ders alma şansı bulduğum, üzerimde büyük emekleri olan tüm hocalarıma, öğrenmenin hazzını yaşattıkları için bu yolda bana ışık tuttukları için sonsuz teşekkür ederim. Sabrınız, özveriniz, sizden öğrendiklerim çok kıymetli...

Akademik ve sosyal anlamda bana destek olan aileme, akrabalarım, yanımda olmasından mutluluk duyduğum tüm dostlarıma hayatıma dokundukları ve beni umutlandırdıkları için teşekkür ederim. Ayrıca hiçbir yardımı esirgemedi yanımda olduğu ve beni yüreklendirdiği için bilhassa kıymetli arkadaşım Nemo'ya tüm kalbimle teşekkür ederim. Aynı zamanda her dakika yanımda olup, bilgisayarımın bir köşesine kıvrılıp varlığıyla neşeme neşe katan, bana terapi gibi gelen sevgili kedim Eros'a sonsuz teşekkür ederim. Varlığınıza minnet...

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
Bölüm 1: Giriş.....	1
1.1 Problem Durumu.....	3
1.1.1 Araştırmanın Amacı.....	4
1.1.2 Araştırmanın Önemi	5
Bölüm 2: Literatür Özeti	7
2.1 Sürdürülebilirlik Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci	7
2.1.1 Sürdürülebilirlik Kavramı.....	7
2.1.2 Sürdürülebilirliğin Tarihçesi.....	9
2.2 Sürdürülebilirliğin Boyutları.....	11
2.2.1 Sürdürülebilirliğin Ekonomik Boyutu	12
2.2.2 Sürdürülebilirliğin Çevresel Boyutu.....	13
2.2.3 Sürdürülebilirliğin Toplumsal Boyutu.....	14
2.3 Sürdürülebilirlik Eğitimi	15
2.4 Okul Öncesi Dönemde Sürdürülebilirlik Eğitimi	17
Bölüm 3: Yöntem.....	19
3.1 Araştırmanın Deseni	19
3.2 Çalışma Grubu	19
3.3 Veri Toplama Araçları	21

3.4 Veri Toplama Süreci	22
3.4.1 Verilerin Analizi	23
3.5 Varsayımlar	24
3.6 Sınırlamalar	24
Bölüm 4: Bulgular	25
4.1 Sürdürülebilirlik Kavramına İlişkin Bulgular	25
4.1.1 Ekonomik Sürdürülebilirlik Teması Ve Kategorileri	26
4.1.2 Çevresel Sürdürülebilirlik Teması Ve Kategorileri	31
4.1.3 Toplumsal Sürdürülebilirlik Teması Ve Kategorileri	42
4.1.4 Kültürel Sürdürülebilirlik Teması Ve Kategorileri	48
4.2 Sürdürülebilirlik Eğitimine İlişkin Bulgular	51
4.2.1 Sürdürülebilirlik İçin Eğitim Teması Ve Kategorileri	52
4.2.2 Sürdürülebilirlik Farkındalığı Teması Ve Kategorileri	63
4.2.3 Eğitim Sağlama Teması Ve Kategorileri	69
4.2.4 Eğitim Programlarına Yön Verme Teması Ve Kategorileri	74
4.3 Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Sınıfta Yapılan Uygulamalara İlişkin Bulgular	80
4.3.1 Sorumlu Üretim Ve Tüketim Kapsamında Yapılanlar Teması Ve Kategorileri	81
4.3.2 Geri Dönüşüm Kapsamında Yapılanlar Teması Ve Kategorileri	88
4.3.3 Toplumsal Normlar İçin Yapılanlar Teması Ve Kategorileri	94
4.3.4 Tasarruf Sağlamak İçin Yapılanlar Teması Ve Kategorileri	97
Bölüm 5: Sonuç, Tartışma ve Öneriler	101
5.1 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Yönelik Görüşlerine ilişkin Bulguların Tartışılması Ve Sonuç	101
5.2 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitimine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Sonuç	105

5.3 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Kendi Sınıflarında Yapmış Oldukları Uygulamalara İlişkin Bulguların Tartışılması Ve Sonuç	108
5.4 Öneriler	111
5.4.1 Araştırma Önerileri	111
5.4.2 Araştırmacılara Öneriler	112
KAYNAKÇA	114
EKLER	1
Ek 1. Görüşme Formu	2
Ek 1. Görüşme Formu Kişisel Bilgiler	3
Ek 2. Etik Kurul Onay İzni	4
Ek 3. Gönüllü Katılımcı Onam Formu	5
Ek 3. Gönüllü Katılımcı Onam Beyanı	6

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLÖLAR

Tablo 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	20
Tablo 2 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Yönelik Görüşleri	25
Tablo 3 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Bir Dünya için Eğitimin Rolü ve Sürdürülebilirlik Eğitimine Yönelik Görüşleri	51
Tablo 4 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Kendi Sınıflarında Yapmış Oldukları Uygulamalar	80

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler
IUCN	International Union for Conservation of Nature
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
WCED	The World Commission on Environment and Development
WCS	The World Conservation Strategy
WWF	World Wide Fund for Nature
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Bölüm 1

Giriş

Geçmişten günümüze insanlar, sahip olduğumuz kaynakların bilinçsiz kullanılması sonucunda çözümlenmesi gereken çok boyutlu birtakım sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar sosyoekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar olmakla beraber doğanın ve insanlığın dengesini bozmuş ve yararlı kaynakların tükenmesine neden olmuştur. (Siraj-Blatchford, Smith & Samuelsson, 2010). Çevrenin kirlenmesi ve doğal kaynaklara verilen zararın giderilmesi tüm dünyayı ilgilendiren bir problem konusudur (Baykal & Baykal 2008). İnsanlığın önemli bir sorunu olan bu durum, geleceğimizi tehdit etmekte ve önlemleri arttırmak için doğanın sürdürülebilirliği konusunda eğitim ihtiyacı gerektirmektedir (Davis, 2010; Haas ve Ashman, 2014).

Üretmeden tüketen toplum yapısı, gelişen sanayi, nüfusun artması ve ekonomik değişiklikler mevcut kaynakların azalmasına neden olmaktadır (Kuşçuoğlu, 2022). Yaşanılabilir bir alan ve hayatın devamlılığının sağlanması yolunda insanlık; var oluşundan günümüze kadar bireysel ve toplumsal, her alanda yaşamsal koşullarını refah seviyeye ulaştırmak için gerek duyabileceği şeyler uğruna çeşitli yollar denemiştir. Yaşamlarını huzur ve refah içinde devam ettirebilmek ve istedikleri amaca ulaşmak için birtakım gereksinimler ile karşı karşıya gelerek, bu gereksinimler doğrultusunda kendilerine yön veren bir sistemin olması gerektiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır (Şeker, 2017).

Doğada bulunan kaynakların devamlılığının sağlanması insanlık için önemli bir paradigmadır. Düşünebilen bir canlı olarak insan, tükettiğini tekrar üretebilme potansiyeline sahiptir. Üretimin azalmaması, sürekli olarak devam etmesi nesillerin devamı için önemlidir. Bu doğrultuda insanlar birbirleriyle etkileşim içinde olmalıdır. Bu etkileşim ‘yaşamın devam etmesi için üretmek’ bilincini oluşturabilir. Bu bilinç nitelikli bir eğitim ile mümkündür (Demirbaş, 2015). Canlılar doğada bir denge içinde yaşamaktadır. Doğaya bilinçli davranıldığında doğadaki kaynaklar daha uzun süre kullanılarak gelecek nesillere aktarılabilir. Geçmişten günümüze doğadaki kaynakların bol miktarda bulunması çevresel, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin

karmaşık bir hal almasına ortam hazırlamıştır. Günümüze kadar uzanan çerçevede ise çevresel, ekonomik ve toplumsal ilişkiler bütünüyle ele alınarak sürdürülebilirlik olgusunu oluşturmuştur (Işıkcevhair, 2017).

Hızlı nüfus artışı, yeşil alanların kentleşme için yok edilmesi, sanayileşme vb. durumlar doğanın dengesini bozmuş, ve canlılar yaşam tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda çevrenin sürdürülebilirliği büyük ölçüde önemlidir. 1980’lerden sonra sıklıkla kullanılan sürdürülebilirlik kavramı Latince “sustinere” (dayanmak) kelimesinden gelmektedir. Sürdürülebilirlik; süregelen, devam ettirilen, işlevinin devam etmesi anlamlarının yanı sıra insan ihtiyaçlarına yönelik kaynakların tasarruflu kullanılması ve gelecek nesillere de aktarılması anlamına da gelmektedir (Ayrancı, 2017). İnsanların sürdürülebilir bir çevre oluşturması, duyarlı davranışlarda bulunması, tüketim alışkanlıklarına yön vermesi kaynakların sınırsız olmadığı bilincine ulaştıklarında sağlanabilir. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve çevre tahribatı hayati bir meseledir. Bu bağlamda kaynakların sınırlı olduğunun tüm insanlığa eğitim yolu ile verilmesi tüm ulusları ilgilendiren bir konudur. Eğitim bu farkındalığa ulaşmak için önemli bir olgudur. Eğitimin erken yaşlarda okul öncesi dönemde verilmesi ise bu farkındalığı kalıcı hale getirebilir (Uludağ, Karademir, Cingi, 2017).

Okul öncesi dönem bireyin ilerideki yıllardaki yaşamını şekillendiren, doğumdan ilkokula başlayana kadar olan süreci kapsar. Bu dönemde çocuk çevresiyle yakın ilişki içerisinde (Karayalçın, 2021). Çocuğun, insanlar ve çevre ile olan bağlarını olumlu pekiştirmek, sorumluluk bilinci kazandırmak için yetişkinler tarafından doğru desteklenmesi gerekir. Çocuk bu dönemde çevresinde yaşayan bireyleri ve toplumu model almakta, kendisini buna göre geliştirmekte ve değiştirmektedir. Bu dönemde kazanılan davranışlar yetişkinlikteki kişilik özelliklerini, tutum ve davranışlarını, inanç yapısını ve sosyal duygusal özelliklerini biçimlendirmektedir. Bu bağlamda okul öncesi dönem çocuklarını öğrenmeye teşvik etmek, meraklarını olumlu yönde geliştirmek, onlara doğru model olmak gerekir. (Uludağ ve diğerleri, 2017).

Okul öncesi dönem bir çocuğun aktif öğrenme gerçekleştirdiği, yaratıcılığın ve yenilikçiliğin yoğun olduğu ve geleceğe taşındığı en önemli dönem olduğu için bu

dönemde çocuğa verilen eğitim bağlamında gereken özen gösterilmelidir. Bu özen ilk olarak aile ile daha sonra eğitim kurumlarında okul öncesi öğretmenleri tarafından sağlanmalıdır (Erkuş, 2012). Aynı zamanda insanlık; dünya ölçüsünde bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, sürekli değişen ve hızla gelişen günümüz şartlarına uyum sağlayabilmek ve sağlatabilmek için eğitime ihtiyaç duymaktadır. Eğitim ile insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve toplum içinde yaşamını yönlendirebilmektedir. Bireyin davranışlarının oluşması ve değişmesi eğitim ile mümkündür (Şeker, 2017).

Okul öncesi dönem 0-7 yaş aralığını kapsayan ve bireyin gelecekteki hayatını şekillendiren en önemli dönemdir (Yuvacı, Dağlıoğlu, 2018). Buradan hareketle bireyin hayatının en önemli anlarını kapsayan bu dönemin eğitimcileri okul öncesi öğretmenleri son derece kritik ve aynı zamanda önemli bir işin parçasıdır. Okul öncesi öğretmenin hizmet öncesinde yeterlilik ve donanımı için gerekli kazanımı edinmesi gerekir. Müfredatın ve öğretmen programlarının yeterli olması verilen eğitimin gelecek nesillere daha yerinde ve güvenilir bir şekilde aktarılmasına olanak sağlar (Abazoglu, Yıldırım, Yıldızhan, 2015). Araştırmalar doğrultusunda görüldüğü üzere sürdürülebilirlik; dünyanın devamlılığının sağlanması ve günümüz imkanlarının gelecek nesillere aktarılabilmesi için son derece önemli bir konudur. Bu nedenle bu kavram bilincinin okul öncesi dönemde kazandırılması gelecek nesiller ve yaşamın devamının sağlanması için sağlıklı sonuçlar elde edilmesi açısından önemlidir. Bu bilincin doğru ve yerinde aktarılması iyi bir eğitimci tarafından mümkündür ve ‘okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik bilinci’ üzerinde hassasiyetle durulması gerekir.

1.1 Problem Durumu

Kendini yenileyemeyen ve hızla tükenen enerji kaynakları çevreye ve insan yaşamına yönelik bir tehdit oluşturmakta ve bu tehdit insanlığı duyarlı davranmaya davet etmektedir. Duyarlı davranışlar ise kendiliğinden oluşmamakta, doğru ve yerinde bir eğitim sonucu ortaya çıkmaktadır (Davis, 2010; Haas ve Ashman, 2014). İnsanların sürdürülebilir bir çevre, ekonomi ve toplum dengesi oluşturması ve duyarlı davranışların kalıcılığı için erken yaşlarda konu ile ilgili temellerin atılması gerekmektedir. İnsanlığın kendinden sonra gelecek nesillerin devamı için bugün

doğayı koruması ve önlem alması son derece önemlidir. Tüketen bir toplum bilincinden üreten bir toplum bilincine yükselmek insanın varlığını koruması için önemlidir. Bu yüzden bu konuda eğitimciler büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu konuda alan yazın taramasında konu ile ilgili çalışmaların ilkökul, ortaokul ve lise düzeyinde okul öncesi düzeyine göre daha fazla ele alındığı, öğretmen görüşlerine yönelik çalışmaların da okul öncesi alanında kısıtlı olduğu saptanmıştır.

1.1.1 Araştırmanın amacı. İnsanlar elinde bulunan imkanları ve kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda tüketmektedir. Tükettiğini üretmediğinde mevcut kaynakların giderek azalmasına sebebiyet vermektedir. Dünyada yaşamın devam etmesi ve insanların üretim ve tüketim dengesini oluşturabilmesi için toplumun bilinçlenmesi son derece önemli bir konudur ve bu konuda gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda bu çalışma sürdürülebilirlik kavramının incelenmesine ve değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda, okul öncesi öğretmenlerinin erken çocukluk dönemi eğitimcileri oldukları için sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerinin araştırılması ise ilgili literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Dolayısıyla bu çalışma okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemeyi ve öğretmenlerin sürdürülebilir bir dünya için bilgi düzeylerinin belirlenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Literatürde sürdürülebilirlik konusunun okul öncesi dönemde kısıtlı ele alınmış olması bir problem olarak görülmüş ve bundan dolayı okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilirlik kavramını nasıl tanımlamaktadır?
2. Okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilirlik eğitimini nasıl tanımlamaktadır?
3. Okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik eğitimine yönelik uygulamaları nelerdir?

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerini belirleyerek ilgili literatüre katkı sağlamaktır.

1.1.2 Araştırmanın önemi. Hayatın sürdürebilmesi için oksijen, su, yiyecek, içecek, barınma gibi temel şeylere ihtiyaç vardır. Bu temel ihtiyaçlar doğada mevcuttur. Hayatta kalabilmek uğruna insanlar geçmişten bugüne birçok buluşa imza atmış ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda çaba harcamışlardır (Mucan, Kayabaşı, Madran, 2016). Her toplum farklı düzeylerde üretim tüketim gerçekleştirmiş ve gelişen sanayi ile beraber doğadaki kaynaklarımızı tahrip etmeye başlamışlardır. Bu durum dünyamızı ve gelecek nesillerin yaşamını tehdit etmektedir. Kaynakların tükendiğinin bilincinde olmaya başlayan toplumlar bu duruma çözüm aramış ve uluslararası düzeyde incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır (Teksöz, 2014).

Sürdürülebilir bir dünya için tüm insanlığın tedbir alması gerekir. Bir toplumun sürdürülebilir gelişme sağlayabilmesi ekonomik, çevresel ve toplumsal yönlerinin refah düzeye erişmesi ile mümkündür. Refah düzeye geçiş ise eğitim yolu ile sağlanabilir. Bu noktadan hareketle eğitime gereken önemin verilmesi ve bu eğitimlere küçük yaşlarda başlanması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Çünkü bireyin hayatı erken yaşlarda edindiği kazanımlarla şekillenmektedir. 0-6 yaş dönemini kapsayan okul öncesi dönem çocukların çevre farkındalığının aktif olduğu bir dönemdir (Koca, Aydın, Sert, 2022). Çocuk bu dönemde sürdürülebilirlik bilinci edinebilir. Bu bilinç eğitim aldığı kişilerde mevcut olmalıdır. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik hakkındaki farkındalıkları anlam teşkil etmektedir (Uludağ ve diğerleri, 2017). Alan yazında okul öncesi öğretmenleri ve okul öncesi kurumlarda eğitim gören çocukların çevresel farkındalıklarının olduğu fakat sürdürülebilirlik algılarının anlamlı bir düzeyde olmadığı görülmektedir (Duran, 2022). Bu bağlamda okul öncesi dönem bireyin hayatının diğer dönemlerinin de temel basamaklarını oluşturduğu için bu dönemin şekillenmesine katkı sağlayan okul öncesi öğretmenlerinin toplumu ve dünyamızı ilgilendiren bu önemli konu hakkında bilinçlenmeleri gerekmektedir.

Bu noktada okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşleri ve derslerdeki uygulamaları yaşadığımız yüzyılın ve gelecek nesillerin yaşamına katkı sağlaması açısından önemlidir. Aynı zamanda literatürde yeterli sayıda okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi

hakkında görüşlerini bildiren çalışmaların olmadığı görülerek bu alana katkı sağlamak için bu araştırmanın yapılmasına karar verilmiştir. Literatürde okul öncesi dönemde çevre sürdürülebilirliği ile ilgili çalışmalar mevcuttur fakat sürdürülebilirlik olgusunu tüm boyutlarıyla ele alan konularda eksiklik saptanmıştır. Dolayısıyla okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerini belirleyerek öğretmenlerin bu konudaki bilgi düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, okul öncesi dönemin önemi göz önünde bulundurularak okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri ile ilgili literatüre önemli katkı sağlamakta ve bu çalışmayı öne çıkarmaktadır.

Bölüm 2

Literatür Özeti

Bu bölümde sürdürülebilirlik kavramının anlamı, gelişimi, sürdürülebilirliğin boyutları, sürdürülebilirliğin tarihçesi, sürdürülebilirlik eğitimi konuları ile ilgili yapılan literatür taraması aktarılmıştır. Konu ile ilişkisi bağlamında ‘sürdürülebilir kalkınma’ kavramı da incelenmiştir.

2.1 Sürdürülebilirlik Kavramı Ve Tarihsel Gelişim Süreci

İngiltere’de 18. yy.da başlayan Endüstri Devrimi ile beraber tarım önem kazanmış, ekonomistlerce tarımsal faaliyetlerden ekonomik büyüme amaçlanmış, bu durum sonucunda sanayi ve tarımda kullanılan makinelerin yaygınlaşması ve nüfus artışı ile beraber hızla artan çevre sorunları oluşmuştur (Yıkma, 2011). Giderek büyüyen bu sorunlar beraberinde toplumsal kavgaları doğurmuş ve sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geçmişten günümüze, ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, turizm, ekoloji ve birçok alanda kullanılan bu karmaşık kavram tartışmaya ve araştırılmaya açık bir hale gelmiştir.

Hem günümüz hem de gelecek nesillerin yaşam alanlarını korumak ve küresel imkanlardan faydalanmak için doğal, ekonomik ve çevresel kaynakların doğru tutumlarla korunmasına ve devam ettirilmesine ‘sürdürülebilirlik’ denir (Keleş, 1998). Ayrıca sürdürülebilirlik kavramı doğa, iktisat ve sosyokültürel konular ile yakın ilişki içerisindedir. Süregelen, devam eden anlamı taşıyan bu kelime yalnız kullanıldığında tam anlamını verememektedir. Bu sebeple sürdürülebilirlik kelimesine yönelik farkındalık geliştirmek için bu kelime ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutları ile beraber ele alınarak incelenmelidir (Apaydın, 2023). Bu bağlamda sürdürülebilirlik sadece bir kavram olarak düşünülmemeli, insanlar ve dünya üzerindeki somut etkileriyle bir arada değerlendirilmelidir.

2.1.1 Sürdürülebilirlik kavramı. Mevcut bir durumun daima var olması, sistemin devam etmesi, aynı şartlarda kalabilme kriterlerinin sürdürülebilirlik kavramı ile arasında dengeli bir ilişki vardır. Soubbotine’e göre sürdürülebilirlik, iki farklı grubun aynı şartlarda ihtiyaçlarını karşılayabilme, aynı şartlarda olmak demektir.

Hicks ise kazanç ile sürdürülebilirliği bağdaştırarak tüketilen miktarın üretilen miktardan fazla olduğu durumlarda sürdürülebilirlikten bahsedilemeyeceğini savunmuştur (Heybat, 2020).

Sürdürülebilirlik kelimesi İngilizce ‘sustainability’ olup Latince ‘sustinere’ kökünden gelmektedir (Yılmaz, 2021). Sürdürülebilirlik kelimesinin TDK’de yayımlanan Türkçe Sözlükte karşılığı bulunmamaktadır (Akgül, 2010). Kökeni Latince olan sürdürülebilirlik, muhafaza etmek, desteklemek kelime anlamlarına gelse de günümüzde sonsuza kadar devam eden, bir şeyin tükenmemesi, yok olmaması, bir durumdan tüm insanlığın faydalanması ve var olan kaynakların gelecek nesillere bırakılması anlamına gelmektedir (Pamuk & Kuruoğlu, 2016). Diğer bir ifadeyle, sürdürülebilirlik gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak bugünün ihtiyaçlarını doğru ve dengeli kullanmaya denir (Yılmaz, 2021). Geithner’e göre sürdürülebilirlik; gelecekle ilgili, geleceği kapsayan bir konu olmakla beraber iktisadi olarak bir insanın kalkınabilmesi, bütçesini düzenleyebilmesi ve mali olarak herhangi bir zarara uğramamasıdır (Özcan, 2011).

Dünya Bankası Raporu’nda 1989’da sürdürülebilirlik ‘kuşaklar arası eşitlik’ olarak tanımlanmıştır. 1991 yılında Dünya Vahşi Yaşam Fonu ise sürdürülebilirliği ‘nüfusun iyileştirici politikaları desteği ile konforlu bir yaşam alanı oluşturmak’ şeklinde tanımlamıştır (Karabıçak & Özdemir, 2015). Sürdürülebilirlik kelimesinin tek başına kullanıldığında tam anlamını vermediği, birçok alanda kullanıldığı ve somut etkilerinin incelenmesi gerektiği sürdürülebilirlik kavramının doğru anlaşılması ve aktarılması açısından önemlidir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma kavramının da derinliğini araştırmak son derece önemlidir.

Kalkınma kavramı Dünya Savaşları ve savaş kaynaklı ekonomik sebeplerden ötürü ortaya çıkan ‘Dünya Ekonomik Bunalımı’ ile gündem olmuştur (Heybat, 2020). Sürdürülebilir Kalkınma ise kişi başına düşen milli gelirin refah seviyede olması, aşırı nüfus artışının stabilize olması, teknolojik gelişmeler, çevresel ve toplumsal konuların uluslararası düzeyde iyileştirilmesi, adalet, özgürlük, güven gibi alanların düzenlenmesinin devamlılığının sağlanması ile ilgili konuları kapsar (Özlü, 2011). Büyük Buhran da denilen Dünya Ekonomik Bunalımı, tüm ulusların savaş sonrası ekonomik çöküş dönemine girmesi ve ekonomik buhrana uğramasıdır. Buhranla

beraber toplum, insanların daha evvel tanıdık olmadıkları küresel ısınma gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004).

2.1.2 Sürdürülebilirliğin tarihçesi. Literatürde sürdürülebilirlik kavramı ve gelişimi ile ilgili çeşitli bilgiler yer almaktadır. Sürdürülebilirlik olgusunun; sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir kalkınma gibi ifadelerle ilk kez kullanıldığı savunulan farklı kaynakların var olduğu saptanmıştır. Kuter ve Ünal (2009), 1980’de Dünya Koruma Stratejisi (WCS) ile sürdürülebilirlik düşüncesinin ilk kez vurgulandığını ve gündem olduğunu belirtmektedir (Kuter ve Ünal, 2009). Heybat (2020), sürdürülebilirlik kavramının literatüre girmesinin Büyümenin Sınırları adlı kitap ile olduğunu savunmuştur. Kitap Roma Kulübü tarafından 1972 yılında yayımlanmıştır (Heybat, 2020). Yılmaz (2021) ise yüksek lisans tezinde doğa ile ilgili sorunların ilk defa 1972’de İsveç’in başkenti Stockholm toplantısında, sürdürülebilirlik kavramının ise ilk defa 1987’de yapılan Brundtland Raporu’nda gündeme geldiğini belirtmektedir (Yılmaz, 2021). 1972 Stockholm toplantısı dünyanın birçok yerinden 113 katılımcı ülkenin gelmesiyle gerçekleşmiş ve bu toplantıda Birleşmiş Milletler Çevre Programı kurulmuştur. Böylelikle sürdürülebilirlik konusu daha sağlam bir zemine taşınmıştır (Heybat 2020).

Sanayinin gelişmesi ile birlikte makine kullanımı da yaygınlaşmış, makinelerden çıkan zehirli gazlar çevreyi kirletmeye başlamıştır. Uzun vadede iklim krizlerine sebep olan bu çevre kirliliği atmosferi olumsuz etkileyerek canlıların yaşamını tehdit etmiştir. Bu sorunlar ekonomik ve siyasal problemleri de beraberinde getirmiştir. Dünyanın canlılar için yaşanılabilir bir yer olmaya devam etmesi ve günümüz şartlarını korumak tüm insanlığı ilgilendiren ortak bir problem haline gelmiştir. ‘Sürdürülebilirlik’ adı altında gündem olan bu durum ihmal edilmemesi gereken evrensel dikkat konusu olmuştur. Dünya kaynaklarının korunması ve yaşamın devam etmesi yolunda çevresel sorunların göz ardı edilemeyecek duruma gelmesiyle başlayan evrensel farkındalık ile sürdürülebilirlik kavramı ilk defa 1982’de kabul edilen Dünya Doğa Şartı belgesinde Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından kullanılmıştır (Pamuk ve Kuruoğlu, 2016).

Araştırılan sınırlı kaynaklar karşılaştırıldığında sürdürülebilirlik olgusu birçok kurum ve kuruluşun çabası sonucu ortaya çıkmıştır ve kavramın aşağıdaki birbirine yakın tarihli 4 önemli belgede ilk kez kullanıldığı iddia edilmektedir.

- Büyümenin Sınırları (1972)
- Dünya Koruma Stratejisi (1980) - WCS
- Dünya Doğa Şartı Belgesi (1982) - IUCN
- Brundtland Raporu “Ortak Geleceğimiz” (1987)

Daha geniş bir alana taşınarak ifade edildiğinde sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 19. Yüzyılda çevre kirliliği kaynaklı ekonomik sıkıntıların yaşanması ile ortaya çıkmıştır (Heybat, 2020). Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramının ilk olarak nerede ne şekilde kullanıldığı literatürde bu şekilde belirsizdir.

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun raporu ile ortaya çıkmıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) Brundtland Komisyonu olarak da bilinmektedir. Brundtland raporu toplumun ekolojik sorunlarını konu alan, ekolojik kaygılarına yönelik konuları görüşmek üzere eski Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında oluşturulan “Ortak Geleceğimiz” raporu olarak da bilinmektedir. Rapor evrensel bir rapor olmakla beraber, sürdürülebilirlik anlayışı bu raporla beraber insanlığın merak konusu olmaya başlamıştır (Yapıcı, 2003). Yoksulluğun ortadan kalkmasına ve iktisadi alanda büyümeye yönelik iyileşmeler içeren Brundtland Raporu gelecek nesiller dahil tüm insanlığın ihtiyaçlarının karşılanmasını doğru bir planlama dahilinde giderilmesini ele almıştır (Apaydın, 2023).

Raporda aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

1. Kalkınmanın hızlandırılması,
2. Temel ihtiyaçların karşılanması,
3. Nüfusun sürdürülebilirliği,
4. Kaynakların korunması,
5. Teknoloji kullanımı,

6. Risk yönetimi,
7. Ekonomi ve çevrenin birleştirilmesi.

Bu 7 şartın sağlanması Brundtland'in tanımladığı sürdürülebilirlik olgusunu karşıladığını, çevresel sorunlardan kaynaklı diğer tüm alanlardaki problemlerin de çözülmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir (Duran, 2018).

18. yüzyılın sonuna doğru Almanya karaormanların tahrip edilmesinin ardından ormancılık alanında duyarlı politikalar izlemeye başlayarak uygulayıcı kanunlar çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik bu alanda önem kazanarak ormanların sürekliliğine, orman ürünlerinin faydalarının sürekliliğine zemin hazırlanmıştır. Ormanların korunması hem o günün şartlarını kolaylaştırarak insanların ihtiyaçlarını karşılayacak hem de gelecek nesillere faydalı olarak gelecek nesillerin ihtiyacını karşılayacaktır (Saraç, 2016). Brundtland Komisyonu Brundtland raporunda sürdürülebilir kalkınmayı 'gelecek kuşakların ihtiyaçlarından ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilme' olarak ifade etmiştir. Bu raporun takibinde sürdürülebilirlik olgusunun geçtiği Yeryüzünü Önemsemek: Sürdürülebilir Yaşam İçin Bir Strateji başlıklı bir diğer rapordur ve ekonomik sürdürülebilirlik başta olmak üzere sürdürülebilirliğin diğer boyutları da raporda yer almıştır (Akgül, 2010). Sürdürülebilirlik kavram olarak çeşitli raporlarda yer alsa da asıl öne çıkaran 1992'de yapılan Rio Yeryüzü Zirvesi olmuştur (Karabıçak ve Özdemir, 2015).

2.2 Sürdürülebilirliğin Boyutları

Kurum ve kuruluşların ekonomik büyümeyi amaçlayan ve bunun sonucunda çevreye, çevreyle birlikte topluma verilen negatif etkilerin yok olmasına yönelik faaliyetler sürdürülebilirlik olgusunu ortaya çıkarmıştır (Varcan Başkaya, 2018). Sürdürülebilirlik sosyal, ekonomik ve toplum olmak üzere iç içe değerlendirilmesi gereken üç temel ögeden oluşmaktadır. Sürdürülebilirliğin geçmişi incelendiğinde ayrı ayrı boyutlarıyla değerlendirildiği görülse de tek başına günümüzde kullanılan asıl anlamını vermemektedir. Çünkü toplum çevreden, çevre ise ekonomiden, ekonomi ise toplumdan etkilenir. İç içe geçen bu halka bir bütün olarak daha sağlam bir zeminde incelenebilir (Paker, 2018). Sürdürülebilirlik bu üç olgunun birbirini dengelemesiyle sağlanabilir.

2.2.1 Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu. İşletmelerin kâr amacı güden anlayışları çevresel etkileri önemsemeden hareket etmelerine ve bunun sonucunda çevrenin uzun vadede yok olmasına ortam oluşturmuştur. Sürdürülebilirlik fikrinin doğuşu ekonomik kaygıların artmaya başlamasından sonra olmuştur. Ekonominin sürdürülebilmesi daima hizmet üreten, tarım ve endüstrinin korunarak üretimlerinin denetlendiği, mali borçların dengeli olduğu bir sistemi yansıtır. Ekonomik menfaatlerini gözetip çevreyi önemsemeyen bir takım hizmet kuruluşlarının dünya kaynaklarının azalmasına sebebiyet vermeleri ekonomik karmaşalar yaratmaktadır. İşletmelerin bilinçsizce yapılan bu davranışların kaynakların tükenmesine neden olmasının farkında olmaları sürdürülebilir metotlarla hizmet vermeye başlamalarını doğurmuştur. (Varcan Başkaya, 2018).

Endüstriyel üretim ve tarımsal faaliyetler sebebiyle ortaya çıkan zararlı gazların etrafa yayılması sonucu dünyamızın yapısı bozulmuş, ozon tabakası incelmeye başlamıştır. Bu faktörler dünyanın ısınmasına, iklimin değişmesine, birçok canlı türünün neslinin tükenmesine, demografik yapılarda meydana gelen varyasyona, çorak alanların artmasına, toprağın verimliliğinin azalmasına ve doğal yıkımlara neden olmuştur. Dolayısıyla buna bağlı olarak ekonomik sıkıntılar meydana gelmiştir (Hadi, 2023).

Mal ve hizmet üreten firmalar, tüketiciler ve devlet iş birliği dahilinde çeşitli politikalar uygulayarak tükenen kaynaklar önleminde önemli bir gelişme sağlamak için belirli uygulamalar ile ekonomik kalkınma kontrol altına alınmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmanın sağlanması ile istihdam sorunlarının çözüleceğini, yoksulluğun ortadan kalkacağını ve çevresel sorunların düzeleceğini düşünmüştür. Fakat beklenilenin tersine ekonomik büyüme gelir dağılımının eşitsizliği, aşırı tüketim, tabiatın bozulması ve toplumsal krizlere sebep olmuştur (Eş, 2008).

Artan tehlikeler günümüz toplumunun refah düzeyinin ekolojik sebeplerden ötürü bozulması ekonomistler tarafından gündem olarak doğaya verilen zararlar ile ilgili çözüm yolları arayışına ortam hazırlamıştır. Bu nedenle insanlar tarafından bilinçsiz kullanılan doğanın korunmasının bilinç düzeyine yükseltilerek zararlı ve yararlı kaynakların ayrıştırılması ve buna benzer önlemler alınıp gelecek nesillere daha

kullanılabilir alanlar bırakmanın mümkün olduğu harekâtlar başlatılmıştır (Kılıç, 2006). Bu bağlamda sürdürülebilir politikalar ile ekonomik kalkınma daha sağlam bir zemine oturabilir.

2.2.2 Sürdürülebilirliğin çevresel boyutu. 1972 Haziran ayında Stockholm’de 113 ülkenin katılımı ile gerçekleşen Birleşmiş Milletler Konferansı’nda ilk defa ekolojik sorunlar ele alınmış, çevresel sorunların beraberinde birtakım sorunları da gündeme getirerek insanların yaşam kalitesini düşürdüğü ve doğanın korunması gerektiği konuşulmuştur. Fakat konferansta belirlenen şartlar yerine getirilmemiştir (Apaydın, 2023). Konferansta çevrenin tahribatına yol açan etkenlerin ortadan kaldırılması ve çevrenin devamının sağlanarak insan yaşamının kalitesinin artırılması konularına değinilmiştir. Çevre ve kalkınma kavramlarının bir arada değerlendirildiğinde daha anlamlı bir bütün oluşturduğu vurgulanmıştır. İnsan ve Çevre Konferansı’ndan sonra 5 Haziran Dünya Çevre Günü olarak kutlanmaktadır.

Haziran 1992 yılında Brezilya’nın Rio Janeiro şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), çevresel problemleri çözmeyi amaçlamıştır. Konferans Türkiye dahil 117 ülke, 1500 sivil örgütü, devlet başkanları ve binlerce muhabirin katılımında gerçekleşmiştir. Konferansta, milletlerarası çeşitlilik, yokluk, bilgisizlikten ve ekonomik şartların yoksunluğundan doğan çevre sorunları, güvenli bir geleceğin sağlanması gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Stockholm Konferansı’nda kabul edilen maddeleri daha etraflı bir şekilde ölçülendirilen bir deklarasyon, adını 21. Yüzyıldan alan bir eylem planı ‘Gündem 21’ yayımlanarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri belirlenmiştir (Duran, 2018).

Çevre ve kalkınma iş birliğinde ‘Yeryüzü Zirvesi’ olarak da bilinen Gündem 21, sürdürülebilirliği tüm boyutları ile ele alan, insanlığın sosyal, ekonomik ve çevresel ihtiyaçlarını kapsayan, çeşitli kurum ve kuruluşları ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya getiren önemli bir programdır. Çevrenin iyileştirilmesi ve yaşamsal kalitenin artırılması amacıyla başlatılan Gündem 21, 4 temel kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yokluk, sağlık, demografik yapı gibi sosyoekonomik konular, ikinci kısımda doğa ve kaynakların korunması, biyolojik çeşitlilik gibi ekolojik konular, üçüncü kısımda insanların kimliği ve rolleri, meslek grupları gibi

konular, dördüncü kısımda ise eğitim, teknoloji, finansal kaynaklar gibi uygulamaları gerçekleştirmeye dayalı konular bulunmaktadır (Eş, 2008).

Çevrenin üretim üzerinde anlamlı etkisi bulunmaktadır. Mal ve hizmet üreten kurum ve kuruluşlar üretim fonksiyonlarının devamını sağlarken kaynakların sınırlı olduğu farkındalığı ile çevreye verilen zararın atmosferi iklim değişikliklerine sebebiyet verecek kadar etkilediği gerçeği sonucu artan maliyetleri sürdürülebilir metotlara geçme yolunda ilerleme kaydetmişlerdir (Varcan Başkaya, 2018).

2.2.3 Sürdürülebilirliğin toplumsal boyutu. 90'lı yılların ortalarından itibaren daha çok gündeme gelmeye başlayan sürdürülebilirlik kavramı, toplumsal düzenin sağlanması yolunda tarihi ve kültürel değerlerin korunması, maddi ve manevi değerlere saygı gibi konular da dahil olmak üzere gereken tüm ihtiyaçların karşılanmasını inceler (Kılıç, 2006). Toplumsal varlığın devamlılığı anlamına gelen toplumsal sürdürülebilirlik, insanların birbiriyle ilişkisini barış içinde, ekonomik kalkınma dahilinde, istihdam sorununun olmadığı, adil bir yaşam anlayışıyla hayatlarını geçirdikleri bir ortamda devam ettirmesini kapsar (Duran, 2018).

UNESCO'ya göre Dünya mirası kültür ve barış için sürdürülebilirlik anlayışını hedef almak gerekir (Önal, 2023). İnsanların birincil ihtiyaçlarının yanı sıra barınma ihtiyacı, sağlık sorunlarının giderilmesi, işsizlik sorunlarının giderilmesi ve sosyo-kültürel alanda devam eden refaha gereksinimleri vardır. İnsanların bu ihtiyaçlarına yönelik konular Birleşmiş Milletler Programı'nın insan kalkınması kısmında yer almıştır (Eş, 2008).

Görüldüğü üzere sürdürülebilirlik tek başına bir kavram olmaktan ziyade çok boyutlu bir olgudur ve boyutları incelendiğinde, toplum, çevre ve ekonomi birbiriyle bağlı bir bütündür ve birbirlerine katkıları kaçınılmazdır. Toplum, çevre, ekonomi olarak sürdürülebilirliğin boyutları, doğal kaynakların korunması ve çevresel iyileştirme, toplumsal birlik, beraberliğin sağlanması ve insan hakları, ekonomik seviyenin arttırılması gibi amaçlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Her birinin sürdürülebilir yapısının daha sağlam bir zemine oturması için aralarında dengeli bir ilişki kurulması, birbirini etkilemesi, birbirinden ayrı düşünülmemesi sürdürülebilir kalkınma açısından önemlidir (Yeni, 2014).

2.3 Sürdürülebilirlik Eğitimi

Eğitim bireyin sosyal ve duygusal, bilişsel ve fiziksel tutum ve davranışlarını geliştirme yolunda yeni davranışlar elde ederek birtakım hedeflere ulaşmasıdır (Akyüz, 1982). Bu sebeple eğitim ile doğru olmayan davranışı doğruya çevirmek mümkündür. Dünyada yaşamın devamı için insanlığın bilinçlenmesi eğitim yoluyla olabilir. Eğitim ve sürdürülebilirlik arasında kompleks bir bağlantı mevcuttur. Örneğin eğitim seviyesi yükselen kesimler kendi kişisel gelişimleri doğrultusunda istihdam olanaklarına kavuşabilirler. Fakat eğitimsiz ve aynı zamanda dar gelirli kişilerden daha fazla tüketen ve kaynakları tahrip eden bir tutumda olabilirler. Bu bağlamda eğitimi sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda bütünleştirmek yerinde bir tedbir olacaktır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma tartışmalarının ardından sürdürülebilirlik eğitimi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda sürdürülebilirlik eğitimi kavramı günümüzde sıklıkla kullanılarak tüketilen doğal kaynaklar ve çevreye verilen zarar bağlamındaki problemlere eğitim vesilesiyle çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. Literatürde sürdürülebilirlik için eğitimin gerekliliği ve çevre eğitiminin ortaya çıkmasıyla önem kazanmaya başladığı yer almaktadır. 1977’de UNEP ve UNESCO iş birliğinde yaş grubu ne olursa olsun eğitim alabilen herkes için çevre ile ilgili duyarlı davranma farkındalığı, çevresel her türlü sorunda çözüm yapabilme bilgisine sahip olmak, bu sorunların çözümü için yapılan her türlü çalışmada aktif yer almak, çevresel her türlü sorunları çözme becerisi kazanmaya yönelik eğitim için Tiflis Bildirgesi gerçekleştirilmiştir (Dere & Çinikaya, 2023). Buna göre çevresel sorunlar ekonomik ve toplumsal sorunların doğmasına sebebiyet vermiş, bu bağlamda bu sorunların çözümü için eğitime ihtiyaç doğmuştur.

Sürdürülebilirlik eğitimi dünyadaki toplumsal, ekonomik ve çevresel gelişmelere paralel olarak şekillenmektedir. Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi, çevre tahribatı, iklim değişikliği, su kaynaklarının hızla azalması gibi konular sürdürülebilir kalkınmayı doğurmuş bunun sonucunda bilinçsiz insan davranışlarının bilinçli olarak değiştirilmesi gerektiği kaçınılmaz hale gelmiştir. Sürdürülebilirlik eğitimi bu bağlamda zorunlu olması gereken çok önemli bir konudur ve toplumun yararına olabilecek tüm varlıkların devamlılığın sağlanması için bilinçlenmesi ve bilinçlendirmesi yolunda gösterilen her türlü çabaya tüm insanlığın hizmet etmesi

gerekmektedir. Bu bağlamda her yaş, her kesimden bireylerin sürdürülebilirlik çalışmalarına katılması ve bu konuda eğitilmesi için Birleşmiş Milletler 2005 ve 2014 yılları arasındaki süreyi sürdürülebilir kalkınma eğitimine ayrılan süre şeklinde değerlendirmiştir (Engin, 2010).

Engin yüksek lisans tezinde sürdürülebilirlik eğitimi için dünyanın devamlılığının yararına olan her şeyin sürekliliği yolunda toplumun bilinçlenmesi, yeni yollar ve metotlar geliştirerek yeni bakış açısı ortaya çıkarmaları gerektiği, sürdürülebilirlik ve eğitimin iç içe geçmiş birbirine bağlı halkalar olduğu, şeklinde görüş bildirmiştir. Birleşmiş Milletler ise 1 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2014 tarihleri arasında geçen süreyi sürdürülebilirlik için gerekli olan çalışmalara alan açarak “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitimin On Yılı” ilanı ile sürdürülebilirlik eğitimini önemli ve gerekli kılmıştır (Engin, 2010). Bu bağlamda sürdürülebilirlik için eğitim dünyanın devamlılığının sağlanması ve insan neslinin tehdit edilmemesi açısından gerekli ve kaçınılmazdır. Literatürde sürdürülebilir kalkınma için eğitimin gerekliliği geçmiş yıllarda konu olmasına rağmen günümüzde işletmeler, kurum ve kuruluşlar düzeyinde ve birçok sektörde uygulamaya konulsa da eğitim alanında halen kısıtlıdır (Kaya, Çobanoğlu, Artvinli, 2011).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)’nun 2015 yılında Güney Kore’de yapmış olduğu bir toplantıda dünya küresel sorunları ve 2015’ten 2030’a kadar bu sorunlara yönelik çözüm hedeflerinin neler olacağı tartışılmış, 2030 raporu şeklinde sunulmuştur (Altunkaynak, 2020). “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” isimli bu gündem, küresel eğitim alanında yapılmış sosyal duygusal düzenlemeler, istihdam, kültür ve yaşayış biçimi, huzur ve barış ve daha birçok insanlığı refah düzeye taşıyarak gelecek kuşaklara da bu imkanların aktararak dünyaya faydalı olma konusunda sürdürülebilirliğin sağlanması için eğitim bağlamında çalışmaların yapılmasına öncülük etmiş en geniş boyutlu eylem planıdır (Karatekin, 2021).

2.4 Okul Öncesi Dönemde Sürdürülebilirlik Eğitimi

0-6 yaş aralığında çocuğun doğumundan zorunlu eğitime başladığı dönemi kapsayan gelişimsel olarak en aktif olduğu döneme okul öncesi dönem denir (Uyanık ve Kandır, 2010). Doğuştan gelen birtakım becerilere sahip olan insan bu becerileri geliştirmek ve devam ettirmek için desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu beceriler en yoğun okul öncesi dönemde geliştiği için 0-6 yaşında bu becerilerin gelişimine yönelik destekleyici bir çevre çocuğun ve toplumun yararına olacaktır (Taşkın ve Şahin, 2008). Okul öncesi dönemde sunulan eğitim ortamında, çevredeki olanaklar, akranları ve öğretmenleriyle olan iletişim sayesinde çocuk davranışlarını zenginleştirmektedir (Gülay, 2011). Desteklenmediğinde zamanla kaybolan yetenekler toplum ve birey açısından risk olarak görülebilir. İnsan ihtiyaçları değişen ve gelişen dünya şartlarına göre şekillenmekte olduğundan bu ihtiyaçlara yanıt bulmak erken yaşlarda alınan nitelikli bir eğitim sonucunda daha kolay olabilir (Karaoğlu ve Ünüvar, 2017).

Okul öncesi dönemin önemi ve değeri bilimsel olarak kanıtlanmış olup bu dönemde bireye sağlanan faydanın gelecek yıllarda ortaya çıkması beklenen bir neticedir (Başer, 2004). Dünyada sürdürülebilirliğin okul öncesi dönem kadar önemli olduğu araştırmalar doğrultusunda tespit edilebilir (Kızılkın ve Türkyılmaz, 2021). Bu doğrultuda sürdürülebilirlik eğitiminin öğrenebilen, yaratıcı, problem çözebilen, analitik düşünebilen ve iş birliği yapabilen bireyler tarafından kazanılması gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir (Bulut ve Polat, 2019). Bu becerilerin erken yaşlarda kazanılması, gerekli öğrenme ortamı sunulduğunda kendiliğinden oluşması muhtemeldir. Bu dönemde çocuklara bu konuda eğitim verilmesi konunun önemi ve gelecek nesillere katkısı açısından son derece faydalı olacaktır (Çakır ve Kanak, 2023).

Okul öncesi eğitim ortamlarının güncelliğinin korunması ve okul öncesi öğretmeninin güncel bilgiler çerçevesinde eğitim vermesi bireye ve topluma faydası bakımından oldukça önemlidir (Çelik ve Kök, 2010). Gelişen ve değişen şartların elimizde bulunan kaynakların kullanılmasına fayda sağlaması ve tüketimin önüne geçilmesi için duyarlı olmamız ve bu duyarlılığı davranış haline getirerek geleceğe taşımamız gereklidir (Tanrıverdi, 2010). Gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması için sürdürülebilir kalkınma bağlamında geliştirilen politikalar okul öncesi dönemin

kıymeti göz önünde bulundurulduğunda özellikle okul öncesi eğitim alanında önem arz etmektedir (Toran, 2016).

Son zamanlarda durmaksızın yaşanan çevre tahribatının önüne geçmek için toplumsal bir çevre bilinci oluşturmak gereklidir. Bu bilinç okullarda aktif öğrenim gören okul öncesi öğrencilerini eğiterek uzun vadede toplumsal bir boyutta oluşturulabilir (Tonguç ve Özbayraktar, 2017). Alan yazında okul öncesi eğitim alanında çevre eğitimi incelemelerine rastlanmakta fakat öğrencilerin sürdürülebilirlik algıları şeklinde çalışmalara rastlanmamaktadır (Aydın, 2021). Kabacık ve Gül okul öncesi eğitim ve permakültür isimli çalışmalarında okul öncesi dönemde çocuklara permakültür uygulamaları yaptırılarak sürdürülebilirlik bilinci kazandırılabileceğini vurgulamıştır (Kabacık ve Gül, 2021). Permakültür uygulaması bir çeşit ayrıştırma ve doğaya dair her şeyi onarmak, topluma ve kültüre yön vermek doğrultusunda ilerleyen bir sürdürülebilir yaklaşımdır (Üsküplü ve Polat, 2019).

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci, veri analizi, araştırmanın önemi, varsayımlar ve sınırlamalara yer verilmiştir.

3.1 Araştırma Deseni

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaç edinen nitel bir araştırmadır. Katılımcıların sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili bilgi sahibi olup olmamaları ölçüt olmamakla birlikte sürdürülebilirlik kavramından ne anladıklarını ve bu kavrama bakış açılarını incelemek ve betimlemek araştırmanın temel amacıdır. Bu amaca hizmet etmek için bu araştırma nitel araştırma desenlerinden temel betimsel nitel araştırmadır. Temel betimsel nitel araştırmada araştırmacı; katılımcıların olayı anlamasına odaklıdır. Durum ile ilgili fikirlerini ve görüşlerini anlamaya çalışır (Merriam, 2013). Katılımcı görüşlerinin incelikli olarak daha derinlemesine ve öznellikten uzaklaşmadan yansıtılmasının yanı sıra bu görüşlerin yansıttığı asıl anlamın sadeleştirilerek tasviridir (Mutlu, 2020).

3.2 Çalışma Grubu

Bu araştırmada örneklem olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan kolay ulaşılabilir durum örnekleme modeli kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi araştırmacının kolay ulaşabildiği verilere dayanır. Nitel araştırmalarda kullanımı yaygındır ve az maliyetlidir (Patton, 2005). Araştırma Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bir ilin merkez ilçelerinde bulunan MEB'e bağlı 3 devlet okulu ve 3 özel okulda yapılmıştır. Katılımcılar bu okullarda çalışan okul öncesi öğretmenlerinden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında 15 devlet okulu, 15 özel okul öğretmeni olmak üzere; öğrenci grupları 3, 4, 5 yaş ile çalışan ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunu olan 30 okul öncesi öğretmeni ile görüşme yapılarak bilgi toplanmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın valilik izninin ardından araştırmacı tarafından belirlenen anaokullarının okul müdürlerinden randevu alınarak görüşmeye gidilmiştir. Okul müdürleri ile yapılan görüşmede araştırmaya katılabilecek gönüllü öğretmenlerin isimleri ve telefon numaraları belirlenmiştir. Daha sonra öğretmenler telefon ile aranarak yapılacak görüşme tarihleri ve saatleri planlanmış, ardından belirlenen tarihlerde görüşmeye gidilerek öğretmenler ile nitel araştırma kriterlerine uygun görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Çalışmaya normal gelişim gösteren çocuklarla çalışmakta olan okul öncesi öğretmenleri dâhil edilmiştir. Çalışmadan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışmakta olan okul öncesi öğretmenleri hariç tutulmuştur. Katılımcıların bilgileri bilgisayar ortamında şifreli şekilde tutularak gizlenmektedir.

Araştırmaya katılım gösteren öğretmenlerin demografik özellikleri aşağıda *Tablo 1*'de gösterilmektedir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Öğretmen	Cinsiyet	Yaş	Mezuniyet Durumu	Mesleki Tecrübe
Ö1	Kadın	43	Ön Lisans	20 yıl
Ö2	Kadın	37	Ön Lisans	19 yıl
Ö3	Kadın	32	Lisans	11 yıl
Ö4	Kadın	29	Lisans	7 yıl
Ö5	Kadın	34	Lisans	10 yıl
Ö6	Kadın	36	Lisans	16 yıl
Ö7	Kadın	25	Ön Lisans	7 yıl
Ö8	Kadın	22	Ön Lisans	2 yıl
Ö9	Kadın	46	Ön Lisans	13 yıl
Ö10	Kadın	32	Lisans	8 yıl
Ö11	Kadın	52	Lisans	32. yıl
Ö12	Kadın	37	Ön Lisans	12 yıl

Tablo 1 (devam)

Ö13	Kadın	27	Lisans Üstü	3 yıl
Ö14	Kadın	26	Lisans	6 yıl
Ö15	Kadın	26	Lisans	4 yıl
Ö16	Kadın	25	Lisans	4 yıl
Ö17	Kadın	31	Lisans	6 yıl
Ö18	Kadın	41	Lisans	17 yıl
Ö19	Kadın	34	Lisans	12 yıl
Ö20	Kadın	37	Lisans	15 yıl
Ö21	Kadın	43	Lisans	14 yıl
Ö22	Kadın	48	Lisans	21 yıl
Ö23	Kadın	44	Lisans Üstü	17 yıl
Ö24	Kadın	42	Lisans	17 yıl
Ö25	Kadın	46	Lisans Üstü	24 yıl
Ö26	Kadın	41	Ön Lisans	19 yıl
Ö27	Kadın	40	Lisans	16 yıl
Ö28	Kadın	43	Lisans	18 yıl
Ö29	Kadın	44	Lisans	23 yıl
Ö30	Kadın	36	Lisans	12 yıl

Tablo 1’de katılımcıların tümünün kadın olduğu, yaşlarının 22 ile 52 arasında değiştiği, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerinden mezun oldukları ve mesleki tecrübelerinin 2 ile 32 yıl arasında değiştiği görülmektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşme olarak da bilinen görüşme formu yaklaşımı üzerinden görüşme yapılarak veri toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı bir görüşme formu ve görüşme soruları hazırlar. Bu görüşme soruları görüşmecinin niteliklerine göre değiştirilerek farklı şekillerde ele alınabilir (Dömbekçi ve Erişen, 2022). Bu bağlamda bu çalışmada görüşme soruları ilk etapta araştırmaya dâhil olmayan okul öncesi öğretmenleri ile yapılan görüşmelerden esinlenerek, ardından araştırmanın

katılımcıları arasında yer almayan okul öncesi öğretmenliği mezunu 3 katılımcı ile pilot görüşme yapılarak belirlenmiştir. Pilot görüşmeler asıl görüşmelerin yapıldığı süreçten hariç tutulmuştur. Ayrıca görüşme soruları hazırlanmadan önce ilgili alanyazın incelenerek, yapılan çalışmalardaki sorulardan da istifade edilmiştir. Tüm bu çalışmaların ardından nitel araştırma konusunda deneyimli okul öncesi alanında çalışan iki akademisyenin uzman görüşleri alınarak sorular 8'den 5'e azaltılmış, soruların bir kısmında bazı kelimelerin değiştirilmesi ve birtakım ifadelerin sadeleştirilmesi hususunun ardından soruların uygunluğu belirlenerek görüşme formu son haline getirilmiştir.

Görüşme soruları (EK 1) aşağıdaki şekildedir:

1. Sürdürülebilir bir dünya denildiğinde aklınıza ne/neler geliyor?
2. Sürdürülebilir bir dünya için kendi hayatınızda ne gibi tedbirler alıyorsunuz?
3. Sürdürülebilir bir dünya yaratmak için sizce eğitimin nasıl bir rolü olabilir?
4. Sürdürülebilirlik eğitimi denilince aklınıza ne geliyor?
5. Siz sınıfınızda sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında neler yapıyorsunuz?

3.4 Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama süreci; Etik Kurul onayının (Ek 2) ardından, İl Milli Eğitim Müdürlüğü' ne başvurularak gerekli izinler alındıktan sonra başlamıştır. Gelen araştırma izinleri doğrultusunda merkez ilçelerde bulunan devlet ve özel anaokullarında çalışan gönüllü okul öncesi öğretmenleri ile yapılmış olan görüşmeler görüşme tarihleri baz alınarak katılımcıların kriterlerine göre Mart-Nisan 2024 tarihleri aralığında gerçekleştirilmiştir. Görüşmede öğretmenlerin gönüllü olmaları esas alınmıştır. Görüşme öncesinde bilgilendirme formları öğretmenlere sunularak araştırmanın amacı, konusu ve katılımcının gönüllü hakları doğrultusunda bilgilendirme yapılmıştır. Görüşme esnasında öğretmenlere Gönüllü Katılımcı Onam Formu (Ek 3) imzalatılmıştır. Ardından görüşme formu üzerindeki sorular yöneltilerek ortalama 20 ile 55 dakika arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Telefon aracılığı ile ses kaydı alınmıştır.

3.4.1 Verilerin Analizi. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tematik analiz, verilerin ayrıştırılması konusunda araştırmacıya verilerin özü ve ihtimallerini anlaması ve anlatması üzerine geniş bir alan sunan farklı yorumlara elverişli bir analiz yöntemidir (Braun ve Clarke, 2019). Bu bağlamda tematik analiz var olanı yansıtmalarının yanı sıra var olma sebeplerini de ortaya koyabilir. Ayrıca elde edilen verilerin temalarla derinlemesine yorumlanmasını sağlar. Bilgileri zengin bir çerçevede sistematize ederek gruplar. Verilerin gruplanmasını, farklı ve aynı taraflarının ortaya konulmasını ve kodlarla daha anlaşılır bir halde sunulmasına olanak tanır (Çarıkçı, Meral, Berkil, Çalışır, Önala & Arslan, 2024).

Analiz sürecinde ilk olarak ulaşılan veriler bilgisayar ortamına aktarılıp sonrasında ise tematik analizine geçilmiştir. Nitel araştırmalarda tematik analiz yöntemi ile veriler analiz edilirken veri toplamak için yapılan görüşme esnasında alınan ses kayıtlarının sonradan yazıya dökülme işlemine deşifre denir (Çelik, Baykal & Memur, 2020). Bu doğrultuda öğretmenler ile yapılan görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları incelenerek deşifre edilmiştir.

Deşifre işleminin ardından verileri tanımak için yazıya dökülen metinler aktif bir şekilde okunarak başlangıç kodları oluşturulmuştur. Verilerin analitik olarak azaltılıp anlam ve kavram bütünlüğü oluşturulması işlemine kodlama denir (Braun ve Clarke, 2006). Veriler ve başlangıç kodları etraflıca tekrar incelenerek öğretmenlerin verdiği yanıtlar gözden geçirilmiş ve etkili bir şekilde yansıtmak için belirli kurallar çerçevesinde verilere güçlü bir şekilde bağlı temalar belirlenmiştir. Belirlenen kodlara genel bir bakış açısı temalar aracılığı ile sağlanır. Tematik analizin avantajlı yanlarından biri araştırmacının bu konuda karar verici olabilmesidir. Araştırmacı oluşturduğu kodlar ile tutarlı temalar oluşturarak, lüzumsuz yinelemelerden kaçınılarak bu temaları kategorize edebilir ve gözden geçirerek ekleme çıkarma yapabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Verilerin çarpıcı yönlerini anlamlı bir şekilde ortaya koymak için temalar belirli kategorilere ayrılmıştır. Veriler belirlenen tema ve kategoriler doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Veriler, tema ve kategoriler, veriler içinde başka temalar olma ihtimali, anlam bütünlüğü sağlaması ve tutarlı olması açısından tekrar gözden geçirilerek son halini almıştır.

3.5 Varsayımlar

Bu çalışmada;

- Görüşme yapılan öğretmenlerin sürdürülebilirlik farkındalıklarına ilişkin düzeylerinin çevresel boyutta olduğu varsayılmıştır.
- Öğretmenlerin sürdürülebilirlik konusunda verdikleri cevapların çalıştıkları yıl sayısına göre değişiklik gösterdiği varsayılmıştır.
- Araştırmada görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden gönüllülük esasına göre yapılarak veri toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler iletişim esnekliği sağladığından araştırmacının katılımcıya ek açıklama fırsatı sunduğu varsayılmıştır.

3.6 Sınırlamalar

Araştırma Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bir ilin merkez ilçelerinde bulunan MEB'e bağlı 3 devlet ve 3 özel okullarında 3, 4, 5 yaş grubu çocuklar ile çalışan 30 okul öncesi öğretmeninden edinilen bilgiler ile sınırlıdır.

Bölüm 4

Bulgular

Bu bölümde okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı hakkındaki düşünceleri araştırma sorularına verdikleri cevaplar kapsamında şekillendirilip alan yazındaki sürdürülebilirlik olgusu doğrultusunda değerlendirilerek tema ve kategoriler oluşturulmuştur.

4.1 Sürdürülebilirlik Kavramına İlişkin Bulgular

Öğretmenlere yöneltilen “Sürdürülebilir bir dünya denilince aklınıza ne geliyor ve Sürdürülebilir bir dünya için kendi hayatınızda ne gibi tedbirler alıyorsunuz?” soruları doğrultusunda belirlenen tema ve kategoriler aşağıda *Tablo 2*’de yer almaktadır.

Tablo 2

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Yönelik Görüşleri

Temalar	Kategoriler
Ekonomik Sürdürülebilirlik	Tasarruf etmek
	Birikim yapmak
	İsraf etmemek
	Tutumlu olmak
	İstihdam sorunlarını gidermek
	Hayat standartlarını yükseltmek
	Üretim tüketim dengesi sağlamak
Çevresel Sürdürülebilirlik	Geri dönüşüm
	Doğal kaynakların korunması
	Ekolojik denge
	Küresel ısınma
	Yeşil alanların korunması
	Çevreyi kirletmemek
	Organik yaşam

Tablo 2 (devam)

Toplumsal Sürdürülebilirlik	Etik ve ahlaki değerler
	Sosyal bünye
	Nezaket kuralları
	Sağlıklı olmak
	Toplum bilinci
	Kişisel gelişim
	Güvenli alanlar
Kültürel Sürdürülebilirlik	Ahlaki değerleri korumak
	Örf ve adetler
	Gelenek ve görenekler
	Kültürün nesiller üzerindeki etkisi

Ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal sürdürülebilirlik, kültürel sürdürülebilirlik adı altında belirlenen tema ve kategoriler Tablo 2’de belirtilmiştir.

4.1.1 Ekonomik sürdürülebilirlik tema ve kategorileri. *Ekonomik sürdürülebilirlik* temasına yönelik kategoriler, tasarruf etmek, birikim yapmak, israf etmemek, tutumlu olmak, istihdam sorunlarını gidermek, hayat standartlarını yükseltmek, üretim tüketim dengesi sağlamak şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin ekonomik sürdürülebilirlik teması adı altında belirlenen kategorilere verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *tasarruf etmek* kategorisine yönelik ‘maddi konularda tedbirli davranmak, sınırlı alışveriş yapmak, ihtiyaç dışında yemek yapmamak, gelirlerine göre harcama yapmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Sürdürülebilir bir dünya için tasarruf yapıyoruz. Mecburen tasarruf yapıyoruz. Çünkü gelen gelir ile gider çok bambaşka kriterler arasında. ... aldığım maaşla bunu sürdürebilmem bazen imkânsız olabiliyor, sorun yaşıyabiliyorum. Kart kullanımını

durdurdum mesela. Gelenle idare ederek harcamaya, dönüştürmeye çalışıyorum. Gelen neyse, çıkanda onu dengede tutuyorum.”

Ö4: *“Tutum, tasarruf gibi geliyor bu kelime bana biraz.”*

Ö11: *“Biraz daha tasarruflu olmak lazım. Biraz daha ekonomik olmak lazım.”*

Ö12: *“Alışverişlerimizi mesela kısa sürede tutuyoruz. Yani o an sadece ihtiyacımız olan şeyi alıyoruz. Daha fazlasını almıyoruz. Eskiden tabii ki bu böyle değildi. Mesela markete girdiğimizde her şeyi alıp çıkabiliyorduk. Ama şu zamanda sadece ihtiyacımız olan şeyi alıp çıkıyoruz. Daha sonra ihtiyacımız olduğu zamanda alırsınız diye düşünüyoruz.”*

Ö20: *“Gelecek kaygısı, geleceği düzeltme. Yani en azından onun için mücadele verdiğimiz için birazcık kendi maddi sürdürülebilirliğimizi kurtarabilmek adına tasarruf yapıyoruz yani.”*

Ö22: *“Evet, evet, gerçekten bu tasarruf oluyor. Çünkü çocuk sonuçta bu döküyor, kırıyor, yırtıyor, düşüyor. Ama hem parasal anlamda hem de ihtiyacını kadar kullanması gerektiğini hem de başkalarının eşyalarını da kullanabileceğini, yani bunun ayıp bir şey olmadığını öğretiyoruz.”*

Öğretmenler, istek ve ihtiyaçlarını kendi ekonomik imkanları doğrultusunda en iyi şekilde nasıl temin edebileceğinin dengesini sağlayarak geleceğe yönelik iktisadi tasarruftan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *birikim yapmak* kategorisine yönelik ‘para biriktirmek, altın biriktirmek, geleceğe dair yatırım yapmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: *“Yani para biriktiriyorum sürdürebilmek için, ileriki yaşantıma yatırım yapabilmek için, çocuklarımın iyi eğitim alması için çaba harcıyorum. Kendi adıma sürdürülebilirlik olunca çünkü ileriye yönelik bir yatırım geliyor aklıma.”*

Ö26: “Onun dışında işte parasal olarak daha çok hani bankalar düşünüyoruz. Bir birikim yapacaksak bankaya mı, eve mi diye düşünüyoruz. Daha başlamadım ona. Şu anda altın aldım. Altın birikimi yapalım diye düşünüyorum. Daha başlamadım ama düşüncem bu yönde.”

Ö29: “Eşim mesela geleceğe dair yatırımlar yapıyor.”

Öğretmenler, ekonomik büyüme ve kalkınma sağlamak için çeşitli yatırım yöntemleri kullanarak geleceğe yönelik birikim yaptıklarından bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *israf etmemek* kategorisine yönelik ‘evde kullandıkları meyve ve sebzelerin uzun ömürlü kullanılması, ihtiyaç kadar yemek tüketmek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö16: “Ben yeşillik alıyorum evime. Bu yeşilliğin bir korunma süresi var. Atıyorum 15 gün. Ama o yeşilliği bir günde de bozabilirim istersem, dolaba o şekilde koyarsam. Ama ne yapıyorum; temizliyorum kâğıt havluya sarıyorum. Ve ben bunun ömrünü uzatıyorum. Yoksa ben bunu çöpe atacağım, yerine yenisini alacağım. Yiyebileceğin kadar yemek yapacaksın. İhtiyacın olan kadar çıktı alacaksın.”

Ö19: “Geleceğimiz olan çocuklara bir şeyleri israf etmeden yaşamayı öğretmek.”

Ö25: “Okul önceleri israfın çok belirgin olarak yaşandığı yerlerdir. Mesela yemekhanede çocuklara yemek dağıtıyoruz, yemelerini istiyoruz ama birçok çocuk o yemeği yemiyor. Çocuğa ‘yemeğini yemen gerek’ dediğimizde çocuk bir yere kadar yiyor. Ondan sonra diğer kalanları hemen alıyoruz. Çocuğun gözü önünde çöp poşetlerine dolduruyoruz. Yani çocukları bu konuda bilinçlendirebiliriz. Eğitimler olmalı bunlar tüm müfredatımızda çok belirgin şekilde yer almalı.”

Ö28: “Beslenme açısından da mesela çok fazla yiyecek alıp onu çürütüp çöpe atmamak. Yiyebileceğimiz kadar yiyecek, besin alıp evde muhafaza etmek.”

Öğretmenler, yeme içme konusunda ihtiyaçları doğrultusunda kullanım gerçekleştirerek besin kaynaklarının israf olmaması için tüketim dengesi oluşturmaktan ve bunu çocuklara öğretmekten bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *tutumlu olmak* kategorisine yönelik ‘ihtiyaç doğrultusunda tüketmek, lüzumsuz harcamalarda bulunmamak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö10: “*Yani kendi ihtiyacım olan kadarını almaya çalışıyorum. Hani fazla alıp da işte depolamak yerine hani daha sade daha kendi işime yarayacak şekilde şeyler olsun istiyorum. Yani örneğin bir bardaktan 12 tane alacağıma 6 tane alıyorum bana o 6 tane de yetiyor diyebilirim. Bir yemek yapacağım zaman bile israf etmek yerine ya da atık olması yerine 2 kişilik yapmayı bitirmeyi tercih ediyorum.*”

Ö12: “*Tedbirler alıyoruz. Yani çocuklarımızı daha iyi yetiştirmeye çalışıyoruz. Yani her şeyin ellerinin altında olmayacağını söylüyoruz. Her istediklerini alamayacağını söylüyoruz. Eşyalarımı daha iyi kullanıyorum diyebilirim. 6 tane bardağım varsa 12 tane almamaya çalışıyorum. Yani kırıldığı zaman değiştiriyorum. Kıyafette de aynı şekilde olur. Yani mesela bir tane siyah pantolonum varsa ikinciyi almayı tercih etmem.*”

Öğretmenler, eşyaların kullanımı konusunda tedbirli davrandıklarından, günlük ihtiyaçları doğrultusunda sınırlı malzeme kullanımı sağlayıp depolama yapmadıklarından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *istihdam sorunlarını gidermek* kategorisine yönelik ‘çalışmak, doğaya zarar vermeden iş sahalarının kurulması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö9: “*Hayatının devamlılığı için çalışıyorum en başta. Benim için hayatın gerekliliği çalışmak, üretmek ve buna en iyi etken olan çocuklarım. Hayatın sürdürülebilmesi için odak noktam, motive noktam çocuklarım. Bunun için de hayatımı sürdürebilmek için çalışmam ve üretmem gerekiyor.*”

Ö11: *“Fabrikalar kurulması gerek. Çünkü bir sürü insan mezun oluyor. Gerek ara eleman gerek yüksek mühendisler mezun olup geliyor. Onlara da iş alanı gerek. Ara elemana da iş alanı gerek. Beyaz yakalı dediğimiz temizlik elemanlarına da iş gerek. İş alanı olmalı, ama yeşil alana zarar vermeden, doğaya zarar vermeden nasıl olabilmeli gerçek anlamda bunu bulmak lazım. Doğayı da mı içine alıp oralarda bir şey yapıp istihdam sağlamalı?”*

Öğretmenler, istihdam sorunları bağlamında doğal alanların tahribata uğramadan iş sahalarının kurulması gerektiğinden, hayatta kalabilmek için çalışmak, üretmek gerektiğinden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *hayat standartlarını yükseltmek* kategorisine yönelik ‘maddi imkanlar doğrultusunda hayat standartlarının yükselmesi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö29: *“Maddi imkansızlıklar da var ama imkanlarımız ışığında en iyisini yapmaya çalışıyorum. Sürdürülebilirlik denilince aklıma hayat standartlarımız geliyor. Hayat standartlarımız yükseldikçe daha iyi bir hayat sürebileceğiz. Çocuklarımıza daha iyi bir gelecek hazırlayabileceğiz, en fazla bu geliyor.”*

Öğretmenler, sürdürülebilirlik olgusuna yönelik hayat standartlarının yükseltilmesinin öneminden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *üretim tüketim dengesi sağlamak* kategorisine yönelik ‘kullanmayacakları eşyaları almamak, var olanın kıymetini bilmek, üretim ve tüketimi dengelemek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö11: *“Okumayacağımız kitabı almayalım. Giymeyeceğimiz kıyafeti almayalım. İşte aç gözlülük bu. Tüketim. Üretmeden tüketim, dünyayı yok edecek şeyler değil mi bunlar? Yaşanılabilir dünya dediğimiz bu. Önce üreteceksin sonra tüketeceksin.”*

Ö30: *“Elimizdeki var olan şeylerin kıymetini bilip onları devam ettirmek. Daha çok üretmeye dayalı yetiştirmek anlamında.”*

Öğretmenler, yaşanılabilir bir dünya için üretim yapmanın gerekliliğinden, ihtiyaç duyulmayan şeylerin sahibi olmamak gerektiğinden, var olan kaynakları devam ettirmek konularından söz etmiştir.

4.1.2 Çevresel sürdürülebilirlik teması ve kategorileri. *Çevresel sürdürülebilirlik* temasına yönelik kategoriler, geri dönüşüm, doğal kaynakların korunması, ekolojik denge, küresel ısınma, iklim değişikliği, yeşil alanların korunması, çevreyi kirletmemek, organik yaşam şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin çevresel sürdürülebilirlik teması adı altında belirlenen kategorilere verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *geri dönüşüm* kategorisine yönelik ‘evdeki atık malzemeleri değerlendirmek, malzemelerin tasarruflu kullanılması, eskiyen malzemelerden yeni tasarımlar yapmak, çöpleri gruplamak, ayrıştırma yapmak, plastik, cam, pil gibi atıkları geri dönüşüme göndermek, malzemelerin çok yönlü kullanımı, atık yağ biriktirmek, kâğıt israfını önlemek, artık materyal tasarımı’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “*Geri dönüşüme her zaman önem veririm. Evdeki artık materyallerden, -zaten bir okul öncesi öğretmeni olduğum için- sürekli geri dönüşüm faaliyetleri yaparım. Evde de mutlaka değerlendiririm artık malzemeleri. Eskiyen bir çoraptan toka yapmak gibi mesela.*”

Ö4: “*Geri dönüşüm gibi mesela olabilir. Yani tasarruf sağlayarak kullanımı herhalde. Yani bir materyalin devamlı olarak kullanılabilmesi, yani nasıl söylesem, hani geri dönüştürülerek tekrardan kullanılabilmesi. Biz artık materyali saklıyoruz daha sonrasında onu farklı bir şekilde, başka bir amaca yönelik olarak kullanıyoruz. Böylelikle o materyal tekrardan israf yerine daha sonrasında da bir şeye değerlendirilmiş olarak kullanılmış oluyor. Ya da mesela kıyafetleri ben bazen değiştiririm, tasarlarım mesela. Böyle işte. Nasıl söylesem ki? Yani atık materyalleri çevirerek kullanabiliyorum.*”

Ö5: “*Yani özellikle geri dönüşüme çok çok dikkat ediyoruz. Sonra geri dönüşüme gidecek çöpleri biz ayrıştırırız. Alanları var, oraya götürmeye dikkat ediyoruz.*”

Ö7: “Bilinen bir şey ama mesela geri dönüşüm. Geri dönüşüm eşyalarının fabrikalarda tekrar dönüştürülüp diğer şekilde kullanılması olabilir. Bu şekilde sürdürülebilir olur en azından. Dünya çapında ve insanların dönüşümlü bir şekilde kullanabileceği ve onların faydasına olabileceğini düşünüyorum. Bir şeyi çok yönlü kullanmak geliyor sürdürülebilir bir dünya bence. Tuvalet kâğıdı rulosu olsun, onları geri dönüştürüyorum.”

Ö10: “Sürdürülebilir bir dünya denilince geri dönüşüm aklıma geliyor yani. Dünyada birçok şeyin birçok atıkların diyeyim tekrardan kullanılabilmesi.”

Ö11: “Geri dönüşüme önem vermek. Yani biz sürdürülebilirlik eğitimini okulumuzda uyguladığımız için biz de geri dönüşüm olarak cevaplıyoruz sana. Geri dönüşümü önemsemek ve bunu duyarlı nesiller yetiştirerek başlayabiliriz belki. Geri dönüşebilir malzemelerin evden başlayacak olursak; ayrı bir alanda biriktirip çöp poşetlerinde ayrı, geri dönüşebilecek olan malzemeler ayrı kutularda ayrı biriktirilerek atılmasından başlayabiliriz. Bu tabi ki belediyelerin de işi.”

Ö13: “Her şeyin böyle sonsuz bir şekilde tüketilmediği bir şekilde hep yeniden kullanılabilir hale getirildiği, doğaya kazandırılması gerektiği şekilde ve doğaya zarar vermeyen bir toplum olarak hayal ediyorum. İnsanların üretim yapmaları, geri dönüşüm çalışmaları yapılması.”

Ö16: “İlk aklıma geri dönüşüm geliyor. Yani dünyanın geleceği için, yaşamın devam edebilmesi için, özellikle doğanın bize artık dayanabilmesi için ilk temel sorunumuzun geri dönüşüm olduğunu düşünüyorum. Kâğıt, su, elektrik, her ne olursa o yüzden aklıma ilk gelen şey benim geri dönüşüm. En basitinden bizler okul öncesi öğretmeniyiz. Ama çok gereksiz bir kâğıt israfı dönüyor bizim bölümümüzde. Bu yüzden geri dönüşümün artık daha da önemli olduğunu düşünüyorum.

Ö17: “Mesela ben sürdürülebilir bir hayatta doğadan yola çıkacak olursak ben ben atıklarımı ayırıyorum. Mesela plastik atıklarımı ayrı, cam atıkları ayrı, işte normal çöplerimizi ayrı noktalara atıyorum. Elimden geldiği kadar işte yağ atıklarını ayrıştırıyorum.”

Ö18: “Mesela bununla ilgili biz geri dönüşüm dediğimiz kutularla bir şeyler yapmaya çalışıyoruz çevreye faydalı olması için. Bence bu da sürdürülebilirlik. Biz sıvı yağa kadar topladık okul olarak mesela. Ciddi manada atık yağ topladık. Ve bunu belediyeye ulaştırdık okul olarak, koca fiçılarla falan. Biz bunu evde de yapıyoruz çocuklarımla ve okulda da dediğim gibi öğrencilerimle. Çok güzel atık tesisi var mesela. Ben sürdürülebilirlik için bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Pillerin atılmaması, kağıtların, işte plastiklerin vesaire geri dönüşüme önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum sürdürülebilirlik olarak.”

Ö21: “En başta bir anaokulu öğretmeni olarak geri dönüşüm geliyor. İnsanlar yere attığı bir çöpü bile götürüp dönüştürülebilir bir şekilde, mesela yiyecek artıklarını başka bir yere, ne bileyim kâğıt artıklarını veya cam kırıklarını ya da elektronik artıklarını. Mesela cam şişeleri biriktirim. Mesela zeytin yağlarını mutlaka şişeleyip zeytin yağı kutularına atmaya çalışırım. Özellikle pillere çok hassasım. Yani geri dönüşümü çocuklara bu yaştan çok iyi bir şekilde verebilirsek ileriki yıllarda yaşayacak insanlara daha güzel bir dünya bırakabiliriz diye düşünüyorum. Bu yaşta başlaması gerekiyor.”

Ö23: “En azından evde de çöplerimi gruplayarak atıyorum. Mesela bir poşete plastik, bir poşete cam, mutfak çöplerini ayrı çöp şeklinde kapının önüne o şekilde 3 ayrı poşette bırakıyorum.”

Ö24: “Sürdürülebilir bir dünya denildiğinde benim aklıma geri dönüşüm geliyor. Yani bir şeyleri birden fazla kullanmak. Mesela biz zaten anasınıfı öğretmeniyiz. En büyük şeyi bu geri dönüşüm. Başka bir materyali alıp başka amaçla kendimize, okulumuza veya sınıfımıza kullanmak.”

Ö25: “Geri dönüşümle ilgili etkinlikler yaparım mutlaka. Öğrencilerim evde 10 gün boyunca cam, plastik, geri dönüşümlerini biriktirirler, poşetleri kapatırlar getirirler.”

Ö26: “Benim aklıma ilk gelen atık malzemelerin kullanılması.”

Ö27: “Geri dönüşüm konusunda daha dikkatli olmamız lazım.”

Ö28: “Yani mesela şu an geri dönüşüm çok fazla etkin. Ülkemizde de çok fazla yaygınlaşmaya başladı. Ya mesela okulda geri dönüşüm kutularımız var. Mesela kağıtlarımızı, bitirdiğimiz kitaplarımızı geri dönüşüm kutularına atıyoruz. Tekrar onlar kullanılsın diye. Mesela biz okul öncesi öğretmenleri olarak aslında artık materyallerle çok fazla etkinlik yapıyoruz. Ya artık materyaller tüm hayatımızda çok etkili. Yani dediğim gibi ben çöpleri ayrıştırmaya gayret ediyorum.”

Ö30: “Her şeyi atık diye değerlendirmemek mesela. Hani bunları geri dönüştürüp yeni şeyler yapabilmek. Mesela belediyelerin farklı atık kutuları olsa her çöp kutusunun yanında, plastiği plastiğe, camı cama atsak dünyamız daha dönüştürülebilir olur. Geleceğe daha güzel bir dünya bırakabiliriz diye düşünüyorum ben.”

Öğretmenler, kendi ihtiyaçları ve yarının ihtiyaçlarına cevap vermek bağlamında malzeme kullanımı konusunda doğru adımlarla atarak artık malzemeleri dönüştürmek, ayrıştırma gerçekleştirerek doğaya katkı sağlamak konusuna dikkat çekerek okul öncesi eğitim alanlarının bu konuların aktif olduğu yerler olduğundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *doğal kaynakların korunması* kategorisine yönelik ‘su için sürdürülebilirlik, elektrik tasarrufu, enerji tasarrufu, doğayı korumak, su kaynaklarını dikkatli kullanmak, karbon ayak izi, güneş enerjisi kullanımı, rüzgâr enerjisi kullanımı’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö6: “Su şu anda büyük problemimiz. Su için bir sürdürülebilirlik olabilir. Ne bileyim bir bitkiyi devam ettirmek. Suyla ilgili olan konuda, mesela çiçek sularken, balkonunuzu yıkarken daha atık sular kullanıyoruz evimizde. Su çok fazla boşa gitmesin diye. Elektrikte yine aynı şekilde.”

Ö7: “Yani elektrik, su tasarrufu, vesaire.”

Ö10: “Su kullanımı, konusunda elektrik kullanımı konusunda dikkat etmeye çalışıyorum. Gereksizse söndür mantığındayım, kapatalım mantığındayım. Okulda da

elektrik, su tasarrufu, evlerinde kullandıkları atık piller olsun. En basiti yağmur suyunu bile değerlendirmeye çalışıyoruz okulda.

Ö13: *“Belki bir güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, bunlar hep sürdürülebilir bir dünyada hayal ettiğimiz şeyler. Yani şöyle; karbon ayak izi hani yapabileceğimiz sürdürülebilirlik ile ilgili enerji tasarrufu. Su olabilir mesela, suyu bende kendi adıma söyleyebilirim. Böyle olduğunda suyu çok kullanırsak çok temizmiş hissiyatı veriyor ama bunun doğaya zarar var su tükeniyor artık. Yarın bir gün susuz kaldığımızda aslında bunun ne demek olduğunu o zaman göreceğiz.”*

Ö17: *“Mesela doğal kaynakları kullanım şeklimiz, çevreyi korumamız her şey aslında bir bütün dünyada bakacak olursak.”*

Ö19: *“İşte bunlar için aslında mesela evde suyu kullanırken dikkatli olmaya çalışıyorsun, ondan sonra yine doğamızı koruyarak bunlara engel olmaya çalışabiliriz.”*

Ö20: *“E su kaynaklarımızdaki şeyler zaten bizim en baş, insanların tüm canlıların temel kaynağı. Ama şu anda tükenmek üzere dünyada. Bunlar için neler yapılabilir, ne olabilir bunlar üzerinden sohbetler edip konuşuyoruz biz zaten kendi öğrencilerimizle de.”*

Ö21: *“Çok fazla deterjan kullanmam, sulara çok önem veriyorum.”*

Ö22: *“Ya mesela sular. Bu sular, kaynaklar sınırlı zaten. Sınırlı kaynağa hiç bitmeyecekmiş gibi davranmanın bir anlamı yok. Bizden sonraki nesillerin, bizden sonraki insanların kullanabilmesi için daha sınırlı. Bunun için ne yapıyorum? Suyu foşur foşur yıkamıyorum kendimce. Ya da çocuklarım yaptığında onlara yapmamaları gerektiğini öğretmeye çalışıyorum. Diş fırçalarken, lavaboda banyoda dikkatli olmaları gerektiğini ve suyun bitebileceğini söylüyorum.”*

Ö27: *“Sürdürülebilir bir dünya için öncelikli olarak kaynaklarımızı verimli ve dikkatli kullanmamız gerektiği aklıma geliyor. Çünkü hayatımızı sürdürebilmemiz için tarım, su, elektrik; bunlara ihtiyacımız var. Bunların da sürdürülebilmesi için devam*

edebilmesi için onların tedbirli ve dikkatli kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Su kaynaklarını dikkatli kullanma konusunda biraz daha iyi eğitim vermemiz gerektiğini düşünüyorum herkese.”

Ö28: *“Evimde elektriği kullanırken daha dikkatliyim, suyum kullanırken daha dikkatliyim.”*

Öğretmenler, devam eden sistemin ana kaynaklarının tükenmemesi yolunda doğaya, canlılara ve gelecek nesillere karşı sorumluluklarını gözeterek ekosistemlerin kendini yeniden yaratma özelliklerine katkı sağlamak için doğal kaynakların korunmasının önemini vurgulamıştır.

Katılımcı öğretmenler *ekolojik denge* kategorisine yönelik ‘hayvan ve bitki neslinin sürdürülmesi, temiz hava, ekolojik dengeyi korumak, çevreyi korumak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: *“Yani dünyanın ekolojik dengesine dikkat ederek yaşamaya özen gösteriyoruz.”*

Ö6: *“Hayvanlar, bitkiler, ağaçlar, su, daha çok doğal şeylerin sürdürülmesi geliyor aklıma dünyada baktığım zaman.”*

Ö20: *“Kutuplardaki hayvanların yaşamlarından, bazı hayvanların neslinin tükeneneğinden bahsediyoruz.”*

Ö21: *“Sürdürülebilir bir dünya hem oksijen anlamında daha rahat nefes alabildiğimiz bir dünya. Çevreye zarar vermemek, hayvanlara zarar vermemek, özellikle ben hayvan besliyorum.”*

Ö25: *“Sürdürülebilir bir dünya denildiğinde benim en çok aklıma ekolojik denge geliyor. Çevre geliyor, insanları ve çocukları bu konuda nasıl, ne yapabiliriz diye düşünmek geliyor.”*

Ö26: *“Ekolojik bir sistem gibi düşünüyorum daha çok.”*

Öğretmenler, sürdürülebilirlik kavramının kendilerinde ekolojik denge algısı oluşturduğuna yönelik hayvanların neslinin devam etmesi, temiz bir hava, insanların bu konuda bilinçli olması, doğanın devam etmesi gibi açıklamalarda bulunmuştur.

Katılımcı öğretmenler *küresel ısınma* kategorisine yönelik ‘hava kirliliği, deodorantların kullanılmaması, zararlı gazlar ve etkilerini azaltmak, radyasyon, iklim değişikliği, doğal enerji kullanımı’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: “*Yani bir kâğıt tüketiminden kullandığımız deodoranta, deterjana varana kadar bunlara dikkat ederim genelde.*”

Ö13: “*Yani dünya çok kirli. Havamız çok kirli ve bunu çoğunlukla biz insanlar yapıyoruz. Hani küresel ısınmanın da etkisiyle. Kullandığımız maddeler, havaya verdiğimiz enerjiler, işte koku yönünden bir şekilde doğaya zarar veriyoruz ve bu da bize küresel ısınmayı tekrar erkene çekiyor. Yani dediğim gibi daha dikkatli adım atmak aslında daha dikkatli davranmak, daha özenli davranmak, her şeyle ilgili*”

Ö19: “*Eskiden insanların köyde yaşam zamanlarında biliyorsunuz ki her şey daha güzeldi. İnsanların hem fiziksel hem psikolojik açıdan sağlıkları da daha iyiydi ve gittikçe bu köreldiği için, radyasyon işte ne bileyim nükleer atıklar, şunlar bunlar arttığı için, havalar kötüleştiği için, gazlardan, zehirli maddelerden, bu yüzden sıkıntıya düşüyor diye düşünüyorum. Arılar mesela olmadığı zaman diyorlar ya; önümüzdeki 100 yıl içerisinde dünya tamamen yok olacak. Ha bir de televizyon tabletin ya da işte saç kurutma makinesinin mikrodalganın yaydığı radyasyondan da ekstra korumaya çalışıyorum çocuklarım da kendimde de.*”

Ö20: “*Mesela dünyada şu anda en büyük sorunlarımızdan birisi küresel ısınma üzerine en çok bahsediyoruz. Kendi sınıflarımızda bile küçük yaş gruplarında bile bu konu üzerinde duruyoruz.*”

Ö21: “*Çevreye daha az zarar verecek yakıtlar kullanmalı. Mesela bu fosil yakıtlar. Nasıl anlatayım size? şimdi elektrikli arabalara geçiyor insanlar. Ne bileyim nükleer santraller olmaması gerektiğini düşünüyorum. Arabadan çıkan egzoz gazları hem*

dünyaya zarar veriyor hem de bizim sağlığınıza zarar veriyor. İklim değişiklikleri oluyor biliyorsunuz. Yazları yazın ve kışları kışın yaşanabileceği bir dünya olmasını istiyorum. Doğalgaz ya da kömür enerjisi yerine daha doğal bir enerji tüketebilir insanlar.”

25: *“Küresel ısınmayla ilgili kaygılarım var. Çok bireysel olarak kaygılarım var. Mesela ileriki dönemlerde çocuğumun dışarı çıkıp parkta oynayamayacağını düşünüyorum. Isınmadan dolayı, inanılmaz bir kimyasal kilerin içinde olduğumuzu düşünüyorum.”*

Ö26: *“Sigara kullanımı belki dünyaya zarar verecek. Egzoz dumanından kurtarıp daha çok elektrikli araçlara dönüş yapılabilir sürdürülebilir bir dünya için. Araba egzozlarının dünyaya zarar vermesi. Sürdürülebilmesi için bu türlü şeylerin azaltılması ihtiyacı.”*

Öğretmenler, doğal enerji yöntemleri ile ısınma gerçekleştirmekten, egzoz gazlarının havaya salınmaması için elektrikli taşıma yönteminin kullanılmasından, kimyasal deterjan, parfüm vb. ürünlerin kullanılmamasından, fosil yakıtların doğaya verdiği zarardan, sigara kullanmanın zararlarını vurgulayarak önlemler alınması gerektiğinden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *yeşil alanların korunması* kategorisine yönelik ‘ağaç dikmek, yeşil alanları genişletmek, doğayı korumak, bina yapımının zararları’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: *“Sürdürülebilir bir dünya için kendi hayatımızda ağaç dikmeye özen gösteririz. Mesela zamanı geldiğinde muhakkak ailecek -bununla ilgili kendimiz yapamadığımız yıllarda da- gerekli vakıflara bağışta bulunuyoruz. 2 çocuğum var benim. Çocuklarımıza bunu aşıyoruz. Çevre kirliliğinden, bir orman gezisinde nasıl davranmamız gerektiğinden, gittiğiniz yerlerde ağaca ve doğaya zarar verilmemesi gerektiğinden bahsederiz. Onlar da çok güzel bilirler, çok güzel uygularlar. Bu konuda öğrencilerime de çok hassas davranırım. Özellikle ağaçlar bizim için çok önemli.”*

Ö11: “Benden önce nasıl teslim aldıysam dünyayı, benden sonraki kuşaklara da aktarabileceğim bir ortam bırakmak isterim. Bu nedir? Yeşil alandır. Ekolojidir değil mi? Çocukların rahatlıkla oynayabileceği doğal ortam. Doğayı korumak.”

Ö13: “Daha temiz bir çevre daha yeşil, doğanın daha fazla olduğu, çarpık kentleşmenin olmadığı bir dünya geliyor. Daha yeşil bir alan derken işte binalar yapmak için bir şekilde zarar veriyoruz ormanlarımıza ve bu da hem doğayı hem zaten çevreyi etkiliyor. Dolaylı yoldan bizleri de etkiliyor. Çünkü sağlıklı bir hava solumuyoruz açıkçası, o yüzden hani hem toplumun bu konuda daha bilinçli bir durumda olduğu bir dünya hem de buna yönelik şeyler yapmalarıyla ilgili.”

Ö16: “Ağaç kesip kâğıt üretmek yerine var olanı daha tasarruflu kullanabiliriz. Doğanın daha temiz kullanımı yaşamın sürdürülebilirliği açısından daha gerekli diye düşünüyorum şu an baktığımız zaman biz doğayı hunharca kullanıyoruz. Yani hiçbir şekilde değer vermeyerek, kıymet göstermeyerek, yani şu an var olan bütün doğal olanları da biz yıkıp inşaat yapma peşindeyiz.”

Ö21: “Orman ve yeşil alanların çoğaltılması.”

Ö23: “Mesela okul bahçesini çocuklarla, öğrencilerimle birlikte ağaçlandırmıştık. Fidan dikmiştik ve büyüdüler. Onun dışında okul içerisinde meslek hayatımda bu şekilde bir uyarılama yaptım. Evde saksıda bitki yetiştiriyorum.”

Ö26: “Daha çok ağaç dikimi mesela olabilir. Ağaçlandırma yapılabilir. Ağaçların kesilmemesi ve ağaçlandırma yapılması aklıma geliyor.”

Öğretmenler, bitki yetiştirme, orman gezileri ve ağaçlandırma çalışmaları, aşırı kâğıt kullanımının önüne geçerek ağaç kesilmemesine katkıda bulunmak, havayı kirletmemek gibi konulardan söz ederek biyolojik çeşitliliği azaltmayan eylemlerin öneminden bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler çevreyi kirletmemek kategorisine yönelik ‘çevre temizliği, yerlere çöp atmamak, dünyamızı temiz tutmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö18: “Bunun için çevre temizliği çevre kirliliğinin de bir önemi olabilir şu anda ilk aklıma gelen. Çevre temizliği, çevre kirliliği olarak çocuklara da kendim de bir yardım kuruluşu vesaire olduğu zaman onlara destek olmak istiyoruz.”

Ö20: “Sürdürülebilir bir dünya deyince ve tabii ki her şeyden önce şu anda dünyamızdaki en büyük sorunu olan çevre kirliliği, hava kirliliği, su kirliliği. Bunun gibi olayların olmadığı bir dünya düşünüyorum. Normal dünyamıza bakacak olursak, çevre kirliliğinden kaynaklı ortaya çıkacak her tür hastalıklar var mesela şu anda. Hava kirliliğinden kaynaklı oluşabilecek ciğer rahatsızlıkları vesaireler den bahsedebiliriz.”

Ö21: “Çevreye, ya biz okul öncesi eğitimde çocuklardan başlıyoruz, işte yerlere çöp atmamak aslında en önemli nokta”

Ö23: “Doğayı kirletmemeye özen gösteriyorum. Çöplerimizi vesaire çöp kutusuna atıyorum.”

Ö26: “Çevresel olarak aklıma geldi. Dünyayı temiz tutmak, çevreyi temiz tutmak sanki ilk öncelik gibi geliyor. Onun dışında bu konularda iyileştirmeler yapılmalı diye düşünüyorum.”

Ö30: “Hani çevreyi, dünyayı kirletmeden daha iyi, daha temiz bir çevreyle devam edebilmek bana göre.”

Öğretmenler, çevrenin kirlenip yok olma aşamasına gelmesini önlemek adına çöp atmamak, doğayı bilinçli kullanmak, tahribata yol açmamak gibi eylemlerinden bahsederek ekolojik sistemin devamının sağlanmasını vurgulamıştır.

Katılımcı öğretmenler *organik yaşam* kategorisine yönelik ‘tarımda kullanılan ilaçlar, organik temizlik ürünleri kullanımı, kompost yapımı, GDO (genetiği değiştirilmiş organizmalar), organik beslenmek, organik tarım, ata tohumu kullanımı, hayvanların doğal ortamında yaşaması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö11: *Tarımda kullandığımız ilaçların ne kadar toprağa zarar verdiğini hepimiz biliyoruz. Üreteni de biliyor, mühendisi de biliyor çiftçisi de. Kendince daha iyi, daha güçlü, daha fazla yetişen tohumlar var ya. Ama bir alıyor iki alıyor üçüncüsünü alamıyor. Niye? Hastalık geldi diyor.”*

Ö10: *“Daha sağlıklı, daha sağlam bir dünya. Temizlik ürünlerine kadar hani daha organik şeyler kullanmaya çalışıyorum. Yani çevreyi kirletmemeye çalışıyorum.”*

Ö13: *“Hani bu belki mesela biz şimdi sınıfımızda kompost yaptık çocuklarla.”*

Ö19: *“Mesela atıyorum benim kayınpederim bir köyde yaşıyorlar, orada mesela inek besliyorlar, tabii ki ineklerin yemlerine varana kadar GDO’lu. Ama işte elimizden geldiğince yapabildiğimiz kadar oradaki ürünlerle- mesela peyniri kendimiz yapıyoruz. Yoğurdu kendimiz yapıyoruz, oradan temin ediyoruz. Dediğim gibi zeytin ağacından toplayıp -annemler de Antalya’da yaşıyor- zeytin ağacından toplayıp kendimiz kurmaya çalışıyoruz. Yani daha ilaçsız daha dediğim gibi genetiğimiz koyacak şekilde.”*

Ö21: *“Tarımsal arazilerin, özellikle ata tohumlarıyla yetiştirilen ürünlerin hayatımıza daha çok girmesi gerektiğini düşünüyorum. GDO’lu bitkilerden uzak duralım istiyorum. Kimyasal ürünlerin daha az kullanılması gerektiğini düşünüyorum.”*

Ö23: *“Bence bütün anaokullarının bahçesi çok büyük olmalı. O bahçelerde tarım yapılmalı. Çocuklar bitki yetiştirmeli, gözlem yapabilmeli. Yani toprakta sadece bu çiçek ve ağaç olarak kalmamalı. Sebze de yetiştirebilmeli çocuklar. Bir maydanoz ektiğimizde öyle bir alanımız olmalı. Hatta hayvan da yetiştirmeli. Mesela bir tavuk yetiştirilebilir bahçede. Belki bir tavşan bakımını üstlenebilir. Yine kedi köpek bakılabilir. Ben bunun için alanlar yapılması gerektiğini düşünüyorum. Doğal tohumlar olabilir, organik yiyecekler olabilir, onların sürdürülebilirliğini düşünebiliriz. Aslında çok kapsamlı olmuş oluyor. Hayvanların doğal ortamlarında yaşamaları olabilir.”*

Ö28: *“Mesela ben hâlâ meyve çekirdekleri yürüyüş yaparken bile parkta ağacın dibine atarım. Hani tekrar yeşersin diye.”*

Ö30: “Benim aklıma direk şu geldi, ata tohumu denen şeyler var ya onun devamı etmesi mesela.

Öğretmenler, insan türünün devamı için tarım ve hayvancılık konusunda GDO kullanımının zararlarından, organik tarım ve temizlik malzemelerinin kimyasal içermemesinin gerekliliğinden söz etmiştir.

4.1.3 Toplumsal sürdürülebilirlik teması ve kategorileri. *Toplumsal sürdürülebilirlik* temasına yönelik kategoriler etik ve ahlaki değerler, sosyal bünye, nezaket kuralları, sağlıklı olmak, toplum bilinci, kişisel gelişim, güvenli alanlar şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *ahlaki değerler* kategorisine yönelik ‘saygı, sevgi, hoşgörü, iletişim, maneviyatlar, merhamet, çalışmak, iyi insan olmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Yani bizim zamanımızda edep vardı, saygı vardı, değerlerimize sahip çıkma vardı. Ama şu anda maalesef bunların hiçbirisi yok. Kızlar öyle açık saçık gezerken, ne bileyim bar hayatında, şurada burada. Ya ben bu konulara girmek istiyorum. Bu konu da sürdürülebilir yaşamla ilgili alakalı bence.”

Ö14: “Sürdürülebilir dünya, gelecek nesillere ilk bırakmamız gereken kesinlikle şu anki bu maneviyatlar. Bir şeyleri paylaşma veya sevgi ya da birlikte bir oyun oynamak bile inanın şu anki (günümüz) çocuklarında çok az gördüğümüz şeyler. Genelde hep tablet, televizyon, ekran. Bunlara maruz kaldıkları için çoğu şeylerde eksiklik görüyoruz açıkçası bir sınıf içerisinde. Çocuklarda biraz daha paylaşmanın önemi ya da iyilik, sevgi, bu tarz paylaşımcı duygular bırakmamız gereken şeyler bana göre sonraki nesillere. Sanırım ileri senelerde çocuklarda bencil olma durumu daha fazla olacak gibi. Eğer ki bir şeyin şu andan oraya sürdürülebilir olmasını isteseydim, çocuklarda biraz daha paylaşma duygusunun olmasını, bencilliğin azaltılmasını isterdim.”

Ö18: “Yani yaşamın devamı için bence en önemli şeylerden birisi merhamet. Biz okul öncesi olarak bence üzerinde durmamız gereken en önemli konulardan biri merhamet. Bir karıncaya nasıl davranılacağı, bir ağaca nasıl davranılacağından tutun da arkadaşına nasıl davranacağına kadar. Çünkü merhamet ve iyi olmak, iyi insan olmak, doğru insan olmak bence en temel şeylerden bir tanesi bizim için. Saygı, sevgi, merhamet, iyi niyet, çok çalışmak. O yüzden bence bununla ilgili daha çok farkındalık yaratmaları gerekiyor insanların. Ilımlı davranış inanılmaz etkiliyor. Hoşgörü inanılmaz etkiliyor.”

Ö19: “Aslında işin temelinde çocuklar var. Her halükârda geleceğimiz onlar olduğu için onlar da yapmamız gereken şey ahlaken onları yönlendirmek. Ve her zaman ne olursa olsun iyilikle bir şeyleri kazanabileceklerini inandırmak. Çünkü kötülük seçmek en kolay yol ve bu da insanlığın sürdürülebilirliğinin aslında önüne geçiyor, işte bu savaşların sebebi hep içimizdeki o kötü o siyah noktadan kaynaklanıyor. Halbuki beyaz noktayı artırabilsek sürdürülebilirliğimiz devam edecektir diye düşünüyorum.”

Ö24: “Benim için sürdürülebilir bir dünya demek, insanların birbirine hoşgörülü olması demek. Saygılı olması, haklarına saygılı olması demek. Birbirimizi yeri geldiğinde idare edebilmek demek.”

Öğretmenler, farklı şart ve koşullara sahip bireylerin birbirlerine hoşgörülü olmasının, insanın kendi türüne ve diğer canlılara saygı ve merhamet ile yaklaşımının toplumsal sürdürülebilirlik için önemli olduğundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler sosyal bünye kategorisine yönelik ‘dostluk, arkadaşlık’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö24: “Her şeyi sürdürebilmek, dostlukları, arkadaşlıkları, ilişkileri sürdürülebilir hale getirmek veya hayatı daha keyifli hale getirmek için daha güzel çalışmalar yapmak. Ya beni yoran üzen insanlardan uzak durmaya çalışıyorum. Hani o bana ket vuran, ya da bana bir şey katmayan, sürekli böyle alma verme dengesi olmayıp sadece verici olduğum durumlardan uzak durmaya çalışıyorum. Hani benim için sürdürülebilirlik bir şeyleri idare etmek ve tekrar tekrar kullanmak anlamına geliyor. Hem saygıyı, sevgiyi hem de iletişim yönünden hem de böyle maddi olarak da.”

Öğretmenler, dostluk, arkadaşlık, iletişim, karşılıklı ilgi gibi olguların ilişkilerin sürdürülebilmesi açısından önemli olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenler *nezaket kuralları* kategorisine yönelik ‘selamlaşma, davranış kazandırma, nezaket cümleleri, teşekkür etme, günaydın deme, davranışın sürdürülmesi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö25: “Ben kendi sosyal çevremde mesela apartmanımızda herkese merhaba diyorum. Ben insanlara teşekkür ediyorum. Görmezden geldiğim şeyleri böyle ekstradan alıyorum karşımdakinin farkındalığını arttırmak için. Ben söylüyorum, müdürüme söylüyorum, çalışma arkadaşlarımla paylaşımlarda bulunuyorum. Mesela arkadaşımın şunun için tartışabiliyorum. ‘Sen teşekkür etmeyi bilmiyorsun, ben buna çok üzülüyorum.’ Yani bu nezaket cümlelerinin sürdürülebilirliği çok önemli. Biz mesela en çok davranış değiştirme üzerine çalışıyoruz okul öncesinde. Kendimce ben bunu çok önemsiyorum. Günaydın demeyi, merhaba demeyi, nasılsın, eline sağlık demeyi. Ben bunları her gün paylaşıyorum çocuklarımla. Bu projenin gelişmesi için elimden geleni yaptım. Ama hala sınıfa geldiğinde günaydın demeyen çocuğum var. Gördüğünde ‘merhaba hocam nasılsınız, teşekkür ederim demeyen -ki diyen çok demeyen veliler var. Şimdi bunun nedeni ilk önce aile. Ailelerin dinamikleri, eğitim durumları, öncelikleri, hayata bakış açısı, eğitime bakış açısı.”

Öğretmenler, nezaket kurallarının toplumun sürdürülebilmesi açısından önemli olduğundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *sağlıklı olmak* kategorisine yönelik ‘sağlıklı beslenmek, yeme, içme, uyumak, kendine iyi bakmak, olumlu düşünmek, motivasyon’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “Çocuklarımla sağlıklı beslenmelerini sürdürmeye devam ediyorum.”

Ö9: “Yani hayatın devamlılığı için gerekli olan her şey geliyor aklıma. Çalışma, yeme, içme, uyuma, kalkma, yatma yani bir kitap okuma, tatil. Bunlar aklıma geliyor sürdürülebilir bir dünya denildiğinde. En başta kendime iyi bakmak. Kendimi motive

etmek, olumlu düşünmek ve bunu da çevreme ve çocuklarıma, eşime adapte etmek. Bunun için de olumlu düşünmek için de yani ya sürekli olumlu düşünmeye ve bardağın dolu tarafına bakmayı tercih ediyorum ki hayatımın en güzel şekilde sürdürebilmesi için. Hani benim için sürdürülebilir bir hayat budur yani.”

Ö19: *“Yani kendi sağlığım için elimden geleni yapıyorum. Çocuklarımla sağlığı için elimden geleni yapıyorum.”*

Ö25: *“Ben sınıfta öğrencilerimin asla paketli gıda getirmelerine izin vermem. Her gün öğrencilerim ceviz getirmek zorundalar. Tabii bunu zorunda anlamında kullanmak istemiyorum ama getirmeleri için pekiştirenler kullanıyorum. Ben 24 yıllık öğretmenim. 20 yıldır bunun için gayret ediyorum işte. Asitli içecek içmemeliyiz. Paketli gıda tüketmemeliyiz. Evde annemizin yaptığı etleri tüketmeliyiz. Her anlamda bir sürdürülebilirlik sıkıntısı yaşıyoruz.”*

Öğretmenler, sürdürülebilir bir yaşam için bireyin sağlıklı olmasının önemini vurgulayarak beslenme, uyku, zihinsel ve fiziksel sağlık konularında bireyin tatmin olması konularından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *toplum bilinci* kategorisine yönelik ‘hayvanlara saygı, gündemi takip etmek, doğruyu yanlış ayırt edebilen bir nesil, trafikte saygı, nüfusun devam etmesi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: *“Sabah yaşadığım bir olay: Kapımın önünde bir kedi hasta? Şu an o mesai bitsin ben onu alayım veterinere götüreyim diye can atıyorum. Ama benim gibi kimse düşünmüyor ki, ancak insanlar egoist, kendi bencil, kendilerini düşünüyorlar.”*

Ö2: *“Gündemden geride kalmam, mutlaka sosyal medyada gündemi takip ederim. Dünyanın şu an neye canı sıkkın, neyi takip ediyor, ne gündemde duyarsız bir insan olmak istemiyorum.”*

Ö11: *“Kedinin bile üstünden geçip giden bir sürücü topu mu önemseyecek. Yani canlıya bile bir saygı görmüyorum. Yani ben yaklaşık 14- 15 yıldır araba*

kullanıyorum. Her seferinde trafikte sıkıştırılan bir bayanım. Bunu engellemeye duyarlı nesiller yetiştirerek başlayabiliriz belki.”

Ö17: “Dünyanın sürdürülebilir olması için küçüklükten çocukların hani bu dünya düzenine uydurulması gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki dünya düzeninden kastettiğim de hani belli bir tabulara bağlı çocuklar yetiştirmek değil. Ama hani doğru yanlışın ayrımını bilen her ortamda hani nasıl davranması gerektiğini, işte olumlu davranışlar, olumsuz davranışlar, rahatsız edici davranışlar ya da işte bizi rahatsız eden davranışlar nedir? İnsanların bize yaklaşımı nedir? Bizim onlara karşı yaklaşımımız nedir? Hani elimden geldiği kadar da dünyayı güzelleştirmek ya da sürdürebilir kılmak için hani gereken adımlar atmaya çalışıyorum, çevremde olanları bu konuda teşvik etmeye çalışıyorum.”

Ö22: “Yani üremeyi herkes yapıyor da nüfusun devam etmesi.”

Ö28: “Toplum bilinci çok önemli böyle konularda. Ben çok önemsiyorum. Evimde de çok önemsiyorum. Çevremde de çok önemsiyorum. Öğrencilerimin de bu şekilde bunu önemsemesini isterim. Mümkün olduğunca hani çok içselleştirip bunu eğitimin içerisine katarak devam etmek gerektiğini de düşünüyorum.”

Öğretmenler, toplumsal saygı kurallarının insanlık tarafından bilinmesi ve uygulanması, bu kuralların çocuklara öğretilmesi, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanların birbirine karşı saygılı olması konularından bahsederek toplumda bir algı oluşturmaktan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *kişisel gelişim* kategorisine yönelik ‘mesleki gelişim, eğitim almak, araştırmak, öğrenmek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Yakın zamanda zaten Bursa’daydım. Duygularla ilgili çok güzel bir eğitmenlik eğitimine katıldım. Seminerlerini almıştım. Çok iyi geldi. Duygularımla baş etmeyi öğrendim. Bu da benim davranışlarıma yansıyor. O yüzden hiçbir şeyi şikâyet etmiyorum. Ben kendime göre çocuklarımı da bu şekilde yetiştirdim. Elimden gelen ne tedbir varsa alıyorum.”

Ö9: “Mesela iyi bir eğitim vermek için eğitim aldım. Bu da sürdürülebilir bir dünyanın gerekliliği diye düşünüyorum.”

Ö13: “Yani şöyle, ben dediğim gibi sürekli eğitim alan bir insanım. Felsefe eğitmeniyim. Drama, orman okulu işte uzmanlığımı aldım. Bu anlamda sürekli böyle çalışmalarım var. Sivil Toplum kurslarına ilgim var. Ve bunların hepsini sürdürülebilir hale getirmek istiyorum. Yani kendime böyle ekstra alanlar açarak açıkçası gelişimim konusunda sürdürülebilirliği tamamlamak istiyorum.”

Ö29: “Ya aslında ben 23 yıldır öğretmenlik yapıyorum. Yani biraz eskidiğimi, yorulduğumu hissediyorum. Bunu hissettiğim zaman biraz motivasyonumun düşmesi beni düşürüyor. Yani bunu hiçbir zaman düşünmemeye çalıştım. Hep böyle araştırarak, yenilikleri görerek, öğrenerek, örneklerle bakarak kendimi geliştirmeye çalıştım. Eğitimlere de katılmaya çalıştım. Bu benim için bu mesleği sürdürülebilir hale getiriyor. Yani durağan değil. Benim için bu önemli. Durduğum an, motivasyonum düştüğü zaman, işe yaramadığımı hissettiğim an psikolojik olarak beni etkiliyor. Evime de yansıyor. Bu yönde sürdürülebilir bir hayat anlamında kendimi geliştirmeye, mesleki anlamda geliştirmeye çalışıyorum.”

Öğretmenler, kişinin kendini geliştirmesinin sürdürülebilir bir eğitim anlayışı ile gelişebildiğini, kişisel ve mesleki eğitimlerin kişinin sosyal sağlığı ve motivasyonu için gerekli olduğunu, gelişimsel sürdürülebilirliğin olması konusundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *güvenli alanlar* kategorisine yönelik ‘toplumsal güven, insani değerler, trafik sorunları, bireyin kendi iç dünyasına kapanması, medyanın güvensizliği’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Gerçekten sözün bittiği yerdeyim, insan canının katledildiği, çocukların tacize uğradığının babaya kadar indiği bir dünyada yaşıyoruz biz şu anda. Mahrem alanımız diye bir şey kalmadı. Düşünün ya bir doktor hastaya bakmadı diye öldürülüyor. Bir öğretmen çocuğa bağırdı diye okul basılıyor, Milli Eğitim’e, CİMER’e kadar şikâyet ediliyor? E nerede bu yanlış? Eğer bu yanlışta çözüm bulunmazsa ve böyle devam ederse insanlığımızın başı sağ olsun.”

Ö11: “Sokakta büyüyen gençler olarak adlandırılan 70 kuşağıyız biz. Sokakta güven içinde oynadığımız, komşularımızla, komşu çocuklarımızla bahçede, çünkü sokaklarımızda tepelerine tırmandığımız ağaçlar vardı. Trafik bu kadar yoğun değildi. En önemlisi insanlara çok ciddi güven vardı. İnsan olarak çocuğumu dışarı koyamıyorum, trafik çok fazla. İlla bir büyük nezaretinde göndermek veya saat kontrolüyle, şu saat arasında git gel diyerek, çünkü güvensiz bir ortam var.”

Ö29: Yani dünyanın güvenli bir yer olduğunu bilmek güzel ama. Biraz kapatmaya çalıştık belki bu zamanlarda artık. Hayatımızı sürdürebilmek için daha güvenli ortamlar seçtik. Kendimizi kapattık. Hem sosyal medyanın gelişmesiyle, artmasıyla. Hem takipteyiz sosyal medyanın içerisindeyiz ama çok güvensiz. Çünkü emin değiliz, güvenemiyoruz. Daha çok çocuklarımızı nasıl koruyabiliriz, kendimiz daha böyle resmiyiz çevremize karşı. Bu yüzden bir şekilde kendinize göre belirlediğiniz duvarlarınız var. Bu da bu hayatta sürdürülebilirlik gibi ya. Sanki daha güvenli ve sağlıklı olmak için bunu yapmam gerekiyormuş gibi hissediyorum.”

Öğretmenler, sosyal sürekliliğin sağlanabilmesinin bir ayağını da trafik sorunlarının, psikososyal sağlıksızlığın ve güvenlik problemlerinin olmadığı bir ortam düşüncesi ile açıklamıştır.

4.1.4 Kültürel sürdürülebilirlik teması ve kategorileri. *Kültürel sürdürülebilirlik* temasına yönelik kategoriler ahlaki değerleri korumak, örf ve adetler, gelenek ve görenekler, kültürün nesiller üzerindeki etkisi şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *ahlaki değerleri korumak* kategorisine yönelik ‘aile ziyaretlerine önem vermek, bayramların önemi, önemli günlerde büyükleri ziyaret’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “Aile ziyaretlerine önem gösteriyorum. Akrabalık bağlarını önemsiyorum. Önemli gün ve gecelerde telefon açarak bunu sürdürmeye çalışıyorum. Gelecek için de

çocuklarıma böyle iyi örnek olmaya çalışıyorum. Toplumdan soyut, insanlardan soyut yaşamaları diye.”

Ö30: *“Hani çocuklarım büyüğüne saygıyı bilsin. Hani bayramı bilsin, tatile ne zaman gidilir bunu bilsin. Büyüğünü bir kandilde aramayı bilsin.”*

Öğretmenler, sevgi, saygı, akrabalık gibi manevi değerler anlamında kültürel sürekliliğinin sağlanabilmesi konusuna değinmiştir.

Katılımcı öğretmenler *örf ve adetler* kategorisine yönelik ‘davranışlarımız, toplumdaki roller’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö14: *“Güzel örf adetlerimiz olabilir bizim kendi ülkemizin. Çünkü bundan 50 sene sonra sanırım şu an yaptığımız ya da şu an bizim için önemli olan şeylerden ilerde belki hiçbir şekilde bilgileri olmayacak. Dediğim gibi bu şu an hayatımızda gitgide eksilen şeyler. Örf ve adetlerimiz.”*

Ö22: *“Kızlara kız rollerin alttan alta, erkeğe erkek rolünü alttan alta veriyorum. Toplumdaki rol modelleri hem yaşantıyla hem onları alttan alta geliştirmeye çalışıyorum. Yaşayacakları dünyaya, ilerideki dünyaya hazırlamaya çalışıyorum.”*

Öğretmenler, inanç, örf, adet, düşünce, davranış gibi kültürel değerlerin geleceğe aktarılması ve toplumsal rollerin doğru anlaşılması adına birtakım tedbirler aldıklarından bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *gelenek ve görenekler* kategorisine yönelik ‘bayramların önemi, kendi çocuklarını gelenek ve göreneklere göre büyütmek, birlik, beraberlik’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö14: *“Gelenek göreneklerimiz. Hani biz bile eski nesilde yapılan şeyleri şu an uygulamıyoruz. Bu gelenek ve görenekler de yeni nesil gençlerimize öğretilip bırakılması gereken şeyler. Örneğin bizim bayramlarımız. Şu an bayramlarda hepimiz tatillere gidiyoruz. Çok fazla büyüklerin yanına gitme durumları ya da o eski*

bayramların tadı hep yok diyorlar. Örneğin şu an bizler de yeni nesil gençler olarak bize farklı şeyler daha cazip geliyor. Bu özel günlerde yaşlılar daha yakın olmak ve birlikte vakit geçirmek isterken biz biraz daha tatile gidelim. Farklı aktiviteler yapalım, gezelim düşüncesinde oluyoruz. Örneğin keşke bunu aslında sonraki nesiller de unutmasa da bu bayramlar ya da özel günlere bizler de biraz daha önem versek aslında.”

Ö22: *“Atalarımızdan bize emanet, bizden de çocuklara emanet bir dünyanın içindeyiz. Sürdürülebilir derken, yani bu vatan, bu topraklar, su, hava, ekmek emanet geldi. Çocuklarımı toplumun âdet, gelenek ve göreneklerine göre büyütmeye çalışıyorum. Ya mesela bana Ramazan sofraları çok abartılı gelir. Ramazan sofraları da; yiyemeyeceğim kadar yemek yapmak hem zaman anlamında hem enerji anlamında hem o gerçekten masraflı şeyler. Ramazanın mantığına asla uymayan şeyler. Hani israf etmeyecektik.”*

Ö30: *“Mesela bayramlardan örnek vereyim. Babaanneye giderdik, babaannede bayramlaşırdık. Hani bende çocuklarıma bunu yaşatmak istiyorum o bayram sevincini. Biz çok heyecanlanırdık mesela. Babamız namazdan gelmeden kahvaltıyı hazırlayalım hemen kahvaltıyı yapıp gidelim. O sevinci, o birlikteliği yaşamak ayrı bir duyguymuş gerçekten, bizlere onlar çok şey katmış. Hani bunları da ben çocuklarıma yapıyorum. Artık bayramlarda aileler tatile gidiyor.”*

Öğretmenler, geçmişte insanların gelenek ve görenekler bağlamında edindikleri birikimlerin devamının sağlanması yolunda geçmişten gelen kültürel faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde geleceğe aktarılması konusuna değinmiştir.

Katılımcı öğretmenler *kültürün nesiller üzerindeki etkisi* kategorisine yönelik ‘farklı şehirlere göre değişen bakış açıları, farklı ülkeleri tanımak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö13: *“Çünkü hepimiz çok farklı yerlerde yetişiyoruz. Mesela ben Antep’te doğdum büyüdüm işte liseyi ortaokulu hepsini orada okudum. Yüksek Lisans için İstanbul’a gittim. Orada gördüğüm farklı bir çevre bile birçok şey kazandırdı ve buraya tekrar*

döndüğümde orada konuşulan birkaç şeyden bile bahsettiğimde herkesin böyle bir garipsediğini fark ettim.”

Ö29: *“Mesela yurt dışına gitmeyi çok isterdim. Ama İngilizce bilmemek beni durduruyor. Mesela çocuklarımın gitmesini çok istiyorum. Onların İngilizceleri iyi olursa gidebileceği hayalini kuruyorum. Dünyayı gezmek isterdim.”*

Öğretmenler, farklı şehirlerin kültürel özelliklerinin birbirini etkilediğini ve farklı kültürlerden istifade edilmesi konusundan söz etmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilir bir dünya tanımını *ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal sürdürülebilirlik, kültürel sürdürülebilirlik* temaları altında toplanabilecek cevaplarla açıklamışlardır.

4.2 Sürdürülebilirlik Eğitimine İlişkin Bulgular

Öğretmenlere yöneltilen “sürdürülebilirlik eğitimi denilince aklınıza ne geliyor” ve “sürdürülebilir bir dünya için eğitimin rolü ne olabilir” hakkındaki görüşleri doğrultusunda belirlenen tema ve kategoriler aşağıda *Tablo 3*’te yer almaktadır.

Tablo 3

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Bir Dünya için Eğitimin Rolü ve Sürdürülebilirlik Eğitimine Yönelik Görüşleri

Temalar	Kategoriler
Sürdürülebilirlik İçin Eğitim	Sürdürülebilirlik eğitimi
	Hizmet içi eğitim
	Aile eğitimi
	Yetişkin eğitimi
	Yaparak yaşayarak öğrenme
	Okul aile işbirliği
	Öğretim teknikleri

Tablo 3 (devam)

Sürdürülebilirlik Farkındalığı	Sürdürülebilir toplum bilinci geliştirme
	Çevre farkındalığı
	Yoksullukla mücadele
	Tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi
	İletişimin sürdürülebilirliği
Eğitim Sağlama	Teşvik etmek
	Proje geliştirmek
	Seminerler
	Kitle ve iletişim
Eğitim Programlarına Yön Verme	Alternatif eğitim
	Devlet desteği
	MEB ve bakanlık hizmetleri
	Belediyeler
	Sürdürülebilir yaşam için yaptırım uygulamaları

Sürdürülebilirlik için eğitim, sürdürülebilirlik farkındalığı, eğitim sağlama ve eğitim programlarına yeniden yön verme adı altında belirlenen tema ve kategoriler Tablo 3'te belirtilmiştir.

4.2.1 Sürdürülebilirlik için eğitim teması ve kategorileri. *Sürdürülebilirlik için eğitim* temasına yönelik kategoriler sürdürülebilirlik eğitimi, hizmet içi eğitim, aile eğitimi, yetişkin eğitimi, yaparak yaşayarak öğrenme, okul aile işbirliği, öğretim teknikleri şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *sürdürülebilirlik eğitimi* kategorisine yönelik 'sürdürülebilir bir dünya yaratmak için eğitim, toplumda herkese sürdürülebilirlik eğitimi vermek, derslerde sürdürülebilirlik konularına yer vermek, rutinler, sürdürülebilirlik hakkında eğitimcilerin bilinçlendirilmesi, eğitimin sürdürülebilirliği, erken yaşlarda sürdürülebilirlik eğitiminin alınması gerektiği, gelecek neslin ihtiyaçlarının korunması, dünyayı ve doğayı korumak, sürdürülebilir bir yaşam' gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “Sürdürülebilir bir dünya yaratmak için bence eğitim en başta olması gereken bir şey. Başlı başına eğitim bunda bir rol. Sürdürülebilmesi için yaşıntının ve dünyanın insanlar iyi bir eğitim alsaydı eğer, mesela müteahhitler çalmasaydı daha sürdürülebilir olurdu her şey. Bunların hepsinin başında da eğitim geliyor.”

Ö5: “Kesinlikle sürdürülebilir bir dünya için eğitim şart. Neyi nasıl kullanacağımız, neyin zararlı, neyin faydalı, ne kadar? Hani azlığı çokluğu miktarı da çok önemli tabii ki. Bunları eğitim sayesinde çocuklarımıza da öğrencilerimize de eğitim sayesinde aşıyoruz. Yani şu an zaten böyle bir tüketim çılgınlığının olduğu bir zamanda yaşıyoruz. Yani çocuklarımız da öğrencilerimiz de bu zamanın daha da yoğun olarak yaşanacağı döneme doğru gidiyorlar. Bu süreç içerisinde yaşarken kesinlikle bizler bunun eğitimini vermeden olabileceğini düşünmüyorum. O yüzden sürdürülebilir bir dünya için eğitim şart.”

Ö6: “Aslında bence eğitiminin de olması gerekiyor. Ve hatta 06 yaş döneminde başlanması gerekir. Devam etmesi adına, davranışa dönüşmesi adına. Sürdürülebilirlik eğitimi denildiğinde bana şunu çağrıştırdı direk; hani benim bu konuyla ilgili eğitim almam gibi bir şey çağrıştırdı. Bu konuda eğitim verilmesi harika olur. Çünkü biz bunu düşünemeyebiliyoruz. Bazen hangi noktalarda sürdürülebilirlik yapabiliriz ya da aslında belki de yapıyoruz onun sürdürülebilirlik olduğunu bilmiyoruz. Farkında değiliz.”

Ö10: “Ya bu zaten ağaç yaşken eğilir diye bir ata sözümüz var ve çok doğru bu. Öğretmenlerin burada çok büyük bir rolü var çocuklar için. Evet, eğitim önce aileden başlar ama okullar da bunun için önemli bir faktör. Çocuklara ne öğretirseniz ne gösterirseniz ya da siz ne uygularsanız onu görüp uygulalarlar. Geri dönüşüm bunun için önemli bir faktör sürdürülebilirlik konusunda. Ders konularımızda bunlara yer veriyoruz, vermeye de çalışıyoruz. Daha çok vermeliyiz.”

Ö13: “Ya sürdürülebilirlik eğitimi derken bu bana o kişiye südürebilirliği kazandıracak kişiye bunun mantığını oturtmakla ilgili bir şey gibi geliyor. Rutinler insana gerçekten iyi geliyor. Yani sabah uyandığında ne yapacağını bilmek, gece olunca ne yapacağını bilmek bunlar insana çok iyi geliyor. Rutinler hepsi belli olunca

çocuklar da çok rahatlıyor. Rutinler gibi yani sürdürülebilir eğitimler de. Bunlar sürekli olduğunda nereye gideceğini biliyorsun. Düştüğünde kime gideceğini biliyorsun o an yani aslında bu konuda sürdürülebilirliğin bir kısmında çok önemli. Rutinler de sürdürülebilirliğe giriyor o yüzden benim gözümde.”

Ö16: “Yani sürdürülebilirlik eğitimi dediğim zaman bence toplu bir şekilde insanlara israfın önlenmesi gerektiği, geri dönüşüm önemi, bunların anlatıldığı bir eğitim olarak görüyorum. Bence en temel rollerden biri eğitim diye düşünüyorum. Ve bizler de ilk öğretmenler, okul öncesi öğretmenleri olarak bunun temelini burada atıyoruz. Eğitim burada başrol. Ne vererseniz onu alıyor çocuk. Sen ne öğretiyorsan onu alıyor. Bugün benim çocuğum kâğıdı çöpe atmaması gerektiğinin farkında ve bunu annesine de öğretiyor. Daha yaygın kapsamlı bir eğitim olarak görüyorum sürdürülebilirliği ki onu sağlayabilelim. Çünkü sürdürülebilirlik toplumun tüm kesimini ilgilendiren bir olay. Sadece eğitimciyi değil. O yüzden bence eğitimciler de eğitilmeli bu konuda, geri dönüşüm konusunda, sürdürülebilir doğa konusunda, doğaya zarar vermemek konusunda.”

Ö20: “Sürdürülebilirlik, yani bu bir eğitim olarak verilebilir.”

Ö23: “Eğitimin kendisi başlı başına sürdürülebilir olmalı.”

Ö24: “Sürdürülebilirliğin eğitimi olursa bence işte genelde geri dönüşüm geliyor aklıma. Çünkü bizim hayatı sürdürürebilmemiz için temel taşımız; havamız, suyumuz, toprağımız. Eğitimin de bunlarla ilgili verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani eğer bu konuda eğitim verilecekse ve bu sürdürülebilir bir hayat olacaksa, eğitim; hava, su ve toprak içinde olmalıdır diye düşünüyorum. Havayı kirletmemek gerekiyor. Toprağı kirletmemek, suyu kirletmemek gerekiyor, ağaçlara, camlara zarar vermemek ve bunlarla ilgili eğitimler olması gerekir.”

Ö26: “Yani tabii eğitim bence gerekli. Yani buna özel bir eğitim evet şart aslında. Bilmiyorum okullarda mı olur? Anlatabilecek birisini bulup veli katılımı yapıp eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bizler de çok fazla bence bu konuda bilinçli olduğumuzu düşünmüyorum ben. Yani bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Eğitimin çok olduğunu düşünmüyorum. Belki bilmediğimiz çok şey var. Yapmamız

gereken gerçekten çok şey var. Evet dünyada yaşıyoruz. Belki birkaç yıllık bir ömrümüz var bilmiyorum ama geleceğimiz daha önemli. Gelecek çocuklarımız olunca, torunlarımız olunca onların yaşayabileceği bir alanı şimdiden oluşturmamız gerekiyor diye düşünüyorum.”

Öğretmenler, okul öncesi dönem itibari ile sürdürülebilirlik konuları ile ilgili eğitimler verilmesi, bu eğitimin aile ile desteklenmesi, konuya hakim olmayan ailelerin ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini belirterek sürdürülebilirlik konusunda tüm topluma eğitim verilmesini savunmuştur.

Katılımcı öğretmenler *hizmet içi eğitim* kategorisine yönelik ‘öğretmenlerin hizmet içi eğitim alması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö25: *“Mutlaka yaptırımlar olmalı. Bizim mutlaka hizmet içi eğitimden geçmemiz lazım. Ben 20 yıl önce okuduğum kitaplarla bugüne gelmemeliyim. Hizmet içi eğitimlerimiz online oluyor. Biz bakıyoruz, ‘aaa biz zaten bunu biliyoruz’ diyoruz. Seviyeleri çok basit oluyor. Belki de bana öyle geliyor bilmiyorum. Ama online olmaz. Siz beni bana bırakmamalısınız. Beni kontrol etmeniz gerek. Öğretmeni sınıfta öğrencileriyle baş başa bırak mantığına karşıyım.”*

Öğretmenler, sürdürülebilirlik eğitimlerini öğretmenlerin düzenli olarak alması ve konunun öğrenilmesinin denetlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenler *aile eğitimi* kategorisine yönelik ‘anne baba eğitimi, doğum kontrol, eğitimin ailede başladığı, anne babalara sürdürülebilirlik eğitimi verilmesi, ailelerin sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirilmesi, ailenin çocuklara sürdürülebilirlik konusunda örnek olması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: *“Eğitim ailede başlar ve 0-6 yaşında başlar. Eğitimsiz bir adım atamıyoruz. Eğitimsizlik nedir? Ben şuraya bir köy enstitüsü bir köy okulu açsam inanın rağbet görmez. Çünkü ailelerin istediği farklı şey, önce anne baba kendini tatmin ediyor. Yapamadıklarını çocukları yapsın istiyorlar. Ben okumadım o okusun, ben giymedim*

o giysin, ben yapmadım o yapsın. Sizce bu düşünceyle ilerlediğimiz bir Türkiye’de, bir dünyada nasıl ilerleyebiliriz, nasıl sürdürebiliriz hayatımızı? Her geçen gün kaynaklarımız tükeniyor. Bilinçsizlik yüzünden. Ben yaklaşık 20 yıldır bu meslekteyim? Kendime yaptığım yatırımı çocuğuma da gösterdim, örnek oldum. Çocuğum da şu anda benden daha üst seviyede. O da güzel bir yere geldi. Nasıl? Eğitimle. Bence ailelere ebeveyn kimliği verilmeli. Nasıl ki arabalara ehliyet veriliyorsa aileye de ebeveyn kimliği verilmeli. Çünkü gerçekten buna bağlayacağım. Eğitim ailede başlar.”

Ö2: “Aileler eğitim almalı, çocuklarını o şekilde yetiştirmeli. Her insan ana baba olmamalı görüşündeyim. Anne baba eğitimleri olması gerek. Doğum kontrol yönteminin uygulanması gerek. Çok eğitilmiş, gerçekten çocuğu için çabalayan ailelerin bakıyorum 2 çocuğu var. Ama saldım çayıra Mevla’m kayıra şeklinde de bir sürü çocuk var. Çocuklar ortada perişan ve aynı eğitimi almayan da topluma karışıyor, hepsi arkadaş oluyorlar. Ama çok farklı nesil yetişiyor.”

Ö5: “Eğitim ailede başlıyor öncelikle. Aileden sonra burada bizlere de büyük rol düşüyor.”

Ö11: “Anne babanın bilinçli olması gerekiyor, duyarlı olması gerekiyor. Eğer anne baba öğretmeninin yönlendirmesiyle aile size destek verirse zaten çocuğu kazanmış oluyorsunuz.”

Ö15: “Eğitim buradaki en temel faktör. Eğitim ve aile. İkisi birbirine çok bağlı ve çok kenetli bir noktadadır. Eğitimin çok büyük bir faktördür ama burada aile ile desteklemesi gerekiyor.”

Ö16: “Tabii ki aileden gelen bir şey var. Ama aileler bence bu açıdan çok da etkili olduğunu düşünmüyorum. Çünkü kendileri de bu kadar bilinçli değil. En azından ben kendi sınıflarımda gördüğüm kadarıyla söylüyorum bunu. Mesela şu an anne babalık eğitimleri falan veriliyor halk eğitimlerinde. Bugün aile katılım etkinliğini yaptığımızda çocuk annesine kızıyor ‘o kâğıdı neden çöpe attın’ diye. ‘O kâğıt için ağaç kesiliyor’ diyor.”

Ö18: “Eğitim kolu olarak biz sahadayız ya, bizim sanki daha çok görevimiz varmış gibi hissediyorum. Sürdürülebilirlik eğitimi, her kesimin eğitime dahil edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Özellikle bence özellikle biraz daha böyle geniş kitleye hitap edebilen insanlardan başlayıp.”

Ö19: “Ya ben öğrencilerime bu konuda çok destek vermeye çalışıyorum. Ailelerimi de eğitmeye çalışıyorum aynı zamanda. Çünkü çocuğu ben burada eğitirim 4 saat boyunca. O 4 saatte biz çocuğa verdiğimiz eğitimle çocuğun sadece belli bir noktasına dokunabiliriz. Ama geri kalan kısım ailede bitiyor. Ben o yüzden ailelerin eğitilmesi gerektiğini düşünüyorum ve velilerime sürekli veli toplantılarında aşılamaya çalışıyorum. Bilinçli olmak ya? Yani böyle gördüğümüz her şeyi yapmak yerine bilinçli olmak. Yani bunun eğitimi verilebilir herhalde sürdürülebilirlik eğitimi.”

Ö21: “Bununla ilgili okul eğitimleri, anne baba eğitimleri verebiliriz okullarda. Sürdürülebilir enerjiyle ilgili ya da ne bileyim dünyamızın daha az zarar görebileceği bir ortam hazırlamak için, çocuklara böyle bir ortam -ki biz bu dünyayı büyüklerimizden miras aldık, geleceğimiz çocuklara miras bırakacağız ama çocuklara bunu daha bilinçli öğretebilmek için anne babalara eğitimler verebiliriz okulda. Aslında bunun ne kadar önemli olduğunu verebiliriz eğitim ile.”

Ö23: “Yani çok boyutlu, sürdürülebilirlik eğitimi. Bunların eğitim olarak sadece çocuğa da değil, ebeveynlere de verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çocuk öğrendiklerini tek başına gerçekleştiremediğinde -özellikle bizim yaş grubumuzda- anne babaların onları desteklemesi gerekiyor. Tek başlarına bunu belki gerçekleştiremeyecekler. Tek başına bir fidan ekemeyecek ama anne babayla birlikte olduğu zaman hem kalıcı olacak hem çocuk kendini değerli hissedecek.”

Ö27: “Hani biz bunu çocuklara öğretirken dediğimiz gibi havada kalabilir. Artık aileleri de bu konuda bilinçlendirmeliyiz. Ailelere de tabii ki velileri de eğitmek lazım bu konuda. Yapıyoruz da.”

Ö30: “Bu konuda biraz daha hani velileri bilinçlendirmek. Sadece okulla ya da gidilen kurslar ya da gidilen eğitimlerle olmaz. Çocuk anne babada neyi görüyorsa o şekilde davranıyor zaten. Aslında ilk önce anne babanın kendini eğitmesi gerekir ki çocuğa

faydalı olsun. Bu konuyla ilgili velileri bilgilendirmek gerekiyor. Sürdürülebilirlik eğitimi. Hani benim verdiğim şeylerin bu şekilde burada kalması değil, ileriki dönemlerde de devam etmesi geliyor.”

Öğretmenler, öğrenci velilerinin okulda yapılan etkinliklere kayıtsız kaldıklarını, okulda verilen sürdürülebilirlik eğitiminin evde aileler tarafından desteklenmesi gerektiğini, ailelerin sürdürülebilirlik konusunda uzun soluklu eğitimler alarak bilinçlenmesini, ailelerin kendi çocukluklarında yaşadıkları mahrumiyeti çocukları yaşamasın diye daha fazlasını vermeye çalışarak bilinçsiz tüketmemeleri gerektiğini, çocuklara sürdürülebilirlik öğretmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenler *yetişkin eğitimi* kategorisine yönelik ‘yaşam boyu eğitim, her yaşta eğitim almak, mesleki gelişim, toplumun eğitilmesi, ev hanımlarının eğitilmesi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö9: *“Eğitim her alanda şart. Bir okulda değil sadece. Evde başlar benim için eğitim. Her alanda eğitim şart benim için. Hem anne olsanız da atıyorum baba olsanız da ebeveyn olsanız da eğitim ilk başta benim için evde başlar, sonra kademe kademe devam eder. Her alanda da şart bana göre eğitim. Eğitim benim için olmazsa olmaz. Her alanda her şartta eğitim şart. Sadece dediğim gibi okulda ve öğretmenleri ile bitecek bir durum değil.”*

Ö14: *“Aslında eğitim bana göre yaşamın her alanında yani yaş farkı olmadan bana göre hayatımızda olan bir şey ki olmalı da kesinlikle. Eğitimin ya da öğrenmenin bir yaşı olduğunu düşünmüyorum. Ya hayatımızın tam ortasında olduğu için bu sürdürülebilir dünyada değişen her şeye ayak uydurmamız gerekiyor çocuklarımız için, yeni nesil için.”*

Ö16: *“Bu konuda üniversitede, eğitim fakültelerinde bunun eğitimini az çok aldık belki ama, biraz daha eğitimcilerin de bu konuda dikkatli olabileceğini düşünüyorum. Olabilmesi gerektiğini de düşünüyorum. Dediğim gibi yani, halk eğitim merkezlerinde verilen eğitimler olabilir diye düşünüyorum. Bunun gibi sürdürülebilirlik eğitimleri de verilebilir diye düşünüyorum. Yani eğitim deyince, eğitim çok kapsamlı bir karar. Nasıl olsa hani eğitimin yaşı da yok. Herkese verilebilir. O yüzden bence buradaki*

temel şey tüm toplumun tüm kesimlerinde olması. Hani sadece eğitim deyince okul veya Emniyet Müdürlüğü veya işte atıyorum şirket değil. Evde oturan kadının da bu eğitimi alması gerektiğini, hatta belki de alması gereken ilk insan o. Çünkü ev hanımları, çocuğuna ilk eğitimi veren insan da o.”

Ö23: “Eğitim yaşam boyu devam etmeli. Her alanda eğitim öğretim, hani ayırdığınız zaman eğitim öğretim aslında öğretim de sürdürülebilir olmalı. Yaş sınırlaması olmamalı. Yaşam boyu buna ihtiyaç duydukça eksildiğini hissettikçe eğitim öğretim ulaşılabilir olmalı diye düşünüyorum. Yani eğitimin her kademesinden yararlanmalılar diye düşünüyorum ben. Meslek sahibi olduktan sonra da tekrar farklı alanlarda eğitim öğretim almak isteyebilir insanlar. Bu noktada da ulaşılabilir olmalı diye düşünüyordum. Çocuklara faydalı olabilmek açısından, daha güzel, daha verimli bir eğitim verebilmek için kişilerin de eğitim alması gerek.”

Öğretmenler, sürdürülebilirlik eğitiminin toplumun her kesiminin alması gerektiğini, bu konuda yaş sınırlamasının olmamasını, okula gitmeyen yetişkinlerin de bu eğitimi alması gerektiğini savunmuştur.

Katılımcı öğretmenler *yaparak yaşayarak öğrenme* kategorisine yönelik ‘öğrencilere yaşatarak göstermek, uygulamalı eğitim vermek, rol model olmak, üretim olanaklarının olduğu alanlar yaratmak, çocuğun kendisinin keşfederek öğrenmesi, yaparak yaşayarak etkin öğrenme’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö2: “Uygulamaya dökmek eğitimde en önemli şeylerden birisi. Verirsin ama sen yapmazsan, doğru rol model olmazsan kesinlikle bir yaptırımı olmaz. Eğitimdeki en büyük şey güzel rol model olmaktır. Ben burada çocuklara söz verdiğim zaman mutlaka tutarım, tutarsız davranmamaya çalışırım, her zaman doğru örnek olurum.”

Ö6: “Eğitimde çocuklara sürdürülebilirliğin yaşatarak gösterilmesi taraftarıyım. Yaşayarak öğrenmeleri gerek. Aslında eğitimin büyük bir rolü var. Çünkü birçok kişiye eğitimle ulaşabiliyoruz. Temelden veriyoruz. Böyle şeylerin öğrencilere ana sınıfından başlayıp verilmeye devam ettiğinde liseye kadar bu davranış haline gelmiş olacak.

Davranış haline gelmiş olan bir şeyi devam ettirmek, yaptırmak daha kolay. Hatta belki söylemeye bile gerek kalmadan üniversitede kendisi devam edecek.”

Ö10: “Eğitim veren kişiler insanlarla birlikte uyguladıklarında günlük hayata geçirmeleri daha kolay olacaktır diye düşünüyorum. O yüzden uygulanan etkinlikler yapılmalı. Yani sudan yola çıkalım. Ülkemiz kuraklığın eşliğinde maalesef. Mesela bir gün boyunca insanlar tamamen susuz kalabilirler. Yani böyle bir etkinlik yapılabilir. Susuz kaldıklarında nasıl çözüm yolları bulunabilir ya da suyun öneminin farkına vardırılmalı insanlar. Varıldığında da hani bu konuda daha dikkat edeceklerini düşünüyorum. Böyle bir etkinlik yapılabilir. İnsanlar bazı şeylerin mahrumiyeti anladıklarında değerlerini iyi biliyorlar maalesef. Bu şekilde bence olabilir.”

Ö11: “Eğitim, baştan beri konuştuğumuz şeylerin zaten bütün hepsinin temelinde eğitim var. Eğitim evde başlar, okulda devam eder. Öğrenebilen, farkındalık yaratabildiğimiz çocuklar günlük yaşamında onu devam ettirir. Eğitimin rolü çok fazladır. Bunlar bu kâğıtta kalmamalı. Gerçekten uygulamaya dökülmeli. Biz okulda öğretmenler olarak ne yapıyoruz; işte yerlere çöp atmıyoruz. Şu varken ikincisine gerek yok diyoruz. Öğretmen olarak siz doğru yolda ilerleyin, anlatın. Geri dönüşümü anlatın. Yaşanılabilir bir dünya için neler gerekiyor bunları anlatın. Ama eğer siz uygulamıyorsanız hepsi boştur. Çocuklarımıza, öğrencilerimize anlattıklarımızın, söylediklerimizin onların da uygulayabileceği, yapabileceği alanlar sağlamak okulda. Kendileri üretmeye baslarsa tabi daha kıymetli olur.”

Ö14: “Biraz daha kendi öğrenmeli, yaparak yaşayarak öğrenmeli. Sadece benim anlattığından ibaret olmamalı. Çocuk sadece oturup dinlememeli, kendi bir şeyi merak edip bulmalı.”

Ö16: “Çocuk kendi işini kendisi yaptığı zaman daha net öğreniyor bunu daha net farkına varıyor aslında. Hani yaparak yaşayarak etkin öğrenmenin temel ilkesi bu değil midir zaten? Y yaparak yaşayarak öğrenme. Yani biz bugün doğa dediğimizde en fazla şu yandaki parka gidebiliyoruz. Ama ben oraya gittiğimizde de gösterebiliyorum o çocuğa. Yerdeki çöpü gösteriyorum o çocuğa. Bu, bu doğada çözülmeyecek hiçbir zaman. Ama buraya zarar verecek burada kaldığı her an.”

Ö23: “Yani çocuk yaparak yaşayarak öğrenecek. Yani bizim basılı materyallerimizdeki ürünler yaparak, yaşayarak, gözlemleyerek birbiriyle örtüşecek, daha çok özümseyecekler. Daha çok içselleştirecekler bunu.”

Ö28: “Bizim en büyük öğrenme temelimiz yaparak yaşayarak öğrenme.”

Ö29: “Empati kurarak canlıların, insanların farklı yaratıldığını, ihtiyaçlarının farklı olduğunu, yani çocuklara anlatıp, göstererek, yaşatarak belki yapabiliriz. Okul öncesi alanında çok önemli zaten. Yani çocuklara anlatmak yetmiyor sadece canlandırmak, o olaylarla birlikte bir şeyler yaşatmak belki. Bilemiyorum yani örneklendirmek. Sürdürülebilir hayat için sadece anlatmak yetmiyor. Yani eğitimde hep yaşatmak lazım. Yaparak yaşayarak öğrenmesini, yani ona bunu yaptırmak lazım.”

Öğretmenler, çocuğun bir olguyu yaparak yaşayarak uygulamalı bir şekilde öğrenirse öğrenmenin kalıcı olacağından, eğitimi veren kişinin de rol model olmasının çocuğa yansıtacağından bahsetmiştir. Aynı zamanda toplumun kaynaklardan mahrum bırakılarak, empati duygusu ile kaynakları koruma bilincine ulaşabileceği konusuna değinmiştir.

Katılımcı öğretmenler okul aile işbirliği kategorisine yönelik ‘okul ve aileler birlikte hareket etmeli, veli iletişimi, velileri de eğitime dahil etmek, aile etkinlikleri oluşturmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö9: “Yani eğitimin sürdürülebilir olabilmesi için hem okul hem de aile işbirliği içerisinde olması lazım.”

Ö18: “Eğitimin 3 ayağı vardır: Öğretmen, öğrenci, veli. Şimdi biz iki ayağını sağlama almaya çalışırken veli ayağını sağlama almamız gerektiği için bunları yapmaya çalışıyoruz. Onları da dahil etmezsek bir davranış oturmuyor. Hani o yüzden onları da dahil etmeye çalışıyoruz.”

Ö23: “Bu anlamda anne baba çocuk üçgeni, okul hatta, kare oldu, dörtgen oldu. Yani bu boyutlarda birlikte bir çalışma gerçekleştirmek gerekiyor. Ben genellikle aile

katılımlarını da içe alarak eğitimde mutlaka veliyi de işin içine katıyorum. Böylece daha değerli oluyor.”

Ö29: “Bence komple bir aile ve okul birlikte çalışmalı. Sadece okulda bitmiyor eğitim. Yani biz burada yapsak bile evde onu bulamayan çocuklar olduğu sürece evde de anlattığımız konuların tersini yapan insanlar olduğu sürece devam etmiyor. Yani biraz birlikte ailelerle konuşarak ya da onları okula davet ederek, etkinlikler düzenleyerek yapabiliriz.”

Öğretmenler, öğrenmenin kalıcı olması için okul, aile, çocuk ve öğretmenler arasında uyum olması gerektiği konusunda açıklama yapmıştır.

Katılımcı öğretmenler *öğretim teknikleri* kategorisine yönelik ‘farklı yöntem ve teknikler, sık sık tekrar yapmak, sanat etkinlikleri yapmak, taklit yoluyla öğrenmek, örnek davranışlarda bulunmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö3: “Aslında farklı yöntem ve teknikler de geliştirebiliriz. Ya mesela bu konuyu anlatırken dediğim gibi kalıcı yollarla daha kalıcı bir yönde yani hani öyle bir şey anlatılmalı ki karşı tarafa gerçekten, anlatıldıktan sonra bilgiyi başka yerlerde de sürekli kullanılabilsinler. Öyle bir projeye öyle bir cümleyle ifade edilmeli ki anlatılan konu bunu dinleyen kişi tarafından da bu bilgi sürekli sürekli başka birilerine aktarılınsın? Başka kişiler de bu konudan yararlansın.”

Ö28: “Bence eğitim çok önemli. Biz zaten eğitimin temelini oluşturan öğretmenleriz. Çocuğun aileden sonraki ilk adımı bizleriz. O yüzden bizlerin verdiği her şey onun için o kadar önemli ve değerli ki belki hayatlarını o şekilde devam ettirecekler. O yüzden sık sık tekrarlar yapmak, onlarla birlikte etkinlikler düzenlemek, artık materyallerle ilgili sanat etkinlikleri yapmak. Görsellik çok önemli bizim eğitimimizde aslında. Biz hep böyle taklit yoluyla öğrenmeye alıştık. O yüzden yani bizler yapmalıyız ki çocuklar da ondan görerek yapmalı. Yere çöpümü atarsam benim çocuğum da atar. Ben arabadan çöpümü fırlatırsam benim çocuğum da fırlatır.”

Öğretmenler, sürdürülebilirlik eğitimini farklı yöntem ve teknikler ile vermenin öğrenmeyi kolaylaştırabileceğinden bahsetmiştir.

4.2.2 Sürdürülebilirlik farkındalığı teması ve kategorileri. *Sürdürülebilirlik farkındalığı* temasına yönelik kategoriler, sürdürülebilir toplum bilinci geliştirme, çevre farkındalığı, yoksullukla mücadele, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, iletişimin sürdürülebilirliği şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *sürdürülebilir toplum bilinci geliştirme* kategorisine yönelik ‘doğal kaynakların korunması konusunda çocukların ve toplumun bilinçlendirilmesi, sürdürülebilirlik konusunun bireye kavratılması, tasarruf konusunda örnek davranışlarda bulunmak, eğitimcilerin sürdürülebilirlik bilinci kazandırması, öğretmenlerin öğrencilerine sürdürülebilirlik konusunda rol model olması, geri dönüşüm konusunda toplumu bilinçlendirmek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö6: “Eğitimin içerisinde çocukların birazcık farkındalığını arttırabiliriz bu konuyla ilgili. Tüm çocukların mesela. Evet “su azalıyor” diyoruz ama altını boş söylememek lazım. Ne kadar azalıyor? Biz bir yıldaki tüketmemiz gereken suyu ne kadar tükettik? Ne kadar içe girdik? Kaç yıllık suyumuz kaldı? Ya bunları bilmeleri, bunları araştırmaları gerek. Yani organik tarım nasıl olur? Organik meyve sebze nasıl yetiştirilir, bununla ilgili bir farkındalık olabilir. Çünkü yıllar sonra belki de çok uzun sürmese de bir kıtlık yaşayabiliriz diye düşünüyorum. Bunun için bir çaba harcanması gerektiğini düşünüyorum. Yani tek okulda demeyelim. Sanayide de olabilir aynı şekilde. Sanayide, okulda. Mesela sanayisi geniş olan bir yer düşünün. Ne kadar bilinçli yapılıyor? Bence bunun eğitiminin güzel çaplı verilmesi, birazcık böyle bir insanların farkındalığının artması gerekmekte diye düşünüyorum.”

Ö7: “Eğitimde çocuklar bilinçlendirilmelidir. Sürdürülebilirlik konusunu bireye anlatabilmek, kavramasını sağlatabilmek geliyor. Yani bilinçlenmesini sağlamak sürdürülebilirlik adı altında. Direkt kendisinin anlamasını ve hayatına, bunu günlük yaşamına dökülmesini sağlayabilirsek çok daha iyi olur.”

Ö10: “*Su tasarrufudur, elektrik tasarrufudur, kağıtların dönüşümüdür, çünkü her kâğıt bizim için bir ağaç demek, o yüzden ders konularımızda bunlara yer veriyoruz, vermeye de çalışıyoruz. Daha çok vermeliyiz. Bence daha çok farkındalık yaratmalıyız. Derslerde daha çok işlenebilir sürdürülebilirlik konusu. Yani bu şekilde derslerde ve günlük hayatta yapılan şeylerde çocuklara örnek olarak onarın da yapması sağlanabilir. En basiti bir apartman yöneticisi bile binasında bulunan insanları bilinçlendirerek sürdürülebilir bir dünya konusunda etkili olacaktır. Yani en ufak bir şeyi bile önemsememiz gerekiyor bu konuda.*”

Ö11: “*Öğrencilerimizin şunu bilmesi lazım. ‘Hayatın bir daha gelmeyeceğini, bir daha böyle yaşayamayacağımızı, bu hayatımızı nasıl devam ettirmeliyiz, üreten bir nesil olmalıyız, ürettiğimizin kıymetini bilen bir nesil olmalıyız.’ Çocuklara bunun bilincini vermeliyiz. Bilinçli bir nesil yetiştirmeliyiz. Eğitimde bunu vermeliyiz.*”

Ö12: “*Ya mesela bizler çocuklar için birer rolüz. Öğretmen ne derse onun yapılması gerektiğinin bilincindeler. Biz de onlar için çok böyle büyük bir rol olduğumuz için çok dikkat etmemiz gerekiyor. Çünkü bizi örnek alıyorlar.*”

Ö13: “*Orada çocukları bilinçlendirmek insanları bilinçlendirmek. Yani dediğim gibi sürdürülebilirlik eğitimi bence gerçekten onun mantalitesini o kişiye benimsetmek yani, özümsetmek bence o sürdürülebilirliği özümsetmek. Bu bilinci gerçekten alabilmek ve buna göre hayatını düzenleyebilmek. O eğitimin sonucunda yani bunu yapabiliyor olmak lazım.*”

Ö14: “*Çocuklarımızı doğru yönlendirebilmek olabilir. Biraz daha bilinç yaratmak aslında çocuklarda. Çünkü çok fazla bilinçsiz kullanım, bilinçsiz eğitim durumu olabiliyor. Biraz daha bilinçli eğitim verilmeli.*”

Ö16: “*Biz tabii elimizden geleni yapmak için varız. Hani bizler diyoruz ki, biz toplumun yetiştiren kısmıyız. Bizim örnek olmamız lazım ki, çocuk da benden görsün ki yapsın. Ama toplumun tüm kesimlerinin buna sahip olması gerekiyor ki, sürdürülebilirlik daha net bir şekilde yürüsün.*”

Ö19: “Sürdürülebilirlik eğitimi? Bilinçli olmak. Bu konuda ancak bilinçlendirilebilir. Bu nasıl yapılabilir, işte araştırmalarla yine aslında somut deliller sunarak. Yani bu somut örneklerle gelirsek aslında insanlara inandırıcılığını daha da arttırıyoruz ve bu da eğitimin işte oradaki rolünü anlatıyor. Bunlarla ilgili eğitim verilebilir herhalde diye düşünüyorum. Hani yapılan araştırmalarla ilgili eğitim verilerek anlatılabilir.”

Ö22: “Öğretmenlerin, sanki toplumsal bir hareketmiş gibi belki başlayabilir. Dediğim gibi toplumda sevilen sayılan kişilerin örnek olması. Yani bu bir hareketmiş gibi topluma kazandırılması ve bu böyle devam ediyor olsa toplumsal bir kültür haline gelse bundan sonraki nesiller de gördüklerini uygulayacaklar zaten.”

Ö30: “Esasen herkes her şeyi biliyor. Hani plastikler plastiğe atılsın, kağıtlar kâğıda atılsın ya da boş kalan lambalar kapatılsın. Bunu hepimiz teorik olarak biliyoruz ama uygulamaya gelince % kaçıdır. Yani bunu bilemeyiz. İnsanları bilinçlendirmek gerekiyor bana göre, bunun önüne geçilmesi gerekiyor.”

Öğretmenler, geri dönüşüm, suyu boşa akıtmamak, enerji tasarrufu, organik tarım yapmak, evde yoğurt yapmak gibi üretim faaliyetleri gibi sürdürülebilirlik konusunda çevreye duyarlı davranışlarda bulunmanın sürdürülebilir toplum bilinci oluşturduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur.

Katılımcı öğretmenler *çevre farkındalığı* kategorisine yönelik ‘çevre bilinci, tüketim bilinci, bireye çöp atmama bilinci kazandırmak, sürdürülebilir dünya düzeni için birbirini teşvik etmek, sürdürülebilir tarım yapmak, geri dönüşüm yapmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: “Yani var olan dengenin, düzenin devam edebilmesi adına yapabileceğimiz eğitimler. Yani çevre bilinci, doğa bilinci, tüketim bilinci.”

Ö13: “Yani o bilincin kazandırılmasıyla ilgili bir şey hani? Çünkü ben bazen okullarda özellikle çöp konusunda evet öncesinde de hassasiyetim vardı ama mesela en basiti çevreyi kirletmemekti oradaki amaç değil mi? Bununla ilgili bilinç kazandıkça o çöpi atarken çok vicdani bir rahatsızlık duyuyorsunuz öyle bir durumda. Eğitim burada devreye giriyor. O bilinci aşılayınca aslında insanları, belki çocukları

işte bundan haberdar edince çocuklar bu bilinci kazanacağından öyle bir şey yaptığında hani bu tamamen onları rahatsız edecek. O yüzden hani eğitim tam olarak bu noktada çok büyük etken bence. Orada doğru bilinç kazandırmak.”

Ö15: “Farkındalıklar yaratılabilir. Akran öğrenmesi bizim için en büyük öğrenme yöntemidir. Bir çocuğumuza bu farkındalığı yarattığımız zaman bütün çocuklarımızda bu farkındalık gün yüzüne çıkar ve çocuklarımızla bunu bir kural olarak değil ama bunu bir yaşam standardına çevirirsek onun yetiştireceği çocuklar ya da onun oynayacağı arkadaşı da ya da onun paylaşacağı aile bireyi de zaten öyle bireylere dönüşecek. O farkındalıkta olan insanlar olacak.”

Ö17: “Cam atıklarımız, plastik atıklarımız, geri dönüşüm, rüzgâr enerjileri. Hani bunun farkındalığını daha sık gündeme getirip anlatma yapılabilir. Bunu anlatmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü biz okulda anlatıyoruz ama belli bir eğitim seviyesine kadar gelen insanlar belli şeylere hâkim olabiliyorlar. Ama mesela kulak aşinalığı olursa, o ona söyler, o ona söyler. Bulundukları ortamda birbirlerine anlatırlar. Ve bu sürdürülebilir dünya düzeni için de ellerinden en azından küçük de olsa bir kere de olsa bir şey olsa bir insan bir insan diye diye büyüyerek hani değiştirebiliriz birçok şeyi diye düşünüyorum.”

Ö21: “Bence 90 80 yıl öncesinden başlanması gereken bir konu. Cumhuriyetin ilanından beri buna başlanması gerekiyordu bence. Elektrik enerjisinden tasarruf, suyu tasarruflu kullanmak, yani soluduğumuz havayı bile değerli kullanmak bence çok önemli. Ya sürdürülebilirlik hakkında mesela tarımla ilgili bence büyük atılımlar yapılabilir. Mesela tarım ilaçlarının daha az kullanılması. Evet tarım ilaçları belki bitkilerin daha iyi ve kaliteli olmasını sağlıyor ama bir noktada da insan vücuduna ister istemez insan vücuduna ve doğaya, hayvanlara, toprakta yaşayan canlılara çok fazla zarar veriyor. Sürdürülebilirlik konusunda bence bu da çok önemli bir şey. Sizin toprağa attığınız belki çok iyi hasat almanızı sağlayan ilaçlar var ama 100 yıllar sonra belki binlerce yıl sonra dünyayı yaşanamaz hale getirecek, çok büyük kimyasal etkilerle ortaya çıkamayacak değil, çıkabilir.”

Ö22: “Sürdürülebilirlik eğitimi, iş sahası olarak yapılsa aslında o da mesela dikkat çekici olur. Bu geri dönüşüm şeyleri, bunlardan aslında kazanç da sağlanabileceği

gibi. Nasıl diyeyim? Bu dönüşüm şeyleri biraz daha yaygınlaştırılsa ve insanlar oraya gittiğinde zaten aslında var da hani bilmeyenler için çöpçülük değil de hani kağıtların oraya götürüldüğünü, depolama kazanıldığını, teşvik amacıyla aslında zaten bu plastikleri camları o daha da yaygınlaştırılsa, daha da bilinçlendirilse bence farklı olacaktır.”

Öğretmenler, çevreyi korumaya yönelik eğitimlerin bireyi çevre konusunda bilinçlendirmeye, çevre bilinci oluşan bireyin çevreyi kirletmeyeceğine değinerek, akran öğrenmesi yoluyla sürdürülebilirlik farkındalığının kazandırılabilceğine, tarım konusunda sürdürülebilirlik eğitimleri olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Katılımcı öğretmenler *yoksullukla mücadele* kategorisine yönelik ‘maddi imkansızlıklar, tasarruf etmek, birikim yapmak, yardımlaşmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: *“Ben sürdüremiyorum, yaşamımı sürdüremiyorum ben mutsuzum ya. Benim etrafımdaki insanlar mutsuz. Ya bir ekmek alıp yiyemeyen insanlar var. O da onun çocuğuna yansıyor, üşüyor, hasta oluyor. Hastaneye gidemiyor, para veremiyor. Ben nasıl sürdüreyim hayatımı bu manzaralar karşısında ya. Yok yani “sürdürülebilir bir dünya” diye bir şey kalmadı artık kusura bakmayın.”*

Ö28: *“Mesela okuldayken biz ikinci dönemin başında bir kumbaramız olur. Kumbaramıza her gün bir para atarız belli bir miktarda. Daha sonra o parayla birine yardım ederiz veya bir okul seçeriz. Bir köy okulu, kırsal kesimde bir okul seçeriz. O çocuklara küçük hediyeler alırız. Bayramda, bayram öncesinde gider hediye ederiz. Yani hani tasarruf etmeyi de bilmeli çocuklar. Hani biriktirmeyi, onunla bir şey almayı, paylaşmayı. Ya o tür projeler de yapılabilir aslında.”*

Öğretmenler, yaşamı devam ettirebilme bağlamında tüm toplumların eşit ekonomik şartlara sahip olmasının önemine değinerek kendilerine yönelik aldıkları maddi tedbirlerden bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi* kategorisine yönelik ‘tüketimi azaltmak, üretim yapmak, ihtiyaç dahilinde harcama yapmak,

imkanlarımızın kıymetini bilmek' gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö11: *“Şu an dünya zaten çılgınca tüketiyor. Burada Türkiye ilk sıralarda diyebiliriz.”*

Ö24: *“Mesela ne yapıyoruz? Cep telefonumuz daha kullanılabilirken yenisi çıktı diye yenisini alıyoruz. Onu sürdürülebilir bir hale getirip mesela bataryası mı zayıfladı, bataryasını değiştirelim kullanalım yapmıyoruz, yenisine geçelim istiyoruz.”*

Ö28: *“Elinizden gelen şeyleri yapmamız gerektiğini düşünüyorum ben. Yani biz çok rahata alıştık bence toplum olarak. Genelde hep diyoruz ki ‘önümüze gelsin, yapılıp gelsin, hazır gelsin.’ Ya çok yanlış bunlar. Yani şu an bahçeli evlere çok fazla rağbet var. Yani neden; insanlar artık kendileri ekip biçmek istiyorlar? Yani bunlara gerçekten ihtiyacımız vardı. Mesela sütümüzü alalım yoğurdumuzu kendimiz mayalayalım. Hani yani ne bileyim birçok şeyi dediğim gibi kendimiz yapabiliriz. Bir maydanoz yetiştirebiliriz. Biz balkonumuzda limon yetiştiriyoruz. Yani reyhan yetiştiriyoruz.”*

Ö30: *“İnsanlarımız birazcık rahata alışmış galiba. “Parasını veriyoruz, alıyoruz.” Siz hani bu çocuğa ne kadar yaparsanız yapın sadece bu okulda kalıyor. Evde de bu çocuğu küçükken eğitmek lazım. Hani bir bebeğin kıymetini bilmesi gerekir. Mesela bir kâğıt değil, bir bebeğinin bir arabasının kıymetini bilmeli. Bana göre hani tekeri kırıldı diye hemen kaldırıp atmaması gerek.”*

Öğretmenler, üretim yapmanın, tüketilen miktarın üretilenden daha fazla olduğunun, ihtiyaç doğrultusunda harcama yapmaktan ziyade ihtiyaç olmayanı da almanın ve bunu kullanmamanın dünyanın sürdürülmesine zarar vermesinden bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *iletişimin sürdürülebilirliği* kategorisine yönelik ‘ilişkilerin sürdürülebilirliği’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö24: “*Ya da ilişkilerimizi bile çabuk tüketiyoruz, insanlarla olan ilişkilerimizi. Bu insanı düzeltmeliyimden ziyade bundan sıkıldım öbürüne geçeyim yapıyoruz. Sürdürülebilir bir hayat için sürdürülebilir ilişkiler de önemli diye düşünüyorum.*”

Öğretmenler, karşılıklı ilişkilerin devam ettirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

4.2.3 Eğitim sağlama teması ve kategorileri. *Eğitim sağlama* temasına yönelik kategoriler, teşvik etmek, proje geliştirmek, seminerler, kitle ve iletişim şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *teşvik etmek* kategorisine yönelik ‘apartman önlerine geri dönüşüm kutuları koymak, atık materyal kampanyaları başlatmak, hayvanları korumak, tarım alanları yaratmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö22: “*Bence insanlar bilmiyor bunu. Toplumda o bilinç yok. Mesela ben aslında yapmak istedim ama gerçekten çok zor olacaktı. Camları ayrı bir kaba koymak, plastikleri ayrı bir kaba koymak, gıda artıklarının ayrı bir kaba koymak. Apartmanlarda aslında böyle bir şey olsa. Şu an apartmanların kenarında var ekmek kutusu. Biz ekmeklerden artanları oraya götürebiliyoruz. Ama sadece onun değil piller için de apartmanların önünde olsa bence şu andaki çöplüğün daha da azalacağına inanıyorum. Onların aslında çöp olmadığını insanlar göre göre, göre göre öğrenirler.*”

Ö29: “*Yani birlikte mesela kuşlar için evler yapabiliriz. Sonra onlar için barınma yerleri hazırlayabiliriz. Kediler için barınma evleri hazırlayabiliriz. Tohum ekebiliriz bitki yetiştirebiliriz. İhtiyacı olan insanlar için birlikte bir araya gelip yardım kampanyaları düzenleyebiliriz.*”

Ö30: “*Kayseri de var mesela çok hoşumuza gidiyor bizim. Aileler de artık bunu oturtmuş. Atık yağı getirenin 2 binişlik bilet hakkı veriyorlar ücretsiz mesela. Hani öyle bir kampanya başlatılmış. Önceden ne oluyordu? Lavabolara dökülüyordu ya da*

pet şişelere dolduruluyor ama yine o çöpe atılıyordu. Hani bilet doldurma kenarlarına atık yağ kutuları koymuşlar. Hani 1 lt atık yağ getirene 2 binişlik bilet hakkı veriliyor. Böyle uygulamalar başlatılabilir bana göre. Böyle kampanyalar başlatılırsa insanlar daha bilinçli olabilir. Belki de hani bilinç değil, en azından teşvik edilebilir.”

Öğretmenler, toplumu sürdürülebilir bir dünya için atık yağ getirene ödüller verilerek çeşitli kampanyalar oluşturmak, apartmanlarda geri dönüşüm ve ayrıştırma çalışmaları yapmak, hayvanlara karşı duyarlı olarak sürdürülebilirlik eğitimine teşvik edileceğini belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenler *proje geliştirmek* kategorisine yönelik ‘sürdürülebilirlik ile ilgili projeler üretmek, farkındalığı arttırmak, birlik olup atölyeler gerçekleştirmek, belediyelerle projeler yürütmek, okullarla proje yürütmek, ayrıştırma projeleri yapmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö6: *“Yani proje üretebilirler. Mesela ‘atıklarla neler yapabiliriz, geri dönüşümde neler yapabiliriz’ olabilir. Günümüzün problemi bence şu anda su. Projeler üretilebilir. Hani ne kadar büyük kapsamlı bir proje yaptığına bağlı. Yani okuldaki öğrenciler, öğrencilerin kardeşleri, aileleri, ailelerin arkadaşları, yani biraz bulaşıcı bir şey aslında güzel bir proje olursa. Farkındalığı arttırmak adına güzel bir şey olabilir. Eğitimle çok kişiye ulaşabileceğimiz için ben eğitim diyorum. Bu noktada biraz eksik olduğumuzu düşünüyorum.”*

Ö13: *“Mesela belki de ayda bir gidip bir parkı birlikte temizlemektir. Ya da işte birlikte atıklarla ilgili, geri dönüşümle ilgili bir şeyler yapmak. Biz bir ara bir köy okuluna kütüphane yapacaktık. Mimarlık öğrencileriyle mesela atık malzemelerden kütüphane yapalım dedik. Mesela öyle bir proje çıkarılabilir. Hani birlikte? Hani belki insanların bir araya geldiği bir anda bir kitaplık oluşturulacak kütüphane oluşturulacak, bir geri dönüşümle o da bir etkinlik ve aynı zamanda sosyal çevre edinebileceğiniz bir ortam. Bu tarz şeyler olarak sürdürülebilir. Aslında bu da eğitimin sürdürülebilirliği ile ilgili bir şey ama tek bir eğitimle kimsenin bilinçleneceğini ben düşünmüyorum. Sürekli şeyler yaparak böyle atölyemsi. Sürekli etkinlikler gibi aslında düşünüyorum.”*

Ö18: “Okulun da bazı projelere dahil olması için biz açıkçası okul idaresine bazen söylüyoruz. Hani belediyenin böyle bir projesi varsa biz de dahil olalım, katılalım, bir şeyler yapalım diye. Yapabildiğimiz başka somut olarak söyleyebileceğim dediğim gibi projelere katıldık. Sıfır atık projelerine katıldık. İstanbul'a gittik eğitim aldık vesaire. Burada da aynı şekilde eğitim aldık, eğitimler verdik aynı şekilde açıkçası. Ciddi bir farkındalık yaratıldı. Dediğim gibi özellikle geri dönüşümle ilgili. Sürdürülebilirliğin güzel anlatıldığını düşünüyorum. Proje harika bir projeydi. Çok güzel ilerledi dediğim gibi zirvelere ulaştı. Fıçılarla buradan belediyeler atık yağ pil vesaire götürdü. Ben bunun biraz daha diri tutulması taraftarıyım.”

Ö24: “Yani ben, projeler yapılması gerektiğini hep düşünenlerdenim. Mesela nasıl yurt dışında ayrı ayrı insanlar çöplerini paketliyorlar? Yabancı bir insan camını plastiğini ayrı ayrı paketlerken biz niye yapamıyoruz? Ben paketlesem de mesela onu atacak yer bulamıyorum. Mesela belediyelerden duydum ben geçen sene. Kâğıt getiriyorsun, tartıyor. Diyelim ki, 100 kilo kâğıda top veriyor. 1000 kilo getirene bisiklet veriyor. Bu projeye böyle olduğu zaman insanlar onu atmayıp biriktirmeyi tercih ediyor. Böyle olunca en azından insanlar daha duyarlı olur. Ama aslında diyoruz ki yağı lavaboya dökmeyin, toprağa dökmeyin. Bu onları cezbetmiyor. Bu yağın karşılığında 5 kg yağ getirdiğinde sana 1 kilo temiz yağ vereceğim dese devlet yine olur. Yani öyle düşünüyorum. Yani projelerle genelde belediyeler zaten bunları güzel yapıyor. Bu konuda destekleyebilirler. Daha sürdürülebilir bir yaşam için mesela bisikletle. Belediye herkese bisiklet dağıtarak insanların daha çok bisikletle gitmesini sağlamaya çalışıyorlar. Bence güzel.”

Ö28: “Mesela proje çalışmaları olabilir. Biz mesela artık materyallerden ‘sıfır atık’ projesi yaptık. Onlarla ilgili sıfır atık projesi getirdi çocuklar velilerimiz yaptı. Onların sergisini yaptık. Okulumuzda sergiledik sıfır atıkları. Yani proje çalışmaları olabilir. Diğer okullarla bilgi alışverişinde bulunarak onlarla da proje yürütülebilir. Daha geniş alana yaymak istiyorsak bunu, geniş kitlelere ulaşmak istiyorsak. Ne kadar çok insana ulaşmak istiyorsak o kadar çok alan elde etmemiz gerekiyor. Onun için de birçok mesela ortak proje yapılan alanlar var. Onları da kullanabiliriz. Ortak projelerde bence çok daha fazla fikirler ortaya çıkabiliyor. Çok daha fazla şeyler insanlara ulaşılabiliyor.”

Öğretmenler, insanlar birlikte hareket edip atölyeler oluşturarak sürdürülebilirlik çalışmalarına dikkat çekebilir, su ile ilgili büyük bir proje oluşturulabilir, belediyelerle birlikte geri dönüşüm projeleri yapılabilir şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Katılımcı öğretmenler *seminerler* kategorisine yönelik ‘bilirkişilerin sürdürülebilirlik ile ilgili eğitim vermesi, toplumun bilinçlendirilmesi, ağaçları korumak, öğretmenlerin bilinçlendirilmesi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö10: “*Sürdürülebilirlik eğitimleri, seminerleri, konferansları, bilinçlenmek amaçlı yani herkesin bu konuları duyabileceği şekilde eğitimler verilmeli.*”

Ö16: “*Ama bu konu, tüm toplumun bilinçlendirilmesi dersin bunu seminer olarak görüyorum.*”

Ö17: “*Her ilde cam atıklarımız, plastik atıklarımız, geri dönüşüm için ayrıştırma çalışmaları yapalım. Bunun dışında mesela daha fazla ağaç kesiminin önüne geçmek için bu özellikle kâğıt atıklarının, plastik atıklarını doğaya atılması ve doğada çözünürlüğünün olmayışı ve doğayı mahvettiği, hani gelecekte bırakacağımız çocuklara daha sağlıklı bir yaşam bırakabilmemiz için hani bunları biz nasıl çocuklara anlatıyorsak bunlarla ilgili paneller sempozyumlar ya da seminerler, konferanslar düzenlenebilir.*”

Ö27: “*Sürdürülebilirlik eğitimi. Akademik olarak sizler yani araştırmalar yapıyorsunuz mesela. Bunların seminerleri verilebilir bilinçlendirme konuşmaları yapılabilir. Hani bu her yaşta ayrı ayrı sürdürülebilirlik eğitimi verilmeli. Anketler olabilir, bilinçlendirme videoları olabilir, seminerler olabilir.*”

Öğretmenler, daha geniş kitlelere sürdürülebilirlik eğitimi verilmesi bağlamında sürdürülebilirlik konusunda uzman kişilerin seminerler, sempozyumlar düzenlemesinin etkili olabileceğini belirtmiştir.

Katılımcı öğretmenler *kitle ve iletişim* kategorisine yönelik ‘telefon, televizyon, afiş, kamu spotlarında sürdürülebilirlik reklamlarına yer verilmesi, eğitim medya işbirliği, sosyal medya reklamlarında sürdürülebilirliğe yer verilmesi, sinema arası reklamlarında yer vermek, iklim değişikliği konusunda bilinçlenmek, yaptırım uygulamak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö16: *“Veya etrafa asılan afişler, dikkat çekici görseller, bunlar olabilir. Veya çocukların ısrarla izlediği telefondaki o videolarda araya giren reklamlarla bu yapılabilir. Veya şu an mesela televizyonda verilen reklamlarla. Aslında bu şu an veriliyor diye düşünüyorum. Mesela bazen geri dönüşümle ilgili reklamlar görüyorum televizyonda. Ama yeterli değil. Saçma sapan reklamlar izleyeceğimize, onları izlemek daha mantıklı geliyor. En azından bilinç altına bu işlenebilir.”*

Ö20: *“Yani büyük medya organları bile bu konuda eğitim camiasıyla seferber olup çoğu insana duyurabilirler. Aslında yapılabilir. Yani sadece okul bazlı kalmaz, öğrenci bazlı kalmaz. Eğitimle medya birleşip daha büyük, tüm Türkiye’ye hatta tüm dünyaya bile duyabilirler. İstesek neden olmasın?”*

Ö21: *“Yani mesela şu anki en büyük sorunumuz bence iklim değişikliği. İklim değişikliğini etkileyen faktörler nelerdir? Bunlarla ilgili insanlara eğitimler verilebilir. Ya da çevremize attığınız bir çöpün nelere mal olduğunu anlatabilen eğitici videolar olabilir. Kelebek etkisi gibi oluyor ya. Bunlarla ilgili tanıtım videoları olabilir. Eğitimler olabilir ya da sosyal spotlar olabilir. Mesela Tik tok reklamları, Instagram reklamları, ne bileyim o reklamlar yerine ya da marka ürünlerinin reklamları yerine bu tarz eğitici spotlar yapılması bence çok daha, her an her dakika insanların bilincine işlenmesi gerekiyor.”*

Ö24: *“Mesela toprağa dökülen yağın ya da lavaboya dökülen yağın gözüyle birebir bir zararını görmediği sürece insan onu yapmaya devam ediyor. Bunun zararlarını göstermek gerekiyor bence. Yani mesela şey olabilir. Mesela kamu spotları yapılıyor ya, o kamu spotlarında gösterilebilir. Mesela sinemalarda başta reklam oynatılıyor ya, orada fragman halinde verebilir. Yani insanların cep telefonlarına mesaj olarak gönderilebilir.”*

Ö26: “Bir mecburiyet bırakılması gerekiyor. Ya da ne bileyim yayınlar, reklamlar olabilir. Gerçekten böyle dikkat çekici bir reklamdan da insanların bilinçaltına girilmesi gerekiyor belki. Bilinçlendirmek gerekiyor. Ben de bilinçli olduğumu düşünmüyorum bu konuda. Eksiğimiz çok fazla. Gerçekten neler yapacağımızı, neler yapmamız gerektiğini öğrenmek istiyorum.”

Ö28: “Afişler yapılabilir mesela. Mesela dönem sonunda bir kermes düzenlenebilir. Hem sürdürülebilirliğin önemi açıklanır.”

Öğretmenler, teknolojiyi faydalı kullanmak adına sürdürülebilirlik çalışmalarının tüm dünyada önemi medya yoluyla vurgulanarak toplum duyarlılığının sağlanabileceğinden söz etmiştir.

4.2.4 Eğitim programlarına yön verme teması ve kategorileri. *Eğitim programlarına yön verme* temasına yönelik kategoriler, alternatif eğitim, devlet desteği, MEB ve bakanlık hizmetleri, belediyeler, sürdürülebilir yaşam için yaptırım uygulamaları şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *alternatif eğitim* kategorisine yönelik ‘uygulanan bir eğitim yönteminin uzun soluklu olması, bütünleştirilmiş eğitim uygulanması, dünyadaki eğitim sistemlerinden faydalanmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö4: “Yani benimsenmiş bir eğitim modelinin yıllarca kullanılabilmesi. Yani mesela biz anaokulunda çocuklara kırmızı rengini veriyoruz. Kırmızı rengi verirken belli başlı eğitim modellerinden esinlenerek o eğitimi veriyoruz. Öğretimi sağlıyoruz. Bu eğitim modelinin uzun yıllar sürdürülebilmesi olabilir.”

Ö11: “Eğitimin rolü çok fazladır. Şu anda biz okulumuza bu yıl ilk defa uyguladığımız bir program var, belki duymuşsunuzdur. IB, PVP. Çok güzel konular var. Tamamen gerçekten bu konuyla sürdürülebilirlik ile ilgili bire bir bağlantısı olan yaşanılabilir dünya yaşadığımız gezegen. Tema tema ilerliyoruz. Her tema ortalama 5 hafta sürüyor. İlköğretim hazırlık sınıfı olduğumuz için biz daha çok önemsiyoruz. En çok

sevdiğimiz konusu PVP'nin geri dönüşüm konusu oldu. Evimizdeki küçülen kıyafetlerimizle oyuncak bebeğimize elbise diktik. Giymediği, eskimiş, küçülen kıyafetinden, atletinden geri dönüşüm çantası yaptık.”

Ö13: “Bunun için ne yapabiliriz? Daha fazla kişiye ulaşmayı sağlamak. Bence bunun için bireysele biraz odaklanabiliriz. Yani direk topluluğa değil de mesela dediğim gibi mesela bir konferans, bir eğitim verdiğiniz düşünün. Bu çok fazla kişiye tesis etmiyor ama mesela katıldığım atölyelerde maksimum 20 kişilik gruplar halinde eğitimler oluyor. Evet, biz sürdürülebilirlik eğitimi almadık. Ama maksimum 20 kişi ile bunu genelde bütünleştirmek gerekiyor. Mesela ben dramayı felsefeyle birleştiriyorum. Ya da dramanın bütün eğitimlerde, en ciddi konferanslarda bile kesinlikle kullanılabilir olduğunu düşünüyorum. Bunu yapmak insanlarda daha kalıcı hale geliyor.”

Ö14: “Bu noktada biraz daha o dünya standartlarında kullanılan eğitim sistemlerini de ne kadar çok kullanırsak çocukta o kadar ilgi yaratır ve sürdürülebilir dünyaya en azından bir merak uyanan, merak eden, o noktaya katılan çocuklar yetiştirmiş oluruz. Bana göre. Ya bana göre biraz daha değişime ayak uydurup tüm dünyada şu an ne var ne yapılıyor? Diğer okullar diğer çocuklarda neler var? Kendi çocuklarımızla onunla aynı eşdeğerde onlar gibi eğitim vermemiz gerekiyor. Bana göre sürdürülebilirlik eğitimi de bu. Değişimi eğitim sistemine uygulamamız. Sürdürülebilirlik eğitimi aktif bir eğitim.”

Öğretmenler, öğrenmenin kolay gerçekleştiği alternatif eğitim modeli ile daima eğitim verilerek eğitim modelinin sürdürülmesi sağlanabilir ve eğitim modelleri birbiriyle bütünleştirilerek sürdürülebilirlik eğitimi verilebilir şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Katılımcı öğretmenler devlet desteği kategorisine yönelik ‘kişinin yeteneklerine göre eğitim verilmesi, geri dönüşüm konusunda hükümet çalışmaları, toplumun birlik ve beraberliği’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Bir tek alanda değil her alanda sürdürülebilirlik eğitimi çok önemli. Dışarıda kuaförler çırak bulamıyor, kalmadı. Okullar çok kalabalık. Okumak istemeyen

çocuklar zorla tutuluyor. Bu sefer mutsuz olan çocuk intihar ediyor, evden kaçıyor. Mesela bizim Bakırcılar çarşısında ne kadar güzel bakırlar üretiliyor. Ama herkes başka şeylere para veriyorlar, o emeği ziyan edip çöpe atıyorlar. O insanlar hayatını nasıl sürdürsün o zaman? Onlara değer vermiyoruz. O zaman da işte sürdürülemiyor. Bu da bir eğitim. Her insanın yeteneğine göre yani eğitim verilirse bence çok daha iyi olacağını, başarı seviyesinin de daha çok artacağına inanıyorum.”

Ö17: *“Mesela daha önce size demiştim geri dönüşüm çöplerimiz vardı ama işte hepsi için bir tane vardı. Mesela bu konuda hükümet çalışabilir. Türkiye olarak çalışırız. Genel anlamda Türkiye genelinde bir çalışma yapalım.”*

Ö26: *“Bununla ilgili de tabii ki büyüklerimizin birazcık ön ayak olması gerektiğini düşünüyorum. Bununla uğraşan bilirkişiler. Ya da devlet büyükleri. Onların organize olması gerekiyor. Birlik olup insanlara bunu nasıl ulaştırabilecekleri konusunda bence birlik beraberlik yapıp anlatılması gerekiyor.”*

Öğretmenler, eğitimin çocuğun yeteneğine göre düzenlenerek sürdürülebilmesinden ve devlet desteği ile sürdürülebilirlik çalışmaları yapılması gerektiğinden bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *MEB* ve *bakanlık hizmetleri* kategorisine yönelik ‘öğretmenlerin kendini geliştirmesi, bakanlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, ders programlarında sürdürülebilirlik konusuna yer verilmesi, müfredatta sürdürülebilirlik dersinin yer alması, hedef ve kazanımlara sürdürülebilirlik konusunun eklenmesi, okulu bitirme şartının sürdürülebilirlik ile ilgili olması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: *“Gözümü kapatıp hayal ediyorum şu anda. Çocukların mutlu bir eğitime başlaması, öğretmenlerin kendini geliştirmesi ya da işte bakanlıktaki insanların gerçekten hakkını vererek bir eğitim vermesini hayal ediyorum şu an gözümü kapatıp.”*

Ö6: *“Sürdürülebilirlik eğitimi konusunda okullarda eksikler var. Öğretmenlerin müfredatında yer alabilir.”*

Ö7: “Yani bir matematik dersi oluyor mesela, aynı şekilde programda bu dersin de olması taraftarıyım. Hem en azından konuşmaktan ziyade tamamen dökülmüş olur. Yani çocukların da bilinci oluşmuş olur. Toplum olarak da en azından böyle bir dersin olduğu potansiyeline varılır ki daha sağlıklı ilerlenmiş olur.”

Ö11: “Keşke okul bitirme tezimiz ‘doğaya karşı görevlerimiz, doğaya ne kadar zarar veririz’ adlı tez çalışmalarımız olsa. İlkokul, orta okul, lise sınavla değil de keşke öğrencilerimiz bu şekilde okulunu bitirse. Belki çocuklar sınav kaygılarından uzaklaşır. Doğal hayatı korumayı daha çok benimserler, doğal enerji kaynaklarımızı nasıl koruyacaklarını bilirler.”

Ö15: “Mesela bugün MEB’in eğitim sisteminin bir ‘sürdürülebilir bir yaşam’ ile ilgili bir proje bazlı bir eğitim sistemi olsa bunu bir ders olarak koysalar bütün herkes öğrenir. Eğitimin burada o yüzden çok ciddi bir etkisi olduğunu gözlemliyoruz.”

Ö23: “Dünya için sürdürülebilirlik için hedef ve kazanımlar bizim eğitim sistemimizin içinde olmalı ve bunları uygulamaya dökerek, ders boyutunda çocuklara verirse daha etkili olacağını düşünüyorum. Çocuklar bunu içselleştirdiklerinde daha kalıcı olacak. Yani kimse onlara ‘sen bunu yap’ demeden kendileri bilerek isteyerek yapacaklar. Böyle düşünüyorum. Eğitim içerisine alınmalı, hedef ve davranışlarımıza alınmalı, bununla ilgili ünite konulmalı ya da eğitici materyaller geliştirilmeli. Eğitici oyuncaklar geliştirilmeli diye düşünüyorum bu konuyla ilgili.”

Ö25: “Bunun eğitimi olabilir. Mesela gıda kaynaklarımızın tükenmesi ile ilgili çok ciddi kaygı yaşıyoruz. Çocuklara çok küçük yaştan itibaren üretmenin önemi, okul öncesinde mesela çocukların filizlenme yapımları olabilir. Sonra üretim yapımları için bir ders konulabilir. Eğitimde sürdürülebilirliği ben soyağacı gibi görüyorum. Aile, okul, sosyal çevre, devlet ya da bakanlık, meslek grupları, hepsinin birbirine bir ağda bağlanması gerektiğini düşünüyorum.”

Ö27: “Sürdürülebilirlik eğitimi. Yani sanki şey de olabilir “artık okullarda bir ders olarak da verilmesi bence gerekli” diye düşünüyorum. Çünkü çoğu zaman kimse vakit bulup da öyle seminerlere gitmeyebiliyor. Okullarda ders olursa bence bunun

üzerinde biraz daha durulursa, daha bilinçlendirilebilirse çocuklar olsun, veliler olsun daha iyi olur gibi geliyor bana.”

Öğretmenler, sürdürülebilirliğin okullarda ders olarak okutulması, okulu bitirme projesinin bu konuda olması, okul öncesinde hedef ve kazanımlara eklenmesi, okullarda bu konu ile ilgili daha çok etkinlikler yapılması gerektiği konularından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *belediyeler* kategorisine yönelik ‘muhtarlığın mahallelerde geri dönüşüm çalışmaları yapması, belediyelerin geri dönüşüm çalışmaları, sivil toplum kuruluşlarında sürdürülebilirlik konusunun gündem olması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö17: *“Mesela atıyorum mahallenin muhtarları belli bir şeyler düzenleyebilir. Mahalle mahalle bunu uygulamaya geçirip daha sonra beldelere bölüp ilerletebiliriz. Hani bunu bu şehir için konuşuyorum. Daha büyük iller için her belde kendine özgü şekilde bu bahsettiğim şeyleri yaparsa belki hani bir olmaz iki olmaz ama eline geçen şeyleri oraya atar. Daha tasarruflu kullanıma geçerler. Daha farklı şeyler yapılabilir.”*

Ö18: *“Bence bu ara ara böyle eğitimler verilmeli. Bunun için de sivil toplum kuruluşları çalışıyor. Zaten burada da var.”*

Öğretmenler, şehir ve belediyeler bazında sürdürülebilirlik eğitimi verilerek konunun gündemde tutulması sağlanabilir konusundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *sürdürülebilir yaşam için yaptırım uygulamaları* kategorisine yönelik ‘ayrıştırma ile ilgili devlet yaptırımları, ayrıştırma yapana ödüllendirme çalışmaları, sürdürülebilirlik konusunda devlet denetimlerinin olması’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö18: *“Bu anlamda ödüllendirmek çok önemli. Mesela birinci olan öğretmenimize bir ödül, sınıfımıza bir ödül, sınıfa öğrencilere bir ödül gibi. Kendi geri dönüşüm çalışmalarımızda ödüllendirme yapıldığı için belki de zirveleri yaşadık. Sonra yavaş yavaş azaldı. Geri belki o tekniklere dönmek gerekebilir diye düşünüyorum.”*

Okullarımız bence iyi organize edilmeli. Özellikle geniş okullar mesela 1.000 tane velisi var okulun. Velilerin de arkadaşları olabilir. Büyük kitlelere ulaşılabilir. Geri dönüşüme destek verilmeli.”

Ö21: *“Geçen gün bununla ilgili bir yazı okudum. Kanada’da bir öğretmen okula gelirken gördüğü güzel bir çiçeği koparıyor ve ofise giriyor ve her gün ona günaydın diyen insanların suratı asılıyor, hiçbiri suratına bakmıyor çiçeği kopardığı için. Ve sonra birden oraya bir polis geliyor: “Bu çiçeği kopardığınız için size şu kadar ceza yazıyorum. Bu bir suç.” diyor. Düşünsenize ne kadar büyük bir devlet politikası. Biz çiçekleri koparıyoruz, götürüyoruz, sevgililer günü, anneler günü satıyoruz mağazalarda. Ya da birine hediye götürüyoruz. Düşünsenize siz oradaki belki çok basit gelebilecek bir çiçeği kopardığınız için devlet size ceza yazıyor.”*

Ö25: *“Eğitimin rolü var ama ben özellikle devletin bu konuda yaşamsal konularda; trafik gibi, çocuk sağlığı gibi, çevre dostu, mesela çevre dostu okullar, işte sağlıklı beslenen, hiçbir kimyasalın girmedığı hastaneler, hijyen anlamında bütün yaptırımlarının olmasını isterim. Yani yaptırımlar yapılmalı yani ilk önce denetimler yapılmalı. Okula ‘Sarelle’ girmeyecek, kimyasal şey girmeyecek. Dondurulmuş gıda girmeyecek. Bir dondurulmuş gıda kullanıyoruz. Milli Eğitim kendi hep veriyor. Sebze mecburi olacak. Dediğim gibi ilk önce devlet yaptırımı olmalı, geniş kitlelere ulaştırılmalı.*

Öğretmenler, geri dönüşüm çalışmalarına yönelik, yeşil alanların korunması, çevreyi kirletmemek, toplumsal alanların kullanımı gibi konularda devlet yaptırımlarının sürdürülebilirlik doğrultusunda faydalı olacağından söz etmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilirlik eğitimi ve sürdürülebilir bir dünya için eğitimin rolünü *sürdürülebilirlik için eğitim, sürdürülebilirlik farkındalığı, eğitim sağlama, eğitim programlarına yön verme* temaları altında toplanabilecek cevaplarla açıklamışlardır.

4.3 Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Sınıfta Yapılan Uygulamalara İlişkin Bulgular

Öğretmenlere yöneltilen “Siz sınıfınızda sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında neler yapıyorsunuz?” sorusu doğrultusunda belirlenen tema ve kategoriler aşağıda *Tablo 4*’te yer almaktadır.

Tablo 4

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Kendi Sınıflarında Yapmış Oldukları Uygulamalar

Temalar	Kategoriler
Sorumlu Üretim ve Tüketim Kapsamında Yapılanlar	Kaynakların kullanılması
	Doğa bilinci kazandırma
	Bitki yetiştirme ve ağaçlandırma çalışmaları
	Hayvanları korumak
Geri Dönüşüm Kapsamında Yapılanlar	Üretim
	Ayrıştırma
	Doğal materyal kullanımı
	Artık materyal kullanımı
Toplumsal Normlar için Yapılanlar	Yemek atıklarının kullanımı
	Etik ve ahlaki değerleri korumak
	Kültürel değerlere sahip çıkmak
	Empati
Tasarruf Sağlamak için Yapılanlar	Başkalarına saygı
	İsraf etmemek
	Tutumlu olmak
	Bilinçli tüketim

Sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar, geri dönüşüm kapsamında yapılanlar, toplumsal normlar için yapılanlar, tasarruf sağlamak için yapılanlar adı altında belirlenen tema ve kategoriler *Tablo 4*’te belirtilmiştir.

4.3.1. Sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar teması ve kategorileri. *Sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar* temasına yönelik kategoriler, kaynakların kullanılması, doğa bilinci kazandırma, bitki yetiştirme ve ağaçlandırma çalışmaları, hayvanları korumak, üretim şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *kaynakların kullanılması* kategorisine yönelik ‘su israfında bulunmamak, elektrik tasarrufu, atık suları kullanmak, su günü kutlamalarında ses getirmek, enerji tasarrufu haftası çalışmaları ile bilinçlendirmek, ışıkları ihtiyaç dahilinde açmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “*Elektrik konusunda sınıf içerisinde dikkat ediyorum mesela. Prizler açıksa onları kapatıyoruz. Ellerini yıkarken sabundan bir fırt, peçeteden bir tane çekip fazla kullanılmayacağını, bu da bence sürdürülebilirlikle ilgili bir şey. Çünkü bizim ne kadar çok tüketimimiz atarsa o zaman giderlerimiz bu sefer daha çok bizi etkiliyor. Ben bilinçli olmaları konusunda ne gerekiyorsa gerek videolarla gerek doğaçlama onlara vermeye çalışıyorum.*”

Ö4: “*Ya da işte suların gelecek nesilleri de beslemeye yetebilmesi için çocuğun su israfında bulunmamasını. Yeterli miktarda kullandıktan sonra daha fazla su akıtmamasını söylüyoruz.*”

Ö6: “*Çocuklarımızla damla sulama yapmıştık biz. Tüm çiçeklerimizi bildiğimiz serum hortumları, serum poşetleri. Onlara su koyduk, ayarladık, aslında çiçeklerimize serum verdik. O şekilde damla sulama yaptık. Böyle hani hem çiçek için sağlıklı oldu sürekli bir su alma durumu oldu. Mesela elini yıkarken kullandığı atık sudan balkonları yıkadılar. Daha temiz kullandıkları sular oldu. Ya da işte damacanayı değiştiriyor, atık su çıkıyor. Banyo yapıyor, fazla su kalıyor. Yere dökmek yerine işte onu çiçekte kullandılar. Balkonda kullandılar, yağmur sularını kullandılar. Mesela yağmur suyu topladık. Yerleri silerken ablaları onunla sildi. Çocuklar sizin yağmur suyunuzu kullanıyorum diyerek onunla kullandı. Bu yıl suya çok ağırlık vermeyi düşünüyorum. Su ile ilgili projeler yapmayı planlıyorum.*”

Ö10: “Mesela özel günleri 21 Mart Su Günü’nü kutlamaya, ses getirmeye çalışıyoruz, dışarıya çıkıyoruz sloganlar eşliğinde çevreye, diğer öğrencilere, diğer insanlara faydalı olmaya çalışıyoruz. Mesela senenin başında ben çocuklara kahvaltıya giderken sınıfımızın ışıklarını kapatmamızı söylüyorum mesela. Şu an hani sene başından beri hep yaptığımız için alışkanlık haline getirdiler. Aynı şeyi evde de uyguladıklarını görebiliyorum ve velilerimizden bu konuda da dönüt alıyorum. Televizyon olsun, sular olsun.”

Ö11: “Hani kaynakları doğru kullanmak adına her zaman enerji haftasında yaptığımız çalışma ‘bir kapı uyarısı yapılır.’ Bir tarafında lamba bir tarafında su olur. ‘Kullanmıyorsan kapat’ yazısı olan etkinlikler yaptırılır. Sürdürülebilirlik çok önemli bir konu. Kaynakları doğru kullanmakla başlıyor. Biz okul öncesi olarak ilkokul hazırlık sınıfında öğretiyoruz, temelleri veriyoruz, temel davranışları veriyoruz değil mi? Suyu az kullan, dikkatli kullan, ailemize bu konuda yardımcı ol, dişimizi fırçalarken musluğu kapalı turalım. Babanız tıraş olurken su akmamasına yardımcı ol, ne bileyim benzer benzer şeyler. Üretim yapamayabilirsin ama var olan bir enerjiyi nasıl kullanabiliriz bunun bilincine olmayı bilmeliler.”

Ö13: “Enerji tasarrufu haftasıyla birlikte zaten tuvalete girince ışığımızı açıyoruz sonrasında kapatıyoruz ve bunun bilincini kazandıkları için kapatmasa da arkadaşını uyarıyor.”

Ö15: “Bu yaş grubu tuvalete girer, suyu açar. Dıby, dıby, dıby, dıby, dıby, dıby eller, yarım saatte yıkanır. Şimdi ona sürdürülebilir bir dünyayı kazanacağız diye ona o alışkanlığı kazandıraramamamız noktası var diğer noktada. O yüzden burada mesela denetleyici rolünde olarak ve daha sonrasında uyaran noktasında ‘aa bak sularımız gitti, sularımız gidince ne oluyordu’ bazen onları kirliliğe maruz kaldığını yaşatarak bu şekilde deneyimlemelerini sağlayabiliriz.”

Ö16: “Ben dediğim gibi biz Enerji Tasarrufu haftasında biz enerji tasarrufu ile alakalı etkinlikler yapıyoruz. Veya işte atıyorum ışığı yakıyoruz biz sabah geldiğimizde sınıfımız karanlık. Ama kahvaltıya inerken hepsi ışığı kapatıyor. Ben unutursam bile.

Ben sınıftan çıkarken ışığı açık bırakırsam benim çocuğum arkamdan o ışığı kapatıyor. Yani bunlar bile aslında bence önemli etkenler.”

Ö17: *“Enerji kaynaklarında ünite ünite bizim anlattığımız enerji tasarruf haftalarımız oluyor. Bu haftalarda su ile bunu yapabiliyoruz, rüzgâr enerjisi elektrik üretmiştir rüzgâr enerjisi kullanarak üretim yapabiliyoruz. Suyu da bu şekilde de kullanıyoruz. Rüzgâr bu yönden de kullanılabilirmiş deyip farkındalık kazandırıyorum. Hani bu noktada bilinçlendirmeye çalışıyorum daha fazla ben sınıf içi etkinliklerde.”*

Ö19: *“Mesela çeşmeyi açarken özellikle, çocuklar çeşmeyi boşa akıtmamamız gerekiyor, elimizi yıkarken hızlı ve seri olmamız gerekiyor, ya da sabun kimyasal çok fazla kullanmıyoruz, bir tane basıyoruz aynı zamanda israfa da giriyoruz. Ve tabii ki bunlar işte yani aslında yaşamın içerisinde eğitim veriyoruz hep.”*

Ö21: *“Mesela enerji tasarrufu haftasında veliler bana özellikle dönüş yaptı. Hatta direk böyle ‘hocam artık evde elektrik açmaya korkar oldum, çocuklarla evde dünyanın enerjisini tüketmeyelim, güneş ışığından daha fazla faydalanalım’ bunları söylemeye başladılar.”*

Ö22: *“Yaş grubumuz küçük olduğu için bizim bazı şeyler havada kalıyor. Mesela su kaynaklarının biteceğini söylüyoruz ama musluk akınca çocuk onu idrak edemiyor. Çünkü o akıyor diyor. Ya da elektrik var. Hani bizim yaş grubu küçük olduğu için anlatılan şeyler aslında havada kalıyor. Elektrik eğer şeyse kapatıyorum. Çocuklara da söylüyorum ‘gündüz sizce açmamıza gerek var mı’ diyorum ‘yok’ diyorlar. O yüzden kapatıyorum hani. Dedim ya az önce toplumda rol model çocuk işte ben rol modelim aslında.”*

Öğretmenler, doğal kaynakların kullanımı doğrultusunda, süreli el yıkamak, suyu boşa akıtmamak, enerji tasarrufu ve su tasarrufu etkinlikleri, Su Günü, Çevre Günü, Enerji Tasarrufu Haftası etkinlikleri, sürdürülebilirlik kapsamlı kitap etkinlikleri uyguladıklarından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *doğa bilinci kazandırma* kategorisine yönelik ‘çevre bilinci kazandırmak, ağaçları korumak, ormanları korumak, orman gezileri yapmak,

bitkilere zarar vermemek, hayvanlara zarar vermemek, küresel ısınmayı nasıl durdurabiliriz' gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: *“Çocuklara özellikle de çevrecilik bilincini aşılamaya çalışıyorum. Sınıf kurallarımızda bu konulara yer verip ondan da bahsediyoruz sürekli. Mesela bahçeye çıktığımızda ağaçlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda, yerlere çöp atılmaması gerektiği konusunda, israf edilmemesi gerektiği konusunda muhakkak bunlara derslerimizde yer veriyoruz.”*

Ö10: *“Bir orman okuluyuz aynı zamanda sürdürülebilirlik anlamında fark yaratmaya çalışan bir okuluz. O yüzden kullandığımız eğitim sistemimizde de buna çokça yer veriyoruz. Mesela ayda bir kere ormana gidiyoruz. Orman gezilerimiz var ve çevre gezileri. Orada çocukların doğal yaşam ile ilgili gözlemlerde bulunmalarını istiyoruz. Gittiklerinde 10 ağaç varsa bu tekrar çoğalmalı mı ya da azaltmalı mı hani? Bu nasıl çoğaltabiliriz, ormanlarımızı nasıl koruyabiliriz? En basiti böyle bir etkinlik yapıyoruz. Bunun farkındalığını yaratmaya çalışıyoruz.”*

Ö15: *“Yani en büyük farkındalığı yaz aylarında yükseldiğini görüyoruz. Çünkü yaz aylarında günde 2 defa üç defa falan doğayla buluşuyoruz. Bahçeyle buluşuyoruz ve her bahçeye çıktığımızda hepsi çöp topluyor. Mesela fark ediyorum artık bu bir davranışa dönüşmüş.”*

Ö19: *“Yine az önce derste, yani sürekli aslında hayatın içinden örnekler vererek devam ediyorum. Sonbaharda, ilkbaharda, çiçeğin olduğu dönemlerde çocuklar çiçek getirmeyi çok seviyor koparıp. Ben o zaman diyorum ki ‘bakın ben koparılmış çiçekler evet çok güzel, seviyorum, sizin verdiğiniz her şeyi seviyorum ama çiçeği kopardığınız zaman toprağından, suyundan koparınca ne oluyor? Ölüyor. Aslında işte doğamızı da öldürmüş oluyoruz. O yüzden çiçekleri koparmamalıyız falan diye bahsediyordum. Ya dediğim gibi bahçeye çıktığımız zaman mesela toprağı inceliyoruz. Toprağın neye ihtiyacı var? Yani mesela çöp atmak en birinci konumuz. Okul öncesinde çok da işlenendir. Çocuklar çöplerimizi özellikle atmalıyız. Çünkü bu atıklar, doğa bunları kabul etmiyor kimyasallarla yapıldığı için. Mesela geçen bir paket atılmış, özellikle almadık ama bahçeden. Dedik ki, bu ne kadar sürede kaybolacak? Kaybolmadı, aylardır orada duruyor. Hani bunları dediğim gibi hep yaşayarak öğretmek.”*

Ö20: “Bir hikâyeden yola çıkarak mesela iglonun içinde ne var diye bir hikâyeye kitabından yola çıktık. Oradaki canlıları gördük. Bu buzullarda ki canlılar sizce orası sıcak olsa ne yaparlardı, yaşayabilirler miydi? Oradan yola çıktık, bambaşka bir olaya geçiş yapıyoruz. Ve sonra küresel ısınma da ilerliyoruz işte doğa oradaki canlıların o doğada yaşayabilmesi için soğuk bir iklime ihtiyaçları var çünkü vücutları ona göre kodlanmış. Küresel ısınma için ne yapacağız? Çevremizde, dünyada neler yapılıyor? Buralardan yola çıkıyoruz. Yani bir iglo hikayesinden küresel ısınmaya ondan sonra doğada neler yaparsın, çevremizde neler oluyor, biz neler yapabiliriz’e kadar uzanan bir projeye çıkıyoruz ondan sonra.”

Öğretmenler, doğa bilinci kazandırmak için ağaçlara nasıl davranılması gerektiği, yerlere çöp atılmaması gerektiği, bitkileri korumak için neler yapılır, ormanlar nasıl korunur, bahçede çöp toplama gibi yaptıkları uygulamalardan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *bitki yetiştirme ve ağaçlandırma çalışmaları* kategorisine yönelik ‘kompost yapmak, çimlendirme yapmak, bitki ekmek, sulama konularında dikkatli olmak, soğan ekimi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö13: “Geçen hafta bahçeye çıktık işte doğayı gezdik, yaprak falan topladık. İşte bu cuma yine çıkaracağım. Artık havalar biraz daha ısındı. Kompost yaptık. Hani orman etkinlikleri falan da yapacağım.”

Ö15: “Bu hafta kompost yapacağız.”

Ö21: “Bahçeye dediğim gibi soğan, patates, sarımsak, çiçek, bitki, tohum ekıyoruz.”

Ö23: “Sınıf içerisinde bitki yetiştiriyoruz. Zaman zaman bahçeyi inceliyoruz. Yani ağaçlarımızın bir şeye ihtiyacı var mı şeklinde? Sınıf içerisinde yine yetiştirdiğimiz bitkilerde çocuklara sorumluluk veriyorum. Onlar kendileri suluyor. Ağacı geçmiş yıllarda yapmıştık. Şu anda geçici bitkiler oluyor. Çocuğun getirdiği tohum, soğan ekme ve benzeri ya da çiçek dikeyoruz ama o çiçekler de kış gelince soluyor.”

Ö25: *“Mart ayında çimlendirme yapıyorum. Bitkilerin ne kadar kıymetli olduğunu çocuklara anlatıyoruz. Çocuklar kendi elleriyle tohum ekiyorlar. Soğan ekiyorlar. Sadece geçen sene bir bostan yaptık çocuklarla birlikte. Ektik, diktik. Sonrasında topladık.”*

Ö29: *“Kompost çalışması yaptık. Velilerimize konuşup kompost için uygun olan atıklar hazırlamalarını istemiştik. Bir hafta içerisinde topladık onları. Çocuklarla beraber bahçede kompost alanımızı kazdık. Sırayla o materyalleri oraya gömdük, üzerini kapattık. Bunun sonucunda ne olacağını anlattık. Resimler ve videolar izledik.”*

Öğretmenler, okulda kompost, bitki yetiştirme, çimlendirme, ağaç dikimi, bahçede etkinlikler tarzında uygulamalar yaptığından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *hayvanları korumak* kategorisine yönelik ‘nesli tükenen hayvanlar için neler yapılabilir, hayvan beslemek, hayvanlara karşı duyarlı olmak, arılar hakkında bilgi’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö6: *“Hayvanlar konusunda aynı şekilde. Ne yapılabilir? Yani hayvanlarda daha çok işte nesli tükenen hayvanlar diyoruz, konuşuyoruz, üretiyoruz ama herhangi bir başvurmuz yok. Bununla ilgili ne yapılabilir? Nasıl bir proje yapılabilir ya da kimlerle toplanıp bir proje yapılmalı? Nasıl değerlendirilmeli? Bunun için hayvanat bahçesi ile mi görüşülür, nereye gidilir? Çocuklarımız ilerde büyüyecekler, bilinçli büyüydükleri zaman bize faydalı olur diye düşünüyorum açıkçası. Üç beş kişiyle başlar yüz kişi olur, belki devam eder.”*

Ö18: *“Yani başka hayvan ya da canlıların birbirine zarar vermeden büyüebilmesi, gelişebilmesi, zarar vermeden döngüsünü devam ettirebilmesini anlatmak adına birçok etkinlik yapmaya çalışıyoruz sınıfta. Bunu drama ile de anlatıyoruz. Bunu kâğıt üzerinde bir etkinlikte de anlatıyoruz. Sınıfımda yaptığım etkinliklerden en başta mesela ara ara sınıfı bir hayvan getirip onu beslemek. Mesela bir hayvan beslemesini*

istiyoruz çocuklardan. 1 hafta boyunca o hayvanı besleyecek, o hayvanla ilgilenecek. Daha sonra dönüşünde de ona bir ödül veriyoruz gibi.”

Ö19: “Okul öncesinde her şey doğadadır aslında. Çocuğun zihinsel gelişimi, fiziksel gelişimi, ruhsal gelişimi her şey doğada biter aslında onunla çözüm buluruz. Bir çocuğa mesela atıyorum, rahatlaması için şu an psikologların çocuğa da değil hatta yetişkinlere bile “kediye kucağınıza alın” diyor değil mi? Onun mırlaması size iyi gelecek. Bakın o da doğadan gelen bir şey aslında, fayda, mucize. Bu şekilde yani etkinlikler yapıyorum.”

Ö23: “Evde hayvan besleyenler zaman zaman getiriyor, hayvanını tanıtıyor. Bu tür doğaya duyarlı olma, hayvanlara duyarlı olma gibi şeyler çocukların çok dikkatini çekiyor.”

Ö24: “Tema vakfının bize gönderdiği kitaplar oluyor. Çevreyi inceleyelim. Çocukları çevre hakkında bilinçlendirelim. Mesela arılarla ilgili göndermişlerdi geçen sene. Arıların dünya üzerindeki etkisi nedir? Onlarla ilgili çocuklara anlatmıştık. Çünkü hep denir: ‘Arılar ölürse dünyanın ömrü çok kısadır’ denir. Hayatının devam edebilmesi için bir arı bile bu kadar önemliyse çevredeki hayvanlara zarar vermemek gereklidir. Bazen sınıfta karınca oluyor. Çocuklar söylüyor. ‘Sakin diyorum ona dokunmayın, yanlışlıkla girmiş.’ Yaşam onun hakkı. Yani çocuklara, çevreye saygılı olmaları gerektiğini söylüyorum.”

Öğretmenler, hayvanları korumak doğrultusunda sınıfta yapılan uygulamalara yönelik nesli tükenen hayvanlara yönelik etkinliklerden, öğrencilerin evcil hayvanlarını zaman zaman sınıfa getirerek tanıttığından, arıların doğada bulunmasının öneminden, kedilerin çocukların psikolojisini rahatlatma özelliğinin bulunduğundan söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *üretim* kategorisine yönelik ‘oyun hamuru yapmak, üretimi desteklemek, tüketirken dikkatli olmak, üretmek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö6: “Üretmek, bir şeyleri üretmek, kendi ürettiğin şeyi kullanmak ve yapmak haz veriyor insanlara. Demek ki hani bir şeyleri sürdürerek, bir şeyleri yaparak ta mutlu olabilirler. Ya da daha verimli şeyler de ortaya çıkabilir belki gelecekte.”

Ö21: “Çok çabuk tüketilebilen şeyler almayı çok önermiyorum velilerime. Hazır oyun hamuru kullanmayı çok seviyorum. Genelde annelere hazırlatıyorum evde. Renkli oluyor. Bazen çocuklar renkli istiyor, içine gıda boyası kullanıyoruz. Hem kurutup saklayabiliyoruz hem buzdolabında uzun süre saklayıp tekrar tekrar kullanabiliyoruz.”

Öğretmenler, üretmenin bireyin gelişimini olumlu yönde desteklediği için sınıfta üretmeye dayalı uygulamalar yaptıklarından bahsetmiştir.

4.3.2 Geri dönüşüm kapsamında yapılanlar teması ve kategorileri. *Geri dönüşüm kapsamında yapılanlar* temasına yönelik kategoriler, ayrıştırma, doğal materyal kullanımı, artık materyal kullanımı, yemek atıklarının kullanımı şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *ayrıştırma* kategorisine yönelik ‘geri dönüşüm kutuları, pilleri pil kutusuna atmak, atık projesi, çöpleri ayrıştırmak, atık yağ toplamak, pet şişe toplamak, kağıt israfı, cam atıkların zararları’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö7: “Etkinliklerimizi yaptıktan sonra geri dönüşüm kutularımızı kullanıyoruz. Çöp kavramını anlatıyoruz çocuklara möp (ayrıştırma projesi) kavramını. Kullanılmayacak derecede şeylerin çöp olduğunu ama geri dönüştürülebilen şeylerin möp kutusuna atıldığını, onların fabrikasında tekrar geri dönüştürülerek kullanacağımız şeyler olduğunu anlatıyoruz. Mesela elinde su içmiş bir pet şişe var. O an çöp kutusu yok, onun çevreye zarar vereceğini, elinde tutması gerektiğini, möp kutusuna atması gerektiğini, biliyor yani. Aynı zamanda çevreye zarar vermiyor. Cam parçaları mesela onun hakkında da konuşmuştuk. Cam ve pet şişelerin neden olduğu yangınları da konuşmuştuk. Bu da aslında sürdürülebilirliğe giriyor.”

Ö16: “Ben çocuğa kalkıp bir gün boyunca ‘bunu geri dönüşüme at, bu israf oluyor’ demiyorum. Ama çocuk her etkinlikte onu geri dönüşüme atması gerektiğini biliyor. Ben ona her gün telkinle ‘bunun için ağaçlarımız kesiliyor çocuklar’ diyorum. Şimdi kendileri bunun farkında. Kendileri ‘öğretmenim bunu geri dönüşüme atacağız değil mi’ diyebiliyor.”

Ö17: “Sanat etkinlikleri çok yapıyoruz. Bunları tamamladığımız zaman kâğıt çöplerimizi kapımızın önünde geri dönüşüm kutularımız oluyor. Bu kutulara atıyoruz ve çocuklar bunu neden yaptığımızı biliyorlar. Hani yeni ağaçlar kesilmesin. Fabrikada bunlar kâğıda dönüyor tekrar kullanabiliyorlar. Mesela plastik ve pil olduğu zaman burada kutularımız bulunuyor. Pil kutusuna atabiliriz.”

Ö20: “Yani biz o dönemde atık projesi yaptık yine. Okulumuzda işte kâğıt, metal, cam kutularını koyduk. Ve çocukların evde çöplerini ayrıştırıp okula gelip onları kutu resimlerine göre atmalarını sağladık. Atık pil projeleri yapmıştık. Bunların doğaya verdiği zararlardan ötürü, toprağa verdiği zararlardan ötürü, içindeki maddelerden bahsedip pil toplama projesi yapmıştık. Biz zeytinyağı toplamıştık tüm velilerimizden. Lavabolara döküp su verimliliği ve su kirliliğini engellemek adına yaşanabilir bir çevre adına. Atık zeytinyağı kutuları getirdik. Çocuklarımız da gerçekten evlerindeki artık tüm kızartma yağlarını şişelere boşaltıp anneler gönderdiler ve biz bir yıl boyunca okulda bunları topladık. Yani hem zeytinyağı topladık hem atık pil kutuları yerleştirdik her yere.”

Ö21: “Okulumuzda geri dönüşümle ilgili zaten belediyenin de böyle çalışmaları var. Toplatılıyor, götürüyor. Bu tarz etkinlikler çok yapıyoruz.”

Ö23: “Okulumuzda böyle kutularımız var. Mesela bir uygulama; sınıfta aldık, dizdik. Bir yürüyüş yolu oluşturduk. Her çocuğa farklı materyal verdim. Herkes elindekini o yürüyüş yoluna çizdiğimiz çizgilerden giderek. Hangi kutuya atmaları gerektiğini oyunlaştırarak öğrettik. Sınıf içerisinde de etkinlik yaptığımızda çocuklar okulumuzda bu tür kutular bulunduğu için atmaları gereken kâğıt ve benzeri atık malzemeleri atıyorlar.”

Ö27: “Sosyal atık projesi mesela 1 yıl sürüyor. Evlerimizdeki atık cam şişeleri, kartonlar, kitaplar. Kâğıt konusunda da mesela onların ağaçtan yapıldığını boş yere yırtıp atmamız gerektiğini de söylüyoruz.”

Öğretmenler, okulda geri dönüşüm ve ayrıştırma kapsamında kağıt, plastik, cam atıkları gruplayarak biriktirdiklerinden, boş pilleri pil kutularına attıklarından, atık yağ biriktirerek gerekli yerlere gönderdiklerinden ve geri dönüşüm projeleri gerçekleştirdiklerinden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *doğal materyal kullanımı* kategorisine yönelik ‘doğal malzemelerle etkinlik yapmak, yapraklardan renk üretmek, ağaç dallarından oyuncak tasarlamak, kozalaklar ile sanat ve fen çalışmaları yapmak, doğal malzemelerden hayvan evi tasarlamak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Kâğıt kullanmıyorum, karton kullanmıyorum. Kendi doğal materyaller, doğal atıklarla çalışmalar yaparız. Bu kâğıt için ne kadar ağaç kesiliyor, sonra fabrikaya gidiyor işletiliyor. Sen bu kâğıdı alıyorsun çöpe atıyorsun. Ama bunun yerine daha çok beynimizi geliştirip beyin gücüyle yaratıcılığımızı geliştirerek.”

Ö3: “Doğal materyalleri kullanmaya çalışıyoruz. Çünkü hazır oyuncaklarla, hazır ahşap oyuncaklar kullandığımız zaman bir süre sonra yıpranabiliyor, kırılabilir. Mesela önlerinde hazır parçaları kaybolabiliyor. Ama çocuk doğal materyallerle kendi yaptığı zaman kırılrsa da onun tamamlana bilirliği var. Mesela bir dal parçası kırıldı mı? Evet, onu hemen farklı bir dal parçası alıp koyabiliyoruz. Ya da bir yaprakla tekrardan farklı bir hale getirip ana materyali bozmadan farklı şekilde kenarlarına ekstra eklemeler yapıyoruz ve böylelikle proje geliştirmiş oluyoruz.”

Ö4: “Mesela doğadan materyaller topluyoruz. Onlarla çocuk kendi tasarımını oluşturuyor. Mesela yaprak, sonbahar mevsimiyle ilgili. Mesela ben kırmızı rengi veriyordum. Hem de sonbahar mevsimi geldiği için çocukları doğaya çıkardım. Orada kırmızı renkli yaprakları bulmalarını istedim. Daha sonrasında kendi kırmızı koleksiyonumuzu oluşturduk. Kozalak topluyoruz, taş topluyoruz, odun parçacıkları

topluyoruz. Yani sanat çalışmalarında daha çok yer veriyoruz bunlara. Fen çalışmalarında yer veriyoruz.”

Ö10: “Genelde bu çocukların yaratıcılıklarını geliştirmek, özgün ürünler çıkarmaları için doğal malzemeler kullanmaya çalışıyoruz. Doğal malzemelerden kastım; mesela orman gezilerinde gittiğimizde oradan materyal toplayıp etkinliklerimizi yapmaya çalışıyoruz. Bir boya yerine bir yapraktan da ya da bir çiçekten olsun farklı renkler üretmeye çalışıyoruz. Tabii boylarımızı bile keşfetmeye çalışıyor çocuklar ‘doğadan da biz bu renkleri elde edebiliriz’ diyerek farkındalık yaratmaya çalışıyoruz. GEMS projelerimiz oluyor bizim. Örneğin ağaç evler projemiz vardı, orada doğal materyallerden hayvanlara yaşayabileceği evler tasarladık ve o evleri orman gezilerimize gittiğimizde ormanlara yerleştirdik ki daha da sürdürülebilir bir dünya yaratabilmek için.”

Ö21: “Mesela yere dökülen yapraklardan çok güzel adamlar yapmıştık.”

Ö24: “Mesela kozalak topluyoruz. Kozalaklardan süsler yapıyoruz. Bu onlar için gereksiz bir şey ama bizim için çocukların hayatta her şeyin tekrar kullanılabileceğini anlamaları için önemli bir şey.”

Öğretmenler, doğadan taş, odun, yaprak, kozalak gibi doğal materyaller toplayarak sanat ve fen etkinlikleri, hayvan için yuva tasarımları, doğal boyalar elde ederek boyama çalışmaları uyguladıklarından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *artık materyal kullanımı* kategorisine yönelik ‘tuvalet kâğıdı rulosu ile materyal tasarlamak, ayakkabı kutusundan oyuncak tasarlamak, şişe kapağından yeni tasarımlar yapmak, kullanmadıkları kıyafetleri dönüştürmek, artık materyalleri çöpe atmamak, artık materyalden ritim aleti yapmak, geri dönüşüm projeleri yapmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Mesela peynir kabı, atıyorum rulo kağıtlarından düşünerek, emek vererek bir şeyler yapıyoruz.”

Ö3: “Daha çok ağırlıklı olarak artık materyaller kullanıyoruz.”

Ö4: “Mesela tuvalet kâğıdı rulosundan çocuklara dürbün yapıyoruz. Ya da atıyorum farklı şekillerde onları, mesela kesiyoruz ve çiçek modeli oluşturuyoruz onunla ilgili.”

Ö6: “Ya da işte çocuklarımızla beyin fırtınası yapıyoruz. Yani evdeki annesinin kullanmadığı bir ayakkabı kutusundan kendine bir ev yapabiliyor çocuk oynamak için. Yani araba yapanlar, kendisine annesinin ayakkabı kutusundan Barbie evi yapanlar, dolap yapanlar, kitaplık yapanlar var. Yani kolilerle atık olan şeylerle yeni bir şeyler üretmek ve kullanabileceği şeyler yenisini almak yerine.”

Ö7: “Mesela tuvalet kâğıdı ruloları ile bitki ettik. Ruloları o şekilde değerlendirdik bugün. Rulolara tere ve nane ektik. Rulolarda hatta filizlendiğini gördük. Bu hafta gözlemledik çocuklarla. Ruloyu mesela bir oyuncak tasarımı dışında bir saksı niteliğinde kullandık. Mesela bugün çocuklar kapak getirdi, o kapaklardan oyuncak tasarımı yaptık. Eğlenerek de oynuyoruz. Çocuk mesela onun geri dönüştüğünü anladı. Farklı bir materyal olarak kullandığının farkında.”

Ö10: “Aynı zamanda kullanmadıkları kıyafetlerden çantalar yapmaya çalışıyoruz. Yani kendileri tasarlıyorlar bu çantaları da. Ya da kullanmadıkları tişörtler olsun, onları tekrar boyayıp kendi özgün ürünlerini çıkarıp onları tekrar kullanma fırsatı buluyorlar ve kendi yaptıkları için de çok hoşlarına gidiyor.”

Ö12: “Mesela annelerden evden getirmelerini istediğiniz artık materyaller bulundurup onlarla ne yapabiliriz ne çıkartabiliriz tarzında bir şey yapmışlığım vardır. Mesela kumaş getirirler, çubuk getirirler. Artık materyal aklınıza ne gelirse. Pil olur, evde kullanmadıkları tuvalet rulosu olur işte ilaç kutuları olur işte bunlarla ne yapabiliriz? Kimisi robot yaparken kimisi bunlardan ev yapar. Kimisi bebek çıkartır. Biri araba yapar işte bunları hep beraber işte kullandığınız yapışkanlar makaslar hepsi masanın ortasında olur. Bu tarz çalışmalardan çok keyif alıyorlar.”

Ö15: “Atık materyallerden materyaller tasarlıyoruz. Mesela bir şöyle çocukların kalem uçları bitiyor ve onlar ucunu açamıyor, hadi diyorum, ‘gelin birlikte açalım’ kalem uçlarını açıyoruz. Sonra onları çöpe atmamız gerekiyor. Diyorum ki; ‘hayır

bunları çöpe atmayalım, bunlarla ne yapalım ne yapmak istersiniz, bunlarla birlikte bir resim yapalım.' Çok hoşlarına gidiyor. 'Hadi yapalım tamam' diyorlar. Sonra ben onları böyle bırakarak onlarla resim yapmalarını sağlıyorum. Daha sonrasında çocuklardan mesela evde bulunan atıkları, atılacak herhangi bir eşyayla ilgili veya kırılan bir bebekleri ile ilgili geri dönüşüm yapıyoruz."

Ö17: "Geri dönüşümden proje yapıyoruz mesela. Atıyorum atılan tuvalet kâğıdı rulolarından dürbün yapma, marakas yapma gibi farklı materyaller geliştiriyoruz. Geri dönüşüm faaliyetinde bulunuyoruz."

Ö21: "Artık materyallerden sanat etkinlikleri yapıyoruz. Proje çalışmaları yapıyoruz. Plastik şişelerden marakaslar yapmıştık. Onları boyayıp mesela geçen sene yoğurt kaplarından davul yapmıştım mesela. Ritim aleti yaptık mesela. Bu tarz etkinlikler çok fazla yaptık. Daha da yapmaya devam edeceğiz."

Ö24: "Biz sınıfımızda dediğim gibi projelerimizi yapıyoruz. Geri dönüşüm projemizi yapıyoruz. Çöpü çöpe atmaları gerektiğini, eğer kullanılabilecek bir şeyse geri dönüşme atmaları gerektiğini söylüyorum. Geri dönüşüm bizim sınıfta hemen kapının önünde. Bir şey olduğunda çöp olanları çöpe atıyoruz, kağıt kestiğini falan geri dönüşüme. Hani velilere de söyledim proje yaptığımı dedim. Restoranı olan varsa mesela plastik biriktiriyorsanız, su kapları falan varsa biriktirip okula getirebilirsiniz. Kapak biriktiriyorsanız getirebilirsiniz. Şişe gönderenler, süt şişesi gönderenler oldu."

Ö27: "Sosyal projelerimiz var, atık projesi var. Atıklarla neler yapabiliriz, onlarla ne gibi etkinlikler yapabiliriz çocuklarla, artık materyallerle de güzel şeyler yapılabilceğini gösteriyoruz. Onları yapıyoruz."

Ö28: "Artık materyalleri kullanıyorum. Ben sanat etkinliklerinde daha çok kullanıyorum. Mesela düğmeler, makarnalar, ipler, boncuklar, yani her şey."

Ö30: "Mesela atık materyallerden veli katılımıyla geri dönüşümden malzemeler yaptık. Ama sadece bunların atık olmasına özen gösterdik. Mesela kalemlik yapanlar

olmuş. Kız çocuğu mesela takı toka kutusu yapmış. Mesela kavanozdan hatıra kutusu yapmışlar. Hani böyle bir proje yaptık.”

Öğretmenler, artık materyallerden geri dönüşüm yapmak, plastik şişelerden marakas ve ritim aleti yapmak, tuvalet kağıdı rulosundan dürbün yapımı, ayakkabı kutusundan ev tasarlamak, tuvalet kağıdı rulosunu saksı olarak kullanmak, kullanılmayan t-shirtlerden özgün ürünler tasarlamak gibi etkinliklerden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *yemek atıklarının kullanımı* kategorisine yönelik ‘artık yemeklerden hayvan beslemek, tasarruf’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö7: *“Yenilmeyen yemeklerin de bir tasarrufu, bir geri dönüşümü veya farklı bir alanda kullanılması, bunun hatta üstüne çalışmalar olursa bu ziyanın bile bir tasarrufa dönüşebileceğini düşünüyorum açıkçası.”*

Ö22: *“Yiyecek artıklarını hayvanlara verebileceklerini öğretmek bir somut gösterge olabilir. Dediğim gibi yani bizim imkanlarla ilgili bir şey bu. Yapabildiğim kadar diyelim.”*

Öğretmenler, arta kalan, yenilmeyen yemekleri hayvanlara vermek konusundan söz etmiştir.

4.3.3 Toplumsal normlar için yapılanlar teması ve kategorileri. *Toplumsal normlar için yapılanlar* temasına yönelik kategoriler, etik ve ahlaki değerleri korumak, kültürel değerlere sahip çıkmak, empati, başkalarına saygı şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *etik ve ahlaki değerleri korumak* kategorisine yönelik ‘sosyal uyumu yakalamak, paylaşmak, saygı, sabretmek, güzel davranışlarda bulunmak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö1: “Önce bilinçli farkındalığını geliştirmeye çalışıyorum. Bunun için çocukların birbiriyle oynamasını, sosyal uyumunu, paylaşmayı, saygı duymayı, beklemeyi, sabretmeyi, anladınız mı? Yani bunlar olduktan sonra mutlu çocuk olacak. O zaman mutlu olan çocuklar ne olacak? Hayatını daha güzel sürdürebilecek.”

Ö2: “Yani çocuklara davranış kazandırmaya çalıştığımda onu tekrar pekiştireç olarak hayatlarına uygulayabilsinler diye sürekli gündemde tutup örnekler veriyorum. Mesela doğru konuşmak konusunda o konuyu ele aldıysam, onu bir hafta boyunca sürdürüyorum ki onlar da kalıcı olsun diye. Yani bir şeyi sürdürebilmek aslında kalıcı olmasına sebep oluyor. Yanlış davranış veya doğru davranışı sürdürebilmek. Mesela okullar çocuklara güzel davranış konusunda, değerler kazanım konusunda öğretmenlere daha çok eğitim verebilir.”

Öğretmenler, çocuklara saygı ve sevgi çerçevesinde davranış kazandırmak için bu davranışı uzun süre tekrar ederek kalıcılığının sağlanmasından bahsetmiştir.

Katılımcı öğretmenler *kültürel değerlere sahip çıkmak* kategorisine yönelik ‘bayramların önemi, değerler eğitimi, örf ve adetlerimiz, manevi değerlerimiz, Türk kahvesi etkinliği, selamlaşma’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö14: “Örneğin bayram dönüşünde çocuk geldi ya da bayram öncesinde bir Ramazan Bayramı ya da bir Kurban Bayramı. Örneğin çocuk belki burada isim olarak bile küçük yaş çocukları özellikle bazı zamanlar bilmiyorlar. Bizler biraz daha maneviyat ya da anlamlarını birazcık anlatmaya çalışıyoruz. Bu zaten bizim kitaplarımızda değerler eğitimi diye bir kısım da var. O değerler eğitiminde aslında bizim bu sanırım örf adetlerimiz ve eskiden beri yaptığımız şeyler zaten var. Örneğin çocuğa anlatıyoruz. Bayramda neler yapılır, amacı nedir? Bizim kendi örf adetimiz de ne anlama geliyor? Açıkçası eskiden olan bir şeyi unutturmaya çalışıyorum.”

Ö19: “Aslında şöyle bazı kültürel geçmişimizde yanlış şeyler de var. Bunların aslında bilinçlenmesinden bahsediyorum.”

Ö26: “Çocuklarımızın en eksik konuları değerler. Biraz değerlerimiz çok fazla eksik. 10 yıl önce çocuklar daha sakinlerdi. Oturtabiliyorduk. Önlerine verdiğimiz her türlü etkinliği yapıp dinliyorlardı. Şu an çok fazla oturan öğrencimiz yok. Hareketlilik, çok fazla. Bunu aslında hem teknolojiye bağlıyorum, biraz da ebeveynlerine. Çocuklarının her istediğinin yapılması, işte bazı verilen görevleri çocukları yapmayıp ailelerin kendilerinin yapmaları. Mesela şu bardağı çocuğun götürmesi gerekiyorsa aile kendi götürüyor anlamında. Geçmişte ebeveynler çocuklarına sorumluluk veriyorlardı. Bu dönemin aileleri kıyamıyorlar. Kıyamamak var. Mesela hikayeler var, hikâye kitapları var, videolar var. Mesela arkadaşlık, saygılı olma üzerine çizgi filmler var onları izletiyoruz. Görsel olarak kalıcı olmak için.”

Ö29: “Geçen gün yine birinci dönem kahve etkinliğimiz vardı. Türk kahvesi etkinliği; geleneklerimize göre misafir ağırlarken Türk kahvesi hazırlarız diye. Velilerimi de sınıfa çağırdım. Bir kahvenin 40 yıl hatırı vardır diye bir hikayesi vardı, onu okudum. Çocuklarla mesela ilk başta o sağlıklı pozitif enerjiyi veriyoruz birbirimize ilk görüşme, ilk gülümseme, selamlaşma çok önemli benim için. Gelmediyse mesela neden gelmediğini sorarım. Bir sıkıntın var mı? Hasta mısın, bir şey yok değil mi?”

Öğretmenler, hikâye ve çizgi filmler izleterek kültürel değerleri kavratmak, sorumluluk çalışmaları yapmak, Türk kahvesi kültürünü çocuklara anlatmak için Türk kahvesi etkinliği yapmak, bayramların önemi ve bayramlarda yapılanlara yönelik etkinlik uygulamalarından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *empati* kategorisine yönelik ‘rol model olmak, insanların sürdürülebilirlik bilincini içselleştirmesini sağlamak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö22: “Dedim ya az önce toplumda rol model çocuk işte ben rol modelim aslında. Dediğim gibi, aslında en güzeli bu olacak. Bunun için insanları birebir eğitmek yerine toplumsal olarak bir hareketmiş gibi, kanaat önderleri mi olur, toplumun saygı duyduğu insanlar mı olur? Bir hareket başlatıyor gibi ve bunun dini anlamda da aslında gerekli olduğunu, dinen israfın olmaması gerektiğini, emanet aldığımız toprakları, emanet aldığımız vatani neslimize de emanet ve miras olduğunu, onları aldığımız gibi bırakmamız gerektiğini ve bunun dediğim gibi ödül ve ceza değil de

insani bir şey olduğunu, zaten yapmamız gerektiğini öğretmek. O bilinci kazandırmaya çalışıyoruz.”

Öğretmenler, öğrencilere örnek olarak toplumsal değerleri kazandırmak konusunda yaptıklarından söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *başkalarına saygı* kategorisine yönelik ‘nezaket cümleleri kullanmak, müsaade almak, hayvanları sevmek, aile ile işbirliği yaparak çocuğu bilinçlendirmek’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö9: *“Sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında tabii ki belli bir plan program çerçevesinde hareket ediyoruz ama onun dışında grup içerisinde veya bireysel ve toplum içerisinde yani nasıl davranması gerektiğini, bu konuda da hem aile hem biz işbirliği içerisinde hareket ediyoruz. Nezaket cümleleri kullanmaları için ilk önce ben örnek oluyorum. Ya dediğim gibi grup içerisinde davranma. Masada nasıl davranması gerektiğini, yemek yerken nasıl davranması gerektiğini ya da atıyorum arkadaşım ile herhangi bir oyuncak falan aldığımda. Bazı çocuklar gerçi biraz da yaş gelişimine bağlı ben merkezci oluyorlar. Gidip pat diye elinden çekiyor oyuncağı. Hani örnek olmak için arkadaşından ‘alabilir miyim, biraz oynayabilir miyim’ bu tarz cümleler kullanmasını. Eğer karşı taraf vermek istemiyorum derse “Hayır’ı” da bilmesi gerektiğini öğretiyoruz.”*

Öğretmenler, çocuklara toplumsal davranış kazandırmak için etkinlikler yaptıklarından, nezaket cümleleri kullandırmaya yönlendirdiklerinden, yemek yeme kurallarını öğrettiklerinden ve bu konularda onlara rol model olduklarından söz etmiştir.

4.3.4. Tasarruf sağlamak için yapılanlar teması ve kategorileri. *Tasarruf sağlamak için yapılanlar* temasına yönelik kategoriler, israf etmemek, tutumlu olmak, bilinçli tüketim şeklindedir. Öğretmenler bu konuda farklı görüşler belirtmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

Katılımcı öğretmenler *israf etmemek* kategorisine yönelik ‘doğal malzeme kullanmak, tabaklarına tüketebilecekleri kadar yemek almak’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö4: “*Fen etkinliği yaparken. Mesela sıcak soğuk kavramında maddelerin değişimiyle ilgili kozalak veriyoruz. Sıcak suya koyduğumuzda kozalak açarken soğuk suya koyduğumuzda toparlanıyor gibisinden. Ekstra bir malzeme israfı olmamış oluyor. Biz kendi doğadan topladığımız malzemeyi kullanmış oluyoruz. Bu tarz etkinlikler yapıyorum sürdürülebilirlikle ilgili.*”

Ö16: “*Hani aile katılımı etkinlikleri yapıyoruz. Evdeyken işte ‘yemeğimi istediğim kadar alacağım, tabağıma kendim koyacağım, artık bırakmayacağım, tabağıma ne konduysa onu bitirmem gerekiyor çünkü kalan çöpe gidiyor.’ Bunun farkında olmaları için ama bunu sürekli hale getirmek lazım. Bugün kahvaltıya indiğimizde bile dokunduğu şey yemek zorunda benim çocuğum. Yemeyeceksen ona dokunmayacaksın, kirletmeyeceksin o şeyi. Çünkü tekrar kullanılabilir olsun. Çünkü onun dokunduğunu başkası yemek istemeyecek. Niye o israf olsun ki. Veya ikinciye isterken, yemeyeceksen ikinciye isteyemezsin. Bunların hepsi aslında sürdürülebilirlik açısından bence önemli şeyler. Çocuk israf etmeyecek, kıymetini bilecek, koruyacak, var olanı da koruyacak yani.*”

Ö27: “*Tüketebilecekleri kadar tabaklarına yemek almalarını, fazlasını çöpe atmamaları gerektiğini, israf etmemeleri gerektiğini nedeni ile birlikte vermeye çalışıyoruz. Yani bu tarz şeyleri küçükten önlemeye çalışıyoruz. Etkinlikler yapıyoruz, boyamalar yapıyoruz bunlarla ilgili.*”

Öğretmenler, doğadan topladıkları malzemeleri kullanarak deney yaptıklarından, çocukların tabaklarına bitirebilecekleri kadar yemek almalarından bahsederek israf etmemek konusuna dikkat çekmiştir.

Katılımcı öğretmenler *tutumlu olmak* kategorisine yönelik ‘var olandan üretmek, tutum ve yatırım haftası kutlamaları’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö5: “Yani hazırını almak yerine var olandan üretmeye özen gösteriyoruz. Sınıfımızda kullandığımız ders materyallerini tekrar tekrar yapmak yerine bir kere sağlam bir şekilde yapıp uzun yıllar kullanıyorum.”

Ö27: “Bunları tasarruf yapmaları gerektiğini, bunların tükenebileceğini söylüyoruz. Tutum ve yatırım haftası oluyor.”

Öğretmenler, Tutum ve Yatırım Haftası etkinliklerinden, daha sağlam etkinlik materyalleri yapıp uzun süreli kullanım gerçekleştirdiklerinden söz etmiştir.

Katılımcı öğretmenler *bilinçli tüketim* kategorisine yönelik ‘eşyaları özenli kullanmak, tüketime dikkat etmek, uzun ömürlü ürünleri tercih etmek, tasarruflu kullanım’ gibi konulara değinmiştir. Öğretmenler bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ö16: “İşte atıyorum eşyalarınızı özenli kullanın diyorum ki uzun ömürlü olsun. Evet yenisini alabilecek maddi güce sahibiz bu bir gerçek. Ama gerek yok buna varken olanı düzenli kullanıp ömrünü uzatabiliriz. Veya biz her an bunu alamaya da biliriz. Şu an olması bunun her zaman olacağı anlamına gelmiyor. Bunun da farkında çocuğum. Ben bazen eşyaları kaybolduğu zaman bilerek aldırmiyorum veliye. Çocuk onun yokluğunu görecektir, görecektir ki ona göre yeni gelenin kıymetini bilecek. ‘Kaybedersen senin sorumluluğunda, benim sorumluluğumda değil, sen bunun farkına var ve bunu her zaman alamayacağını bil’ diyorum.”

Ö21: “Bilgisayar lazım olunca kullanıyoruz. Özellikle yazıcıyı bile lazım olduğu zaman kullanıyoruz. Çok fazla toner tüketmemeye çalışıyoruz. Çok fazla plastik ürünli eşya almamaya özen gösteriyorum. Uzun ve kalıcı, çocukların uzun süre kullanabileceği ürünler almaya özen gösteriyorum. Mesela kuru boya alırken, kalın ve uzun süre kullanılacak kalemler. Ya da ne bileyim çok çabuk tüketilebilen şeyler almayı çok önermiyorum velilerime.”

Ö28: “Mesela kalemler yerlere düşüyor. Kime ait olduğunu bilmiyoruz. Ben onları mutlaka toplarım. Bir kutum vardır, kutunun içerisine bırakırım. Sonra çocuk etkinlik yaparken belki ‘öğretmenim pembe kalemim yok’ der. Ona veriyorum. Yani onların

ziyan olup gitmesine asla müsaade etmem. Dediğim gibi kağıtları daha tasarruflu kullanmaya çalışıyoruz.”

Öğretmenler, eşyaların özenli kullanıldığında uzun ömürlü olmasından ve buna yönelik uygulamalarından söz etmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre okul öncesi öğretmenleri siz sınıfınızda sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında neler yapıyorsunuz sorusunu *sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar, geri dönüşüm kapsamında yapılanlar, toplumsal normlar için yapılanlar, tasarruf sağlamak için yapılanlar* temaları altında toplanabilecek cevaplarla açıklamışlardır.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde araştırma sorularına ilişkin bulgular alan yazın çerçevesinde tartışılarak yorumlanmıştır. Araştırma soruları temelinde elde edilen verilere göre ‘okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramına yönelik görüşleri, okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik eğitimi ve sürdürülebilir bir dünya için eğitimin rolüne yönelik görüşleri, okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında kendi sınıflarında yapmış oldukları uygulamalar’ başlıklarına ilişkin sonuçlar incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan bir ilde çalışan 30 okul öncesi öğretmenini kapsadığı için kesin genellemelerden kaçınılması gerektiği göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu alanda araştırma yapmak isteyenler için önerilere de yer verilmiştir.

5.1 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulguların Tartışılması Ve Sonuç

Araştırmanın ilk temaları okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramına yönelik görüşlerine ilişkin yanıtlar iki görüşme sorusundan toplanan verilerle beraber incelenmiştir. Sorular, sürdürülebilir bir dünya denildiğinde aklınıza ne geliyor ve sürdürülebilir bir dünya için kendi hayatınızda ne gibi tedbirler alıyorsunuz şeklindedir.

Katılımcılar genel olarak sürdürülebilirlik kavramına yönelik 4 tema altında toplanabilecek yanıtlar vermiştir. Bu temalar; *ekonomik sürdürülebilirlik*, *çevresel sürdürülebilirlik*, *toplumsal sürdürülebilirlik*, *kültürel sürdürülebilirlik* şeklindedir. *Ekonomik sürdürülebilirlik* teması ‘tasarruf etmek, birikim yapmak, israf etmemek, tutumlu olmak, istihdam sorunlarını gidermek, hayat standartlarını yükseltmek, üretim tüketim dengesi sağlamak’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Çevresel sürdürülebilirlik* teması ‘geri dönüşüm, doğal kaynakların korunması, ekolojik denge, küresel ısınma, yeşil alanların korunması, çevreyi kirletmemek, organik yaşam’ şeklinde kategorize

edilmiştir. *Toplumsal sürdürülebilirlik* teması ‘etik ve ahlaki değerler, sosyal bünye, nezaket kuralları, sağlıklı olmak, toplum bilinci, kişisel gelişim, güvenli alanlar’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Kültürel sürdürülebilirlik* teması ‘ahlaki değerleri korumak, örf ve adetler, gelenek ve görenekler, kültürün nesiller üzerindeki etkisi’ şeklinde kategorize edilmiştir.

Literatürde sürdürülebilirliğin birbirini tamamlayan üç kolunun olduğu ve bu kolların birbirini bağımlı ya da bağımsız etkilediği görülmektedir. Bu üç kol ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal sürdürülebilirlik şeklindedir. Bazı kaynaklarda politik ve kültürel sürdürülebilirlikten de bahsedilmektedir (Tonguç ve Özbayraktar, 2017). Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan ‘Ortak Geleceğimiz’ Brundtland Raporunda yer alan sürdürülebilirlik hedefleri işsizlik sorunları, sanayi ve tarımda dengeli ilerleme, dış borçları kontrol altına almak, temel ihtiyaçlar, ekonomik kalkınma gibi konularda iyileştirilmeyi kapsamaktadır (Brundtland Report, 1987). Alan yazın incelendiğinde okul öncesi öğretmenleri ile sürdürülebilirlik konusunda yapılan birtakım çalışmalar olmasına rağmen, sürdürülebilirlik olgusunun tüm boyutları ile çok yönlü incelendiği bir çalışmanın olmadığı söylenebilir (Aydın ve Avşar Bakır, 2023).

Bu araştırma doğrultusunda edinilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilirlik kavramına yönelik ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel konularda görüş bildirmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı tüm boyutları ile birlikte incelendiğinde anlamlı bir bütün oluşturmaktadır (Uğraş ve Zengin, 2019). Öztürk (2017) sürdürülebilirliğin çok yönlü bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini, tek boyutu ile ele alınırsa bir anlam ifade etmeyeceğini ve alan yazında bu konudaki çalışmaların genellikle çevresel konularda olduğu sonucuna varmıştır. Duran (2022)’ın okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir gelişme uygulamalarına ilişkin yapmış olduğu incelemede okul öncesi alanda öğretmen görüşleri şeklinde yapılan çalışmaların sürdürülebilirliğin çevresel boyutu, çevre bilinci oluşturma, çevre farkındalığı yaratma gibi konularda olduğunu saptamıştır. Bu bağlamda bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı hakkındaki görüşlerinin sürdürülebilirliğin tüm boyutları ile değerlendirilmesi yönünden kuramsal çerçeve ile benzerlik gösterdiği ve sürdürülebilirliğin çevresel boyutunu ele almaları sebebi ile alan yazındaki ilgili araştırmalardan farklı olduğu söylenebilir.

Toplumlar yüzyıllar boyunca hayatın devamının ekonomik şartların iyileştirilmesine yönelik olduğunu düşünerek üretim faaliyetlerinde bulunanlardan düşük maliyetle hizmet alıp ekonomik gelişmeye katkı sağladıklarını düşünmüştür. Üretimciler ise daha fazla üretim yapabilmek uğruna kaynakları bilinçsizce harcamıştır (Meadows, Rander ve Behrens, 1972). Araştırma sonuçlarına göre; okul öncesi öğretmenleri ‘sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu’ kavramını kullanmadan ekonomik tedbirlerinden ‘geleceğe yönelik yatırım yapmak, israf etmemek, istihdam alanlarının kurulması, birikim yapmak, tutumlu olmak, tasarruf yapmak, üretim’ gibi sözcükler kullanarak sürdürülebilir bir dünya yaratmak için kendilerine yönelik aldıkları tedbirlerden bahsetmiştir. Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu ekonomik büyüme, yoksulluğun ortadan kaldırılması, istihdam sorunlarının çevresel duyarlılık çerçevesinde giderilmesi şeklinde açıklanabilir (Uğraş ve Zengin, 2019). Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun toplum ve çevresel boyutları ile ele alındığı ve ekonomik boyut başlığı adı altında net açıklamaların olmadığı söylenebilir (Gök ve Yiğit, 2017). Öğretmenlerin ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili yapmış olduğu açıklamalar literatürde geçen ekonomik sürdürülebilirlik olgusu ile ilişkilendirilse de sürdürülebilirlik ile ilgili eğitim alanında yapılan araştırmalarla benzer özellikler göstermemektedir. Elde edilen sonuçlar bu yönüyle ilgili alan yazına katkı sağlayabilir.

Hızla tükenen kaynaklar ekonominin de gerilemesine sebebiyet vererek toplumlar arası iletişimi etkilemeye kadar gitmiştir. Kaynakların sınırsız olmadığı bilincine varan toplumlar onları korumaya ve devam ettirmeye yönelik önlemler almak için harekete geçmiştir (Meadows ve diğerleri, 1972). Bu doğrultuda ortaya çıkan sürdürülebilirlik olgusu; ekoloji, çevre tahribatı, iklim değişikliği, ekonomik kalkınma, kaynakların kullanımı, bilinçsiz tüketim, gelecek nesillerin bugünün imkanlarından faydalanması, biyolojik çeşitlilik, hayvanların neslinin tükenmesi, küresel ısınma, var olan kaynakların devamının sağlanması gibi konularla birçok uluslararası toplantıda gündem olmuştur (Akgül, 2010). Alan yazında tanımı ile ilgili karmaşık bilgiler bulunsa da Brundtland Raporunda yer alan sürdürülebilirlik tanımı ‘gelecek nesillerin ihtiyaçlarını azaltmadan bugünkü neslin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi’ şeklindedir (Güler ve diğerleri, 2017).

Öğretmenlerin sürdürülebilirlik kavramına yönelik üzerinde durduğu konulardan bazıları da geri dönüşüm, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, insanların yanlış kullanımı sonucu zararlı gazların küresel ısınmaya sebep olması, yeşil alanların korunması, tüketim alışkanlıklarının değişmesi gerektiği ile ilgilidir. Oluşan çevre tahribatının insanların kendi davranışları sonucunda meydana geldiğini ve bunun önüne geçmek için kendi hayatlarında gerekli tedbirler aldıklarını yansıtmışlardır. Benzer olarak Hatipoğlu ve Uzun (2023) çalışmalarında öğretmenlerin, insanların bilinçsizce doğaya zarar vermeleri konusunda tedbirler aldığını vurgulamaktadır. Pamuk (2019) okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarının incelenmesi başlıklı çalışmasında öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin çevresel boyutta daha fazla olduğunu vurgulamıştır. Yine aynı çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik farkındalığının yüksek olduğu düşüncesi araştırma bulgusunu desteklemektedir. Benzer şekilde Gümüşay (2023) yüksek lisans tezinde incelediği araştırmalar doğrultusunda okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik tutumlarının yüksek olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak; kuramsal çerçeve ve literatür araştırmaları göz önünde bulundurularak okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik ve çevre boyutuna yönelik bilinçli farkındalığı olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç da sürdürülebilirliğin toplumsal ve kültürel boyutları ile ilgilidir. Öğretmenler bu konuda dünyada sağlıklı iletişim olması için insanların birbirine saygı göstermesi gerektiğini, iyi insan olma bilincine erişmeyi, toplumu sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirmek için mesleki ve kişisel gelişimin gerektiğini, değerlerimizi devam ettirmek için sosyal bünye ve kültürel kimlik bilinci oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Sürdürülebilirlik kavramının net bir karşılığı ve anlamı olmamakla beraber çevresel sorunlar sebebiyle oluşan ekonomik gerilemenin ve bu gerilemeye bağlı olarak da toplumlar arası problemlerin ortaya çıkması sürdürülebilirlik olgusunun doğması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Gedik, 2020). Çahantimur ve Yıldız (2009) araştırmalarında toplumsal sürdürülebilirliği; çevre tahribatına sebebiyet vermeden istihdam alanları yaratmak ve insanları refah düzeyine yükseltmek şeklinde açıklamıştır. Sürdürülebilirliğin can alıcı noktalarından biri de kültürel çeşitliliktir. Hoşkara (2007) doktora tezinde kültürel sürdürülebilirlik hakkında etik ve ahlaki değerlerin korunması, davranışların toplumsal düzeyde kabul edilebilirliği ve değerleri korumaya yönelik görüş şeklinde ifade etmiştir. Arslan

(2022) makalesinde okul öncesi öğretmenlerinin saygı, sevgi, dürüstlük gibi kök değerler konusunda öğrencilerin büyüklerini rol model olarak öğrendiklerini savunmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlerin sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili görüşlerinin kuramsal çerçeve ve ilgili çalışmalarda sürdürülebilirlik kavramı açıklamaları ile benzerlik gösterdiği, dolayısı ile toplumsal ve kültürel düzeyde mevcut kaynakların korunmasında gelecek nesillerin menfaatini önemsedikleri söylenebilir.

Sonuç olarak bu araştırmada katılımcı öğretmenlerin sürdürülebilirlik kavramına yönelik ekonomik, çevresel, toplumsal ve kültürel düzeyde görüş bildirdikleri ve aynı zamanda sürdürülebilirlik konusunda anlamlı farkındalıkları olduğu söylenebilir. Alan yazın incelemesinde ilgili araştırmaların genellikle sürdürülebilirliğin çevresel boyutu ile ilgili olması ve okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik görüşlerini inceleyen çalışmaların kısıtlı olması sebebiyle araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitiminin Tanımına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulguların Tartışılması Ve Sonuç

Sürdürülebilir bir dünya için eğitimin rolü ve sürdürülebilirlik eğitimine ilişkin katılımcılara yöneltilen sorular ‘sürdürülebilir bir dünya yaratmak için sizce eğitimin nasıl bir rolü olabilir ve sürdürülebilirlik eğitimi denilince aklınıza ne geliyor’ şeklindedir. Katılımcıların verdiği yanıtlar 4 tema altında toplanabilecek düzeydedir. Bu temalar; *sürdürülebilirlik için eğitim, sürdürülebilirlik farkındalığı, eğitim sağlama, eğitim programlarına yön verme* şeklindedir. *Sürdürülebilirlik için eğitim* teması ‘sürdürülebilirlik eğitimi, hizmet içi eğitim, aile eğitimi, yetişkin eğitimi, yaparak yaşayarak öğrenme, okul aile işbirliği, öğretim teknikleri’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Sürdürülebilirlik Farkındalığı* teması ‘sürdürülebilir toplum bilinci geliştirme, çevre farkındalığı, yoksullukla mücadele, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, iletişimin sürdürülebilirliği şeklinde kategorize edilmiştir. *Eğitim sağlama* teması ‘teşvik etmek, proje geliştirmek, seminerler, kitle ve iletişim’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Eğitim programlarına yön verme* teması ‘alternatif eğitim, devlet desteği, MEB ve bakanlık hizmetleri, belediyeler, sürdürülebilir yaşam için yaptırım uygulamaları’ şeklinde kategorize edilmiştir.

Sürdürülebilirlik olgusu günümüzde çok önemli bir kavram olmasına rağmen toplumun belli bir kesimi tarafından bilinmemektedir. BM Raporunda sürdürülebilirlik bilinci kazandırmak için 2005-2014 yılları arasında geçen zaman Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitimin On Yılı olarak belirtilmektedir. Böylelikle sürdürülebilirlik kavramı ve bu alanda yapılan çalışmaların toplumda yer edinmesi hedeflenmiştir (Öztürk, 2017). Sürdürülebilirlik olgusunun tüm boyutları ile değerlendirilerek topluma ışık tutması eğitimle ulaşılabilecek bir paradigmadır. Sürdürülebilirlik eğitimi, dünya kaynaklarının sınırlı olduğu bilinci ile ortaya çıkmış toplumun alması gereken bir eğitimidir. Kaynakların tükenmesinin önüne geçilmezse dünya bir felaketle karşı karşıya kalabilir. Bu felaketi engelleyecek temel unsur ise eğitimidir. (Bulut ve Çakmak, 2018).

Araştırma bulguları doğrultusunda okul öncesi öğretmenleri sürdürülebilirlik için eğitimin gerekli olduğunu altını çizerek belirtmiştir. Bu konuda öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmesini, toplumun bilinçlendirilmesi için yetişkin eğitimlerine ihtiyaç olduğunu, aile eğitimi ve projeler geliştirerek insanların teşvik edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Demir ve Hayta (2023) topluma sürdürülebilirlik bilincini benimsetecek eğitimin gerekliliğinden söz etmiştir. Pamuk (2019) araştırmasında okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik hakkında bilgi sahibi olduklarında bu bilincin davranışlarına yansıtacağını belirtmiştir. Ayrıca öğretmenler bireyin kişisel olarak kendini geliştirmesini, çocuklara çevre farkındalığı oluşturacak uygun ortamlar sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Demir ve Hayta (2023), öğrencilere uygun ortamlar sağlandığında bu bilince erişebileceklerini savunmuştur. Benzer olarak Tonguç ve Özbayraktar (2017) çocuğun öğrenme ortamının öğrenmeyi etkilediğini savunmuştur. Araştırma bu yönü ile eğitimcilerle ışık tutabilir. Bu açıklamalardan yola çıkarak bireye uygun ortam sağlanıp doğru bir eğitim verildiğinde öğrenme gerçekleşerek gelecek nesillere fayda sağlayabilir çıkarımında bulunulabilir.

Öğretmenler öğrencilerin sürdürülebilirlik konusunda bilinçlenmesi için müfredatı böyle bir ders konulması gerektiğini savunmuştur. Demir ve Hayta (2023) çalışmalarında sürdürülebilirlik için eğitim programlarının gözden geçirilmesi, hedef ve kazanımların yeniden şekillendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda öğretmenler çocukların erken yaşlarda bu bilince erişmesi gerektiğinin bununla

birlikte doğaya ve topluma karşı duyarlı büyümelerinin gelecek nesillere olan faydalarından bahsetmiştir. Ateş (2019), çalışmasında sürdürülebilirlik eğitimi alan bireylerin kendilerine ve diğer toplumlara faydalı davranışlar sergilediklerini savunmuştur. Benzer şekilde Kaya ve Tomal (2011), çalışmalarında sürdürülebilirlik eğitimi aldığı çocuklarda adalet duygusu, sorumluluk bilinci, anlayış ve empati duygusu geliştiğini açıklamıştır. Aynı çalışmada sürdürülebilirlik konularında okullarda öğretilen ders kaynaklarının eksikliğini belirtmiştir. Bu bağlamda araştırma bulguları yapılan diğer araştırmalarla örtüşmektedir. Bu sonuçlar çocukların sürdürülebilirlik eğitimi almasının aynı zamanda sosyal duygusal anlamda geliştiği olgusunu verebilir.

Öğretmenlerin dikkat çektiği bir diğer konu çocukların sürdürülebilir çevre bilinci kazanmaları için eğitime ihtiyacı olduğu ve bu konuda alternatif metotlardan yararlanılması, ailelerin de çocukları evde desteklemesi için ailelere yönelik eğitim fırsatları oluşturulması gerektiğidir. Güler (2009) araştırmasında öğretmen adaylarının çevre eğitimlerine katılmasının çevre bilinci oluşturmaya ve derslerde buna yer vermesine paralel ilerlediğini söylemiştir. Özdemir (2007) çevre eğitimleri sırasında bireyin doğa ile iç içe olması ve bizzat deneyimleyerek doğada bulunmasının sürdürülebilirlik bilincinin oluşmasına olanak sağladığını vurgulamıştır. Güzelyurt ve Özkan (2018) öğrencilerin çevre farkındalığının olmamasının sebebini aileleri tarafından bu konuda desteklenmediğine bağlamıştır. Özdemir (2007) geleneksel eğitimi modellerinin sürdürülebilirlik doğrultusunda olumsuz sonuçlar doğurabileceğini hayatın devamının sürdürülebilir gelişim odaklı eğitimler ile mümkün olacağını söylemiştir. Ulutaş (2011) çalışmasında drama ve oyun ile bütünleştirilerek yapılan etkinliklerin okul öncesi dönemde çocuklara kazanım sağladığını vurgulamaktadır. Bulgular araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak sürdürülebilirlik bilinci kazanmak için bireylerin eğitime ihtiyacı olduğu bu eğitimin de kalıcılığı için çeşitli yöntemlerden yararlanmak gerektiği söylenebilir.

Araştırma bulguları doğrultusunda öğretmenlerin açıklamaları: “Sürdürülebilirlik tüm toplumu ilgilendiren son derece önemli bir konudur. Bu bağlamda bu konuda bilinçli farkındalık oluşturmak gerekir. Bilinçli farkındalık okullarda öğrencilere verilen eğitimle, öğrencilerin ailelerine, ailelerin arkadaşlarına

ulaşılabilir. Toplumun birlikte hareket ederek çalışmalara başlaması gerekir. Bu alışmalar devlet desteği sağlanarak geliştirilebilir şeklinde” ifade edilebilir. Benzer şekilde Kayıhan ve Tönük (2011), çalışmalarında okullarda verilen sürdürülebilirlik bilincinin öğrencilerin hayatındaki diğer insanlara da ulaştığı yönünde açıklama mevcuttur. Bu bağlamda sonuçlardan yola çıkarak toplum olarak sürdürülebilirlik konusunda görev ve sorumlulukların bilincinde olmak dünyayı daha yaşanılabılır hale getirmek için bir hareket olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak araştırma bulguları mevcut araştırma bulguları ile paralellik gösterdiği için bu sonuçlardan yola çıkarak sürdürülebilirlik için eğitim gereklidir, sürdürülebilirlik farkındalığı bu eğitim ile mümkündür denilebilir. Bu doğrultuda topluma eğitim sağlama ve eğitim programlarına yön verme konusunda devlet desteği gerektiği, toplumun birlikte hareket ederek duyarlı davranışlarda bulunmasının dünyanın sürdürülebilmesi için önemli olduğu söylenebilir.

5.3 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilirlik Eğitimi Bağlamında Kendi Sınıflarında Yapmış Oldukları Uygulamalara İlişkin Bulguların Tartışılması Ve Sonuç

Araştırmanın son sorusu okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik bağlamında kendi sınıflarında yaptıkları uygulamalar ile ilgili olarak ‘siz sınıfınızda sürdürülebilirlik eğitimi bağlamında neler yapıyorsunuz’ şeklinededir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlara göre 4 tema oluşturulmuş ve kategorilere ayrılmıştır. Temalar; *sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar, geri dönüşüm kapsamında yapılanlar, toplumsal normlar için yapılanlar, tasarruf sağlamak için yapılanlar* şeklinededir. *Sorumlu üretim ve tüketim kapsamında yapılanlar* teması ‘kaynakların kullanılması, doğa bilinci kazandırma, bitki yetiştirme ve ağaçlandırma çalışmaları, hayvanları korumak, üretim’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Geri dönüşüm kapsamında yapılanlar* teması ‘ayrıştırma, doğal materyal kullanımı, artık materyal kullanımı, yemek atıklarının kullanımı’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Toplumsal normlar için yapılanlar* teması ‘etik ve ahlaki değerleri korumak, kültürel değerlere sahip çıkmak, empati, başkalarına saygı’ şeklinde kategorize edilmiştir. *Tasarruf sağlamak için yapılanlar* teması israf etmemek, tutumlu olmak, bilinçli tüketim’ şeklinde kategorize edilmiştir.

Araştırmanın son sorusuna yönelik elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenleri sınıfta öğrencilere doğal kaynakların bilinçli tüketilmesine yönelik uyarılarda bulunarak, hikâye okuyup, film izleterek davranış kazandırmaktan, ayrıca çocuklara erken yaşlarda çevre bilinci kazandırmak için onlara rol model olmak konusunda yapmış oldukları dramatik oyunlardan bahsetmiştir. Aydın ve Avşar-Bakır (2023) öğrencilerin öğretmenlerini rol model aldığını ve sürdürülebilirlik bilincine sahip bir öğretmenin öğrencisine bu bilinci aşıladığını söylemektedir. Ayrıca öğretmenler sürdürülebilirlik bilincinin oluşması için erken yaşlarda eğitime başlanmasının ve çocukların doğa ile iç içe olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Benzer olarak Güzelyurt ve Özkan (2018) çocukların erken yaşlarda çevre ile ılımlı ilişkiler geliştirmesinin doğada aktif olarak yer almasına bağlamıştır. Ogelman ve Durkan (2014) okul öncesi çocukları için hazırlanan toprak eğitimi projesinin etkinliği isimli çalışmalarında erken çocukluk döneminde çevresel projelere dahil olan çocukların çevre bilinci kazandığını saptamıştır.

Buna ek olarak öğretmenler orman gezi ve gözlemleri, bitki yetiştirme etkinlikleri, doğal materyal kullanarak çeşitli çalışmalar yaptıklarından söz etmiştir. Güzelyurt ve Özkan (2018) ayrıca okul öncesi alanda yapılan çevresel etkinliklerin bitki ekimi, doğa gezileri, çevreyi gözlemleme, hayvan bakımı şeklinde ağırlıklı olduğunu belirtmiştir. Okyay, Demir, Sayın ve Özdemir (2021) okul öncesi öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada öğretmenlerin genellikle geri dönüşüm, su ile ilgili etkinlikler, bitki ve hayvanlar, doğal materyal kullanımı, gezi ve gözlem uygulamaları yaptığını tespit etmiştir. Aynı zamanda öğretmenler sınıf içinde Enerji Tasarrufu Haftası'nda çeşitli uygulamalar gerçekleştirdiklerinden, Du Günü kutlamaları yaptıklarından, geri dönüşüm yaparak artık ve doğal materyal kullandıklarından bahsetmiştir. Hatipoğlu ve Uzun (2023)'ün okul öncesi öğretmenlerinin sınıf içinde çevre ile ilgili belirli gün ve haftalarda çeşitli etkinlikler yaptıklarını, geri dönüşüm projeleri gerçekleştirdiklerini, artık materyal kullanarak yeni materyaller tasarladıklarını belirttikleri çalışmadaki bulgular araştırma sonucu ile benzer niteliktedir. Araştırma bulguları bu anlamda bu bilgiler ile örtüşmektedir.

Erken yaşlarda çocuklar kültürel değerleri öğrenerek kendileri ve diğerleri hakkında çıkarımda bulunurlar. Bu çıkarımların değer yargısı çocuğun yakın

çevresindeki insanların davranışlarıyla belirlenebilir. Çocuk bu değer yargılar ile kültürel olumsuzluklar veya olumlu deneyimler yaşayarak bu deneyimleri gelecekteki hayatına aktarabilir. Bu bağlamda kültür eğitimi önemlidir (Öztürk, Güngör, Ogelman, 2021). Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre öğretmenler kültürel sürdürülebilirlik bağlamında çocuklara bilinçli farkındalık kazandırmak adına paylaşmak, başkalarına saygı, kültürel değerleri öğretmek, nezaket kuralları, gelenek ve görenekler ile ilgili sözel yönergelerle ve rol model olarak uygulamalar gerçekleştirdiklerinden ve bunu her gün tekrar ederek kalıcılığını sağlamaya çalıştıklarından söz etmiştir. Duran (2022) çalışmasında erken yaşlarda çocuklara kültürel değerlerin katkılarının olumlu olduğundan ve diğer canlılara saygı özelliklerinin geliştiğinden söz etmiştir. Bu sonuçlara göre okul öncesi dönemde çocuklara kültürel sürdürülebilirlik bilinci kazandırmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Öğretmen görüşleri malzeme israfını önlemek için doğadan taş, düşen yapraklar, dallar gibi doğal materyalleri toplayarak etkinlik yaptıklarını göstermektedir. Öğretmenler doğal materyaller kullanarak fen deneyleri, boyama çalışmaları, sanat çalışmaları gerçekleştirdiklerinden bahsetmiştir. Ayrıca, kağıt israfını önlemek için artık materyal kullandıklarından, malzemeleri özenli kullanarak ömrünü uzattıklarından, öğrencilere tüketebilecekleri kadar yemek almaları konusunda eğitim verdiklerinden bahsetmişlerdir. Literatür incelendiğinde ilgili araştırmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda sürdürülebilirlik eğitime yönelik sınıfta yapılan uygulamalar ile ilgili öğretmen görüşleri bu yönüyle ilgili literatüre katkı sağlayabilir.

Bu bilgiler doğrultusunda erken yaşlarda sürdürülebilir bir çevre bilinci kazanmanın ileriki yıllarda devam edeceği ve bunun bu konuda bilinçli farkındalığı olan bir öğretmenden eğitim almakla daha mümkün olacağı sonucuna varılabilir. Aynı zamanda okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında geri dönüşüme yönelik uygulamalar yaptıkları, doğal materyal kullandıkları, bitki ve hayvanlara yönelik etkinlikler ve belirli gün ve haftalarda kutlamalar yaptıkları sonucuna ulaşılabilir. Tüm bu bilgilerden hareketle okul öncesi öğretmenlerinin kendi sınıfında yapmış olduğu etkinlikler literatürde yer alan araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir sonucuna varılabilir. Bunun nedeni Türkiye’de uygulanan eğitim programlarında yer alan müfredat içeriklerinin aynı olması olabilir.

5.4 Öneriler

Bu araştırma okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik kavramı ve eğitimi hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik olgusu ile ilgili sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelenerek araştırmacıların bilgisine sunulan öneriler aşağıdaki şekildedir:

5.4.1 Araştırma Önerileri

- Çalışma sonuçlarına göre okul öncesi öğretmenleri eğitim müfredatında sürdürülebilirlik konularının daha fazla yer alması gerektiğine değinmiştir. Bu bağlamda eğitim programlarında sürdürülebilirlik içeriklerine yer verilerek müfredatlar yeniden düzenlenebilir.
- Öğretmenler öğrencilere sürdürülebilirlik bilincini okulda verdiklerinden, fakat evde tekrar edilmediği için bu bilgilerin kalıcı olmadığından bahsederek aile eğitimlerinin olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Buradan hareketle okul aile işbirliği kapsamında anne babalara sürdürülebilirlik eğitimi verilebilir.
- Çalışma sonuçları sürdürülebilirlik konusunda toplumun bilinçlenmesi için eğitime ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda halk eğitim merkezlerinde sürdürülebilirlik atölyeleri açılarak, farklı eğitim merkezlerinde uzmanlar tarafından eğitimler verilerek toplumun bu konuda bilinçlenmesi sağlanabilir.
- Öğretmenler sürdürülebilirlik adı altında okullara seçmeli bir dersin konulmasından bahsetmiştir. Bu sonuçlara dayanarak okullarda sürdürülebilirlik seçmeli ders veya zorunlu ders olarak okutulabilir.
- Ayrıca öğretmenler geleneksel eğitim öğretim metotlarının yanı sıra alternatif metotların bilginin kalıcılığı konusunda zemin hazırladığını öne sürmüştür. Geleneksel eğitim öğretim metotları dışında alternatif metotlar geliştirilerek sürdürülebilirlik eğitimi verilebilir.
- Bir diğer sonuç için öğretmenler eğitim sistemine yönelik olarak öğrencilerin kendi yetenekleri doğrultusunda eğitilmesinin mutlu bir toplum ve üretimin

bilinçli düzeyde artması demek olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda eğitim sisteminin öğrencilere dayadığı stresi ortadan kaldırmak ve onları refah bir bilince ulaştırmak için geleneksel eğitim sisteminin revize edilmesi bağlamında ‘yetenekler doğrultusunda eğitim vermek’ anlayışı ilgili eğitim öğretim müfredatlarına -sürdürülebilirlik içerikli- eklenebilir. Böylelikle öğrencilerin çevre duyarlılığının arttırılması ile ilgili mesleklere yönelmesi hedeflenebilir.

- Araştırma sonuçlarından birisi de öğretmenlerin toplumun bilinçlenmesi için topluca hareket edilerek birlik ve beraberlik çerçevesinde sürdürülebilirlik bilincini daha geniş kitlelere yaymak için projeler yürütülmesini söylemesidir. Bu sonuçtan hareketle sürdürülebilirlik kapsamında eğitimcilerle birlikte il bazında, ilçe bazında, belediye, mahalle, semt bazında atık ayrıştırma konusunda devlet yaptırımı ile zorunlu hale getirilen geri dönüşüm projeleri uygulanabilir.
- Ayrıca öğretmenlerin altını çizerek belirttiği konulardan biri de ev, iş yeri, apartman gibi yaşam alanlarında ayrıştırma kutularının yetersizliği ve bilinçsiz çöp atma üzerinedir. Muhtarlık ve okul işbirliği çerçevesinde semtlerde duyarlı atölyeler oluşturulabilir. Bu atölyelerde mahalle sakinleri ve semtte bulunan okul bünyesi zorunlu olarak; çöp toplama, ayrıştırma, ağaçlandırma çalışmaları, okul ziyaretleri, ev ziyaretleri ve sürdürülebilirlik kapsamında toplum bilinci oluşturma şeklinde çeşitli görevlerde bulunabilir.

5.4.2 Araştırmacılara Öneriler

- Bu çalışma Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki bir ilin merkez ilçelerinde bulunan devlet ve özel anaokullarında çalışan 30 okul öncesi öğretmeni ile yürütülmüştür. Farklı il ve ilçelerde okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik görüşleri araştırılabilir.
- Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak veri toplanmıştır. Benzer araştırmalar yapılarak gözlem ve doküman gibi farklı örneklem yöntemlerinden yararlanıp veri çeşitlendirmesi sağlanabilir.
- Literatürde benzer araştırmalar bulunmasına rağmen okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik görüşlerine yönelik çalışmaların kısıtlı

olduğu gör÷lmektedir. Okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilir farkındalığını arttıran uygulamaların neler olduğu, okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik duyarlılığı ile ilgili araştırmalar yapılabilir.

- Literatürde okul öncesi alanında sürdürülebilirlik çalışmalarının çevre bilincine dayalı olduğu gör÷lmektedir, sürdürülebilirliğin tüm boyutları ile incelendiğı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abazaoğlu, İ., Bakanlığı, M. E., Yetiştirme, Ö., Müdürlüğü, G. G., Yıldırım, O., Yıldızhan, Y., & Müdürlüğü, G. (2015). Okul öncesi öğretmenliğine ilişkin genel bir bakış. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 4(39), 2146-9199
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji*, (24), 133-164.
- Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
- Altunkaynak, M. (2020). UNESCO 2030 eğitim raporunda umut veren uygulamalara genel bakış: Doküman incelemesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 40-47.
- Apaydın, T. (2023) *Sürdürülebilirlik muhasebesi, sürdürülebilirlik raporlama ilkeleri (Gri), Bist sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören bankaların sürdürülebilirlik raporlarının karşılaştırılması* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde
- Arslan, Ö. (2022). *Okul öncesi öğretmen adaylarının 21. yy beceri öz yetenekleri ile öğrenme kavram ve küçük çocukları yaşama hazırlamak hakkındaki görüşleri* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.
- Ateş, H. (2019). Fen bilimleri dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 101-127.
- Aydın, H., & Bakır, N. A. Anaokulu öğretmenlerinde sürdürülebilirlik ve çevre bilinci algısının değerlendirilmesi.
- Aydın, M. K. (2019). Erken çocukluk döneminde çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 1(2), 53-56.
- Ayrancı, E. (2017) *Sürdürülebilirlik kavramı kapsamında çevreye duyarlı üretim: firmaların çevreye duyarlı üretime geçişlerinde devlet desteklerinin etkisi*

(Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli

Ayvacı, H. Ş., Bülbül, S., & Bebek, G. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının çevre sorunları kavramına yönelik metaforik algıları ve görüşleri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 117-132.

Azize, O. Çağlar, A., & Salman, M. (2016). 5 yaş okulöncesi çocuklarda atık kâğıtların değerlendirilmesi ve çevre bilincinin kazandırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2457-2468.

Bakırtaş, İ. & Tekinşen A. (2004). Dünya savaşları ve büyük buhran arasındaki etkileşimin ekonomi politiği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 83-100.

Başer, F. (2004). Müziğin okul öncesi dönemde çocuk gelişimine katkısı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (8).

Baykal, H., & Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya’da çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Barun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative research in sport, exercise and health*, 11(4), 589-597.

Brundtland, G. H. (1987). Our common future: The World commission on environment and development.

Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2680-2697.

Bulut, Y., & Polat, Ö. (2019). Erken çocukluk eğitiminde sürdürülebilirlik kavramının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 35-58.

- Çahantimur, A. & TURGUT YILDIZ, H. (2009). Sürdürülebilir kentsel gelişmeye sosyokültürel bir yaklaşım: Bursa örneği. *İTÜDERGİSİ/a*, 7(2).
- Çakır, B., & Kanak, M. (2023). Okul öncesi dönem çocuklarına çevre okur yazarlığı becerisi kazandırma: Bir deneme çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(1), 851-874.
- Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., & Arslan, Ö. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10(37), 127-140.
- Çelik, H., Baykal, N. B., & Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.
- Çelik, M., & Kök, M. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim ortamı ve donanımının önemi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (15), 158-170.
- Davis, J. (2010). Young children and the environment: early education for sustainability. *Cambridge; Port Melbourne, Vic: Cambridge University*
- Demir, Y. Y., ve Hayta, P. (2023). Türkiye’de Eğitim Alanında “Sürdürülebilirlik” üzerine yapılan tezlerin incelenmesi: Tanımlayıcı Bir Çalışma. *Second International Conference on Scientific and Academic Research*.
- Demirbaş, Ç. (2015). Öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalık düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 300-316.
- Dere, İ., & Çinikaya, C. (2023). “Tiflis bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programına yansımaları.” *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1343-1366.
- Dömbekçi Akman, H. & Erişen, M.A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.

- Duran, B. (2018). *Sürdürülebilirlik kavramının önemi, karşılaşılan sorunlar ve şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duran, M. (2022). Okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir gelişme uygulamalarına ilişkin görüşleri ve uygulama örneği. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(2), 402-419.
- Engin, H. (2010). *Coğrafya eğitiminde sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilirlik eğitimi ve çevre eğitimi konularının kazandırılması* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erkuş, S. (2012). *Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır
- Eş, A. (2008). *Sürdürülebilirlik ve firma düzeyinde sürdürülebilirlik performans ölçümü* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Gedik, Y., (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3.3: 196-215.
- Gök, M., & Yiğit, S (2017). Türkiye'deki büyükşehirlerin sürdürülebilirlik kriterleri açısından incelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 253-273.
- Gülay, H. (2011). Ağaç yaş iken eğilir: Yaşamın ilk yıllarında çevre eğitiminin önemi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 4(3).
- Güler Yıldız, T., Özdemir Şimşek, P., Eren, S., & Aydos, E. H. (2017). An analysis of the views and experiences of children who are 48-66 months old, their parents, and teachers about "sustainable development". *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(2), 653-677.
- Güler, T. (2009). Ekoloji temelli bir çevre eğitiminin öğretmenlerin çevre eğitime karşı görüşlerine etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 34(151).

- Gümüşay, B. (2023). *Okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilir gelişime yönelik tutumları ile sorun çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale.
- Güzelyurt, T., & Özkan, Ö. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi dönemde çevre eğitime ilişkin görüşleri: Durum Çalışması. *Turkish Studies*, 13, 11.
- Hadi, T. G. (2023). *Çevresel, sosyal, ekonomik sürdürülebilirlik ve marka aktivizmi: Türk bankacılık sektöründeki uygulamaları* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haas, C., & Ashman, G. (2014). Kindergarten children's introduction to sustainability through transformative, experiential nature play. *Australasian Journal of Early Childhood*, 2014, 39.2: 21-29.
- Hatiboğlu, A., & Mercan Uzun, E. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin çevresel sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi. *Journal of National Education*, 52(240).
- Heybat, K. (2020). *Sürdürülebilirlik sinyali olarak faaliyet ve sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi: Bist sürdürülebilirlik endeksinde bir araştırma* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya
- Hoşkara, E. (2007). *Ülkesel koşullara uygun sürdürülebilir yapıım için stratejik yönetim modeli* (Yayınlanmış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Işıkcevhahir, E. (2017). *Kentsel dönüşümde sürdürülebilirlik kavramı* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- İlker, D. E. R. E., & ÇİNİKAYA, C. (2023). Tiflis bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değışikliği dersi öğretim programına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1343-1366.

- Kabacık, S. Ç., & Gül, E. D. (2021). Okul öncesi eğitim ve permakültür. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5140-5156.
- Karabıçak, M., & Özdemir, M. B. (2015). Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(3), 44-49.
- Karaoğlu, H., & Ünüvar, P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 231-254.
- Karatekin, E., (2021). 2030 Sürdürülebilir kalkınma gündeminde küresel vatandaşlık ve Türkiye. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 57-66.
- Karayalçın, B. (2021). *Ebeveyn ve okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitime bakış açısı ve farkındalıklarının incelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü, İstanbul
- Kaya, M.F., & Tomal, N., (2011). Sosyal bilgiler dersi programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 49-65.
- Kaya, N., Çobanoğlu, M., & Artvinli, E. (2011). Sürdürülebilir kalkınma için Türkiye’de ve dünyada çevre eğitimi çalışmaları. 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 3(5), 407-417.
- Kayıhan, K. S., & Tönük, S. (2011). Sürdürülebilirlik bilincinin inşa edileceği binalar olma yönü ile temel eğitim okulları. *Politeknik Dergisi*, 14(2), 163-171.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*, 2. Baskı, İmge Kitabevi
- Kılıç, S. (2006). Yeni toplumsal ve ekonomik arayışlar sürecinde sürdürülebilir kalkınma. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 81-101.
- Kızılkın, G., & Canbay Türkyılmaz, Ç. (2021). Sürdürülebilir Mimari Yaklaşım İle Tasarlanmış Okul Öncesi Eğitim Yapılarında Ergonomi Kavramının Bahriye Üçok Ekolojik Anaokulu Üzerinden İncelenmesi. *Megaron*, 16(1).

- Koca, C., Aydın, E., & Sert, H. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin biyolojik çeşitlilik kavramına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 5(1) 180-196.
- Kuşçuoğlu, A. (2022). *6 yaş ve üzeri çocuk kitapları için sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde bir örnek uygulama* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara
- Kuter, N., & Ünal H. E. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). The limits to. *Growth*, 102, 27.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber. Çev. Ed. Sellahattin Turan). *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*.
- Mucan, B., Kayabaşı, A., & Madran, C. (2016). Yöneticilerde sürdürülebilirlik algısı ve firma uygulamalarına yönelik değerlendirme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 57-72.
- Mutlu, G. (2020). Türk akademisyenlerin yağmacı dergilere ilişkin görüşleri: bir nitel betimsel çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 107-134.
- Ogelman, Gülay, H., & Durkan, N. (2014). Toprakla buluşan çocuklar küçük çocuklar için toprak eğitimi projesinin etkinliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31).
- Okyay, Ö., Demir, Z. G., Sayın, A., & Özdemir, K (2021). Ekolojik okuryazarlık eğitiminin farkındalığı ve çevreye yönelik motivasyonların etkisi. *Başkent University Journal of education*, 8(1), 129-146.
- Önal, İ. (2023). *Türkiye’de tarihsel çevrenin korunması ve turizme Unesco Dünya mirası kriterlerinin etkileri ve katkıları* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özcan, S. E. 2011. Statik mali sürdürülebilirlik analizleri. *Maliye Dergisi*, 160: 228-241.
- Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: “Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitim”.
- Özlü, Ö. 2011. *Uzaktan eğitim metoduyla sürdürülebilirlik eğitimi uygulamaları üzerine bir araştırma* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, H. M., Güngör, H., & Ogelman, H. G. (2021). Okul öncesi dönemde kültürel miras eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Denizli ili örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 175-203.
- Öztürk, M. (2017). Sürdürülebilir gelişme odaklı eğitim: Kuramsal çerçeve, tarihsel gelişim ve uygulamaya dönük öneriler. *İlköğretim Online*, 16(4), 1-11.
- Paker, Y. (2018). *Çevresel sürdürülebilirlik ve tedarik zincirinde çevresel sürdürülebilirlik performansının ölçülmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pamuk, D. K. (2019). Okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Turkish Journal Primary Education*, 4(2) 72-84.
- Pamuk, R., & Kuruoğlu, M. (2016). İnşaat sektöründe sürdürülebilirlik ve bina inşaatlarında evrensel uygulama örnekleri. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 9(1): 161-177.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Saraç, B. (2019). *Türkiye’de illerin sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre gri ilişkisel analiz ile sıralanması* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Siraj-Blatchford, J., Smith, K. C., & Smauelsson, I. P. (2010). *Education for sustainable development in the early years*. Buenos Aires, Argentina: OMEP, World Organization for Early Childhood Education.

- Şad, S. N., Niyazi, Ö.Z.E.R., & Abdullah. A.T.L.I. Psikolojide tematik analizin kullanımı. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898.
- Şeker, F. (2017). *Fen eğitiminde sürdürülebilirlik kavramının değerlendirilmesi ve model programın oluşturulması* (Yayınlanmış doktora tezi). Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu
- Tanrıverdi, B. (2010). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(151).
- Taşkın, Ö., & Şahin, B (2008). “Çevre” kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Teksöz, G. (2014). Geçmişten ders almak: sürdürülebilir kalkınma için eğitim. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31(2), 73-97.
- Toran, M. (2016). Sürdürülebilir anaokulları: okul öncesi eğitim kurumlarının değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1035-1046.
- Tonguç, B., & Özbayraktar, M. (2017). Sürdürülebilir okul öncesi eğitim yapılarının sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik açısından incelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 2(1), 27-46.
- Uğraş, M., & Zengin, E. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili görüşleri. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(1), 298-315).
- Uludağ, G., Karademir, A. H., & Cingi, M. A. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının sürdürülebilir çevreye ilişkin davranış düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 120-136.
- Ulutaş, A. (2011). Okul öncesi dönemde drama ve oyunun önemi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (6), 232-242.
- Uyanık, Ö., & Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2).

- Üsküplü, E. M., & Polat, Z (2019). Permakültür çocuk oyun alanları. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 16(2), 245-252.
- Varcan Başkaya, A. (2018). *Kurumsal sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik raporlaması ve finansal raporlama ilişkisi için örnek çalışma* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 224-229
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: *Bir Yazın Taraması*. Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3).
- Yıkmaz, R.F. (2011). *Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve Türkiye için yöntem geliştirilmesi* (Planlama uzmanlık tezi). Devlet Planlama Teşkilatı.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021)., Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12. Baskı) ankara: Seçkin Yayınları
- Yılmaz, S. (2021). *Doğal afet sonrası geçici barınmanın çevresel ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa
- Yuvacı, Z., & Dağlıoğlu, H. E. (2018). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve bulundukları sınıf ortamının yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 234-256.